

Σ Κ Υ Φ Λ Σ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ:	Γυναίκες τῆς Πίνδου (Ποίημα).	Σελ. 49
ΔΙΟΝ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ	: Πρὸς τὰ σύνορα (Πολεμικαὶ ἀναμνήσεις) »	50
ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ	: Ἡ κατήχηση τοῦ Μακρυγιάννη στὴ Φιλ. Ἑταιρία (Ἀπομ[ι]τα) . . . . . »	55
ΣΩΚΡ. ΠΑΝΤΟΥΛΑ	: Σύντομος ἱστορία τῆς Ἀμβρακίας »	56
ΘΕΟΧ. ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ	: Ἄρτινὰ Μελετήματα. (Ἐπιμέλεια: ΝΙΚΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΗ) . . . . . »	62
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	: Ἡπειρωτικὰ Τραγοῦδια »	68
ΚΩΝ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ	: Ταξίδι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α΄ εἰς τὰ χωριὰ τῶν Τζουμέρκων . . . . . »	69
ΘΑΝΑΣΗ ΛΙΔΩΡΙΚΗ	: Ἡ μάχη τῆς Ἄρτας (Ἀπομ[ι]τα) . . . . . »	73
ΧΡΙΣΤ. ΚΟΝΤΟΧΡΙΣΤΟΥ	: Διαθήκες Ἄρτινῶν τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνα . . . . . »	74
Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ	: Ἡ Ἄρτα εἰς τὰ Ἄρχεῖα τῆς Βε- νετίας 1696—1787 . . . . . »	79
ΚΩΣΤΑ Δ. ΤΣΕΤΗ	: Καλπάζει μιὰ θύελλα (Ποίημα). . . . . »	84
ΛΕΝΑΣ ΠΑΠΠΑ	: Νυχτερινὴ ἐντύπωση (Ποίημα). . . . . »	84
Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ	: Στ' ἀκρότοπα τοῦ θρύλου (Ἰστορήμα) »	85
ΜΑΡΙΑΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥ	: Χινοπωριάτικο (Ποίημα). . . . . »	87
ΑΠΟΣΤ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ	: Ἄτυχο αἶσθημα (Ποίημα) . . . . . »	88
ΝΙΚ. ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗ	: Στὴ μνήμη τοῦ Μαέστρου Μήτρου Παπαϊωάννου (Ποίημα) . . . . . »	88
ΔΑΝΑΗΣ ΠΑΝΤΟΥ	: Χριστουγεννιάτικη ἱστορία (Διήγημα). »	89
ΝΕΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ:	Σημειώσεις— Κριτικὴ— Πολιτιστι- κὲς Ἐκδηλώσεις— Ἐκδόσεις. . . . . »	92

"ΣΚΟΥΦΑΣ,,

ΙΣΤΟΡΙΑ — ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ — ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ "ΣΚΟΥΦΑΣ,, ΑΡΤΗΣ

Συντακτική Ἐπιτροπή:

*Τάκης Βαφιᾶς—Νικόλ. Παπανικολάου—Βασ. Πε-
τρόπουλος—Κώστας Τσέτης—Γιάννης Τσούτσιнос*

Ἐπιμέλεια: *Γιάννης Τσούτσιнос—Κώστας Τσέτης*

Ἐπεύθυνος Περιοδικοῦ: *Τάκης Βαφιᾶς*

Ἑλλη—Ἐπιστολαί: *Περιοδικὸν «Σκουφᾶς»—Ἄρτα.*

Ἐμβάσματα: *Βασίλην Πετρόπουλον Ἄρταν.*

Τιμὴ τεύχους δραχ. 10.

Συνδρομαί: Ἐτησίᾳ 40 δραχ., Ἐξάμ., 20 δραχ., Κοινοτή-
των ἔτησίᾳ 60 δραχ.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΤΟ

ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΠΕΡΙ ΑΡΤΗΣ

Κείμενο: **ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ**

Συμπληρώσεις: **ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ**

Πωλεῖται Δραχ. 60 στὰ Βιβλιοπωλεία

Στὴν Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖο Π. Καραβία

Ἰπποκράτους 4

Λαχαναγορά στην "Αρτα

"Αγγελου Στεργίου

Σ Κ Υ Φ Λ Σ

ΙΣΤΟΡΙΑ * ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ * ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

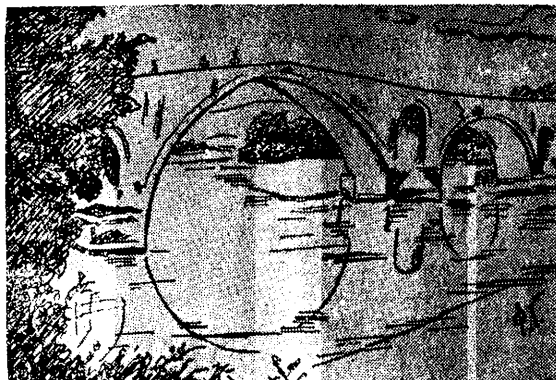
ΕΤΟΣ Η' 00 ΑΡΤΑ 00 ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ - ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1962 00 ΤΟΜΟΣ Γ' 00 ΤΧ. 23-24

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

(ΜΑΝΝΑ ΚΑΙ ΓΙΟΣ)

Στῆς ἱστορίας τὸ διάσελο ἄρθριος ὁ γιὸς πολέμαγε
κι' ἡ μάννα κράταε τὰ βουνά, ἄρθριος γὰ στέκει ὁ γιὸς τῆς
μυροῦτιζος, χιόνι καὶ σύννεφο. Κι' ἀχολόγαγε ἡ Πίνδος
σὰ νᾶχε ὁ Διδόνυσος γιορτή. Τὰ φαράγγια κατέβαζαν
τραγούδια κι' ἀναπήδαγαν τὰ ἔλατα καὶ χόρευαν
οἱ πέτρες. Κι' ἔλα φώναζαν: «Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων...»
Φωτεινὲς σπάθες οἱ ψυχὲς σταύρωναν στὸν ὀρίζοντα,
ποτάμια πισωδρομίζαν, τάφοι μετακινιόνταν.
Κι' οἱ μάννες τὰ κοφτὰ γυρομνὰ σὰν Παναγιὲς τ' ἀνέβαιναν
μὲ τὴν εὐκὴ στὸν ὄμο τους κατὰ τὸ γιὸ πηγαινῶν
καὶ τὶς ἀεροτραμπάλιζε ὁ ἄνεμος φορτωμένες
κι' ἔλυνε τὰ τσεμπέρια τους κι' ἔπαιρνε τὰ μαλλιά τους
κι' ἔδερε τὰ φουστάνια τους καὶ τὶς σπαθοκοποῦσε,
μ' αὐτιὲς ἀντροπατάγανε, ψηλὰ πέτρα τὴν πέτρα,
κι' ἀνηφορίζαν στὴ γραμμὴ, ὅσο πὸν μὲς στὰ σύννεφα
χάνονταν ὀρθομέτωπες ἢ μιὰ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη.

ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ

ΔΙΟΝ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

Σύνορα 1881—1912: Τὸ Γεφύρι τῆς Ἄρτας
Σκίτσο τοῦ Φώτου Γιοφύλλη.

Α γρυπνούσαμεν τὴν νύκτα τῆς 5ης Ὀκτωβρίου, ἑξαπλω-
μέναι εἰς τὴν ταράσαν ἑνὸς σπιτιοῦ τοῦ Κομπότι, δύο ἀξιωματικοὶ καὶ τρεῖς δπλίται πα-
ρακολουθοῦντες τὰ τρέμοντα φῶτα τοῦ ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου λόφου τοποθετημένου ὀπτι-
κῶ τηλεγράφου, ὅταν ἤκούσαμεν ἕνα ἀργὸν θρήνον ποῦ ἤρχετο ἀπὸ τὴν στενήν ἀνοι-
κτὴν θύραν τοῦ σπιτιοῦ.

— Ἀρρώστησε κανεῖς;

— Σῶπα γρηᾶ, ἐφώνηξε κάποιος ἀπὸ μέσα καὶ ἀμέσως ἤκούσθη φωνὴ γραῶδης καὶ
κλαυθμηρά.

— Πρόεμος γένιτι, π'δάκι μ'. Μανοῦλες θὰ κλάψινι. Ἀστόχησις τοῦ ἱενεῆντα—ἐφτά;
Πάει κι' οὐ Γιώργης τοῦ Παντελῆ.

Οἱ συναδελφοὶ ἐγέλασαν. Ὁ ὑπρέτης ἑνὸς ἀνθυπολοχαγοῦ εἶπεν ὅτι αὐτὸς ὁ γχιώνης
ποῦ κράζει μέσα πρέπει νὰ βουδισθῆ, καὶ ἄλλος τοῦ ἀπήντησεν ὅτι γρηᾶ εἶνε κι' ἄς λέη.

Μὰ χωρεῖ δεῦτερος λόγος, ἀδελφέ, πῶς θὰ νικήσουμε; εἶπεν ὁ ἀποκαλέσας γχιώνην τὴν
γρηᾶν. Ἐγὼ σοῦ λέω πῶς τοῦτο τὸν καιρὸ θὰ πάη ὁ Τούρκος στὴν κόκκινη μηλιά. Μου-
σοῦδι δὲν θὰ μείνη ἀπὸ δαῦτον. Ἀλλὰ δὲν μπορῶ ν' ἀκούω κλάψες. Ἄνθρωπος εἶμαι.

Ἄλλ' ἡ γρηᾶ, ἡ ὀπεία ἤκουσεν ὄλον αὐτὸν τὸν διάλογον ποῦ προεκάλεσεν, ἐξῆλθεν ἡ-
δη εἰς τὴν ταράσαν, ἐκάθησεν εἰς τὸ πέτρινον κατῶφλι τῆς θύρας κ' ἐζήτησεν νὰ δικαι-
ολογήσῃ τὴν λύπην της. Ἦρχισε νὰ διηγῆται τὰ παρελθόντα δεινά, τὴν διαδοχικὴν
προέλασιν καὶ υποχώρησιν τοῦ στρατοῦ μας εἰς τὴν Ἠπειρον, τὸν φόνον τοῦ Γριμπόδου,
τὸν πνιγμὸν πολλῶν εἰς τὸν Ἄραχθον εἰς νύκτας πανικεῦ, τὸ πῶς πολλὰι μητέρες ἀπὸ
τὸ Κομπότι ἐπῆγαν εἰς τὴν γραμμὴν μέσα στὸ Τούρκικο γιὰ νὰ ἴδωσιν τὰ παιδιὰ των καὶ

νά τοὺς φέρουν πορτοκάλια καὶ ρούχα ν' ἀλλάξουν καὶ πῶς μία ἐξ αὐτῶν συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ὑπέφερε μαρτύρια τοιαῦτα ποὺ δὲν ἤρχοντο κἀν εἰς τὰ χεῖλη της νὰ τὸ εἰπῇ, ὅταν ἀργότερα ἐπέστρεψε μισότρελλη εἰς τὸ χωριό.

Τὰ λόγια αὐτὰ τῆς γρηᾶς ἦσαν τὸ πρῶτον προπολεμικὸν σάλπισμα — σάλπισμα κάπως θλιβερόν, ἀλλὰ τόσον ἀνθρώπινον — ποὺ προσέπεσαν εἰς τὴν αἰσθησίν μας. Διότι ἔως τότε ἀπομονωμένοι μὲ τὸ συντάγμα μας, τὸ 1ῶον, τὸ προωρισμένον διὰ τὴν ἀμυναν τῆς Ἡλείου, χωρὶς καμμίαν ἐπικοινωνίαν μὲ ἄλλα σώματα, χωρὶς νὰ βλέπωμεν γύρω μας κανέναν σημεῖον προπολεμικῆς κινήσεως, ἐκτὸς τῆς ἀνιαρᾶς πορείας τοῦ συντάγματος ἀπὸ τοῦ Αἰτωλικοῦ μέχρι τοῦ Κομπότι, δίωρον μόλις ἀπέχοντος τῆς Ἄρτης, εἴμεθα ὡς εἰς φθινοπωρινὰ γυμνάσια.

Ἐνας δεκανεὺς προσεπάθει νὰ πείσῃ τὴν γρηᾶν, ἣ ὁποία μᾶς ἐψήγνευ ἤδη καφεῖ εἰς τὸ καμινέτο ἐνὸς ἀξιωματικοῦ, ὅτι τώρα ἀλλάξαν ἐντελῶς τὰ πράγματα καὶ ὅτι ὁ στρατός, θὰ προχωρήσῃ τόσον εἰς τὴν Ἡπειρον, ὥστε καμμία μάνα δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ.

— Μὴ λές τὸ μεγάλο λόγο, δέχοφεν ἐκείνη, ὅταν ἡ τεραστία ἐξώπορτα τῆς αὐλῆς ἐκτύπησεν, ἀπὸ ἀέρα κατ' ἀρχάς, ἀπὸ λακτίσματα δυνατὰ ἔπειτα, καὶ ἀνεστατώθησαν ὅλοι οἱ μαγδρόσκυλοι τῶν μεγάλων κήπων τῶν σπιτιῶν τοῦ χωριοῦ.

— Κύριε Συνταγματάρχα.....

— Δέν μένει ἐδῶ ὁ κύριος Συνταγματάρχης.

— Ποῦ μένει; ἔχω ἓνα τηλεγράφημα. Τὸ τουφέκι ἀναψε.

Ἐπὶ δῆσάμε κάτω, διέβημεν ὑπὸ τὰς κοιλίας δύο θωδῶν, ποὺ δὲν ἐννοοῦσαν νὰ μετακτιπεθοῦν ἀπὸ τὰ ἔξω τῆς θύρας καὶ περιστοιχίσασμεν τὸν ἀγγελιοφόρον.

Ἦτο στρατιωτῆς τοῦ ὀπτικοῦ τηλεγράφου καὶ ἔφερεν εἰς τὸ χέρι ἓνα κομμάτι χαρτί.

Τρεῖς παλάμι περιεστοίχισαν τὸ φῶς ἐνὸς σπύρτου καὶ ἀνεγνώσθησαν αἱ φράσεις.

«Διάδοχος μετὰ στρατεϊματός του εἰσήλασεν Ἐλασσῶνα. Ἐχθρὸς ὑποχωρεῖ».

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ἠκούσθησαν ζητωκραυγαὶ ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ ἀπλωμένου εἰς τέσσαρας λοφίσκους χωριοῦ. Οἱ πετεινοὶ ἀφυπνισθέντες αἴφνης τὸ ἔστησαν εἰς τὸ λάλημα καὶ ἡ καμπάνα τῆς Ἐκκλησίας κτυποῦσεν ἀναστάσιμα καὶ μετ' ὀλίγον πυραὶ ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα ἀνέδωσαν φλόγας περὶ τὰς ὁποίας τὰ ὑψηλὰ δένδρα τοῦ χωριοῦ διέεγραφαν γραμμὰς φανταστικῶν ἀραβουργημάτων.

Ἡ εἰδήσις εἶχε διασαλπικθῆ ἤδη, εἶχεν ἀφυπνίσει ἐλόκληρον τὸ σύνταγμα καὶ χαρμόσυνοι κραυγαὶ διημεῖδοντο ἀπὸ ταράτσας εἰς ταράτσαν ὅπου κατέλυσαν οἱ ἄνδρες.

Πρὶν ἀκόμα μάθωμεν ἂν ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη, ἦλθεν τὸ ἀγγελμα τοῦ πρώτου ὀριάμβου καὶ ταῦτο ἔδωκε μίαν συναρπαγὴν διὰ τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν νίκην εἰς ὅλας τὰς ψυχὰς.

Τὸ χωριὸν ἠγρύπνησε κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα. Καὶ τόση ἦτο ἡ ἔντασις τῆς χαρᾶς ἀπὸ τὴν ἀπρόοπτον εἰδήσιον, τόσον καταπληκτικὴ, ὥστε ἡ γρηᾶ, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπανήλθαμεν διὰ τὸν καφεῖ, δὲν ἐκλαιε πλέον. Τουναντίον ἡ νύμφη της, ἣ ὁποία προσετέθη εἰς τὴν παρέαν μας μὲ ἓνα μικρὸ φουσκομάγουλο νήπιον κραιμωμένον εἰς τὴν ἀγκάλην της καὶ ὁμοῦ κραιμωμένον εἰς τὸν μαστόν της, μᾶς διηγῆθη τὸ ὄνειρον ποὺ εἶδε τὴν παρελθούσαν νύκτα. Εἶχεν ἰδεῖ τὸν Ἅγιον Γεώργιον ντυμένον κατάλευκα νὰ σκοτώνῃ ἓνα θηριακωμένον ὄρνιθον.

Ἐπῆράμε τὸν καφεῖ μὲ μουσικὴν. Ἀπὸ ἓνα ὕψωμα τοῦ βουνοῦ, τοῦ ὁποίου ἐχρίσωνε τὰ ἀραιὰ σπῖτια φωτιὰ μεγάλη περὶ τὴν ὁποίαν διεγράφετο ὀλόκληρος ἄλλυσις ἀπὸ σώματα στρατιωτῶν, ἤρχετο τρεμουλιαστὸν εἰς τὴν δεξιότητα τοῦ ἤχου τοῦ τὸ τραχεῦδι.

Ταχεῖα θὰ πάω στὰ Γιάννενα,

Στοῦ μπῆθ τὰ σαράγια.

Ὁ καυμὸς ἀναθε.

ΝΙΚΗΤΑΙ

Διὰ τῶν λεμνεῶνων τῆς Ἄρτης, ἀφ' οὗ εἰς τὴν πόλιν τὴν στρατοδριθῆ ἐμείνωμεν ὀλί-

γας ὥρας καὶ μόλις ἐπροφθάσαμεν νὰ πάρουμε ἕνα γεῦμα εἰς τὰ ξενοδοχεῖα καὶ τὰς εὐχὰς τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος ἀνεβασμένος εἰς μίαν πέτραν ὑπὸ τὸ κολοσσαῖον παλαιὸν φρουρίον μᾶς κατεῦδωνε: «Καὶ στὰ Γιάννενα... καὶ στὰ Γιάννενα», ἐφθάσαμεν εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Ἀράχθου.

Εἶχομεν προχωρήσει γρήγορα ὑπὸ βροχὴν διπλωμένοι εἰς τὰ ἀντίσκηνα, χωνόμενοι ἀπ' τὴν λάσπην, καὶ ὁμως ἔλας τὰς ψυχὰς τὰς διηγείρεν εἰς δίψαν θεάματος καὶ εἰς συγκίνησιν ἢ γέφυρα ἀπὸ τὸ ἀπέναντι ἄκρον τῆς ὁποίας ἤρχιζεν ἕως χθὲς ἡ Τουρκία.

Ἡ Γέφυρα ἀξία τοῦ θρύλου, παλῆα καὶ γραφικὴ, ὅπως τὴν ἀπετελείωσαν οἱ τραγικοὶ μαστόροι τοῦ Δημοτικοῦ τραγουδιοῦ διὰ νὰ περνοῦν τὰ στρατεύματα τῶν Ρηγάδων καὶ οἱ στρατοκόποι, ἰππεύει διὰ λοξῆς γραμμῆς τόξων τὸν ὀρμητικὸν Ἀραχθὸν κυλιόμενον εἰς θοὰς ρεύματα διὰ τῶν καταφύτων κορυφῶν τῶν ὄχθων του, ὁ δρόμος τῆς γεφύρας ἀνεβαίνει καμπουρωτῶς, μὲ ὑψηλὰ λίθινα περιφράγματα ἑκατέρωθεν. Χωμῆν ἕως τοῦς κλάδους τεραστίων πλατάνων, πού ἀνατείνονται ἀπὸ τὰ παρόρθια, καμωμένη κατὰ τρόπον ὥστε ὅπου καὶ νὰ σταθῇ κανεὶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἰδῇ τί γίνεται εἰς τὰ ἄκρα, ἀποτελεῖ μοναδικὸν μνημεῖον παλαιᾶς γεφυρώσεως εἰς τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Ὅταν οἱ στρατιῶται ἐπάτησαν εἰς τὸ καλντιρίμι τῆς γεφύρας, ὅπου κτυποῦσαν ἠχηρὰ καὶ γλυστοῦσαν τὰ πέταλα τῶν ἀλόγων, ἔπαυσε κάθε ἔμιλια καὶ κάθε γέλιο. Ὅλοι ἐκύταζαν πρὸς τὰ ἔμπρὸς, ζητοῦσαν νὰ διαπεράσουν μὲ τὰ βλέμματα τὴν δμίχλην περὶ μᾶς εἶχε καταλάβει μὲ λεπτὴν παγερὰν βροχὴν, ἀφανίζουσα τὰ πάντα καὶ μόλις ἐπιτρέπουσα νὰ ἐπιπλέῃ εἰς τὴν σταχτιὰν ἔκτασίν τῆς ἢ κορυφογραμμῇ τοῦ Γριμπόδου ὡσάν ῥάχιδος τεραστίου Ἰχθυοσαύρου δροσιζομένου ἐντὸς λίμνης. Εἰς τὴν διαφαινομένην πλαγιὰν τοῦ βουνοῦ διεκρίνετο ἀνελοσομένη ἢ γραμμὴ τῶν εὐζωνικῶν ταγμάτων πού εἶχαν διέλθει πρῶτα, καταδιώκοντα τὸν φεύγοντα ἐχθρὸν κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς προτεραίας.

Οἱ στρατιῶται ἦσαν συγκινημένοι καὶ γαλήνιοι. Ἐπεχείρουν τὸ πρῶτον εἶμα πρὸς τὰ ἔμπρὸς, τὴν πρώτην νίκην. Τσιαύτην ἔκφρασιν συγκινήσεως δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ ἀντίκρυσαι εἰς τὰς ὄψεις τῶν στρατιωτῶν ποτὲ ἀργότερα, οὔτε κατὰ τὰς ὥρας τῶσων θριάμβων, τῶσων εἰσόδων εἰς πόλεις, εἰς τὰς πύλας τῶν ἐποίων μᾶς ἀγέμεναν μὲ τὰ δάκρυα καὶ τὸν καῦμόν τοῦ λυτρωμοῦ τὰ πλήθη τῶν χθесινῶν σκλάβων.

Ἐνας πυροβολισμὸς ἠκούσθη. Κανεὶς δὲν ἐταράχθη μήπως ἢ σφαῖρα αὐτὴ προήρχετο ἀπὸ ὑποπτο προσέγγισιν. Ἐπυρεθόλησεν ἕνας στρατιώτης χαιρετῶν τὴν νίκην.

— Δὲν θὰ ξαναπεράσουμε αὐτὸ τὸ γεφύρι, παιδιὰ, εἶπε κάποιος.

— Πῶς τὸ ξέρεις;

— Θὰ γυρίσουμε ἀπὸ τοῦς Ἀγίους Σαράντα μὲ τὰ θαπέρια στὸν Πειραιᾶ.

Τίποτε δὲν ἦτο προφητεία καὶ ὑπερβολὴ ἀπὸ ὅσα ἐλέγοντο.

Διότι ὅλοι ἐπίστευαν εἰς ἐπιτυχίαν τῆς προελάσεως καὶ κανεὶς δὲν τολμοῦσε ν' ἀμφιβάλλῃ διὰ τίποτε.

Οἱ στρατιῶται περιεργάζοντο τὸ τουρκικὸν φυλακεῖον, ἕνα ὑψηλὸν κτίριον, τοῦ ὁποῖου ἔλα τὰ τζάμια θρυμματισμένα εἶχαν σκορπισθῆ περὶ τὸ οἶκημα ἀνεκατωμένα μὲ ἕνα πλήθος χαρτίων, ἐγγράφων, διβλίων, πού ἐξεχύνοντο εἰς ποτάμι ἀπὸ τίς σπασμένες πόρτες του ὡσάν ἐντόσθια ζῶου περὶ τοῦ ἠνείχθη ἢ κοιλία.

Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ δρόμου; εὐθὺς μετὰ τὴν γέφυραν, εὐρίσκοντο ξύλινα σπίτια μὲ τὰς προτεταμένας ξυλῖνας προθήκας τῶν τουρκομαγαζιῶν, κλεισμένα ἔλα.

Ἦσαν γεμάτα καὶ ἐγκαταλελειμμένα καὶ εὐρίσκοντο εἰς ἀσφάλειαν ὑπὸ τὴν φρουρὰν χωροφυλάκων, οἱ ὁποῖοι ἀκουμποῦσαν εἰς τὰς γωνίας τοῦ μικροῦ οἰκισμοῦ, ὡσάν νὰ εὐρίσκοντο εἰς Ἐπαρχιακὴν Ἑλληνικὴν πόλιν, τῆς ὁποίας ἦσαν κλειστὰ τὰ καταστήματα λόγῳ ἐορτῆς.

Μᾶς διηγῆθησαν ἐκεῖ τὴν πρώτην εἴσοδον Ἑλλήλων στρατιωτῶν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος.

Εἶχε δικταχθῆ μία διμοῖρια ἰππέων νὰ διέλθῃ τὴν γέφυραν διὰ νὰ ἀνιχνεύσῃ τὰ ἀπέναντι πρὸ μιᾶς ὥρας τὸ βαρὺ πυρεβολικὸν τοῦ ἀμυντικοῦ στρατῶνος τῆς Ἀρτης

εἶχε καταδιώξει τὴν τουρκικὴν φρουρὰν μέχρι τοῦ Γρίμποδου. Οἱ ἵππεις ἔβαλαν κλῆρον δι' ἐκεῖνον ποῦ θὰ διέδινεν πρῶτος καὶ μετ' ὀλίγον τὰ πέταλα ἐνδὸς σύγγαρέζου ἀστραφάν εἰς τὸ κἀντερίμι τῆς γεφύρας. Ὁ ἵππευὸς ἀφήκεν ὀπίσω του μίαν ζητωκραυγὴν, τὴν ὅποιαν ἐπανάλαβαν οἱ ἄλλοι ἀκολουθήσαντες ἀμέσως. Τοὺς ὑπεδέχθησαν πυροβολισμοὶ εἰσοσάδος ὅπλων πρὶν ἀκόμη φθάσουν εἰς τὸ ἀπέναντι ἄκρον. Νιζάμηδες τῆς φρουρᾶς τοῦ φυλακείου, κρυμμένοι εἰς ἀφανῆ κοιλιώματα ἐντὸς τῶν πυκνῶν δενδροφυτευμένων κήπων, ἐξήκολούθησαν ἀραιοὺς πυροβολισμοὺς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ ἵππεις μὲ τὰ ἄλογα χωνόμενα εἰς τὴν λάσπην, πηδῶντα τάφρους πλήρεις ὕδατων, ἐμπλεκόμενοι εἰς τοὺς χαμηλοὺς κλάδους τῶν λεμονιών, κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους.

Διὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας δὲν ἐχύθησαν παρὰ μόνον ὀλίγαι σταγόνες αἵματος ἐνδὸς ἵππου, τοῦ ὁποίου μία τουρκικὴ σφαῖρα ἔξυσεν τὸν μηρόν.

Ὁ στρατὸς ἐπροχώρει διὰ τοῦ Ἰμαρὲτ πρὸς τὸ Γρίμποδον, πυροβολοῦντες ὀρεμβατικὰ ἠκολούθηον, καὶ τὴν νύκτα τὴν ἐπερνούσαν εἰς τὴν δεξιὰν κλιτῶν τοῦ πετρώδους βουνοῦ μὲ βροχὴν καὶ μὲ ἄνεμον. Δὲν ἐνθυμούμαι νὰ ἐπέρασε βραδύτερα ὁ καιρὸς, εἰς ὅλας τὰς μετέπειτα πολεμικὰς μας περιπετείας, ἀπὸ τὰς πέντε ἐκεῖνας ἡμέρας ποῦ διήλθομεν ἀπρακτοῦντες εἰς τὰς κεκαλυμμένας ἀπὸ κοφτερῆ πέτρα κλιτεῖς τοῦ φαλακροῦ ἐκείνου Γριμπόδου ἐν διαρκῇ θυέλλῃ. Ὅλα μᾶς ἔλλειψαν ἐκεῖ. Ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἐπισιτισμοῦ, ὠργανωμένη ἀπὸ ἐφεδρικὰ στελέχη, ἐξετελεῖτο ἀνωμάλως, μολοντί μόλις εὐρισκόμεθα ὀλίγα χιλιόμετρα πέραν τῆς Ἄρτης. Ἀλλὰ κυρίως ἔλειπε τὸ νερὸ. Οἱ στρατιῶται ἔπιναν ἀπὸ τὰ βορβορώδη τέλμηκα τῶν ὑπωρειῶν τοῦ βουνοῦ καὶ ἡ δυσεντερία, ἀνεφάνη ἀπὸ ἐκεῖ. Ὅλη μας ἡ ἰαθέσις πλέον ἦτο συγκεντρωμένη εἰς τὴν ὄνειροπόλοισιν λίγου νεροῦ διαφανοῦς εἰς ἓνα γυάλινο ποτήρι.

Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς δὲν ἠσθάνθημεν τὸν ἐχθρὸν παρὰ μόνον ἀπὸ ὀλίγας ὀβίδας ποῦ ἐξαπέστελλεν χωρὶς ἀποτέλεσμα κάθε ἀπόγευμα ἐπάνω ἀπὸ τὰς κεφαλὰς μας.

Ἦμουν ριγμένους ὑπὸ ἓνα ἀντίσκηνον μὲ πυρετὸν, ἀνίκανος νὰ κινηθῶ, κεκαλυμμένος κατὰ τὸ ἦμισυ μὲ ἓνα ἄκρον ὑγρᾶς κτυβέρτας, διὰ νὰ προφυλάσσωμαι ἀπὸ τὴν νυκτερινὴν βροχὴν ἢ ὅποια ἤρχετο ἐπάνω μου, διότι ἡ ἰσχυρὰ πλάτη τοῦ παρακοιμωμένου μου συντρόφου μὲ εἶχε σπρώξει πρὸς τὰ ἔξω τῆς σκηνῆς καὶ μὲ ὄλην τὴν φωνὴν ποῦ μοῦ ἐπέτρεπεν ὁ πυρετὸς ἦτο ἀδύνατον ν' ἀφυπνισθῇ, ὅταν ἠκούσθησαν κραυγαὶ τῶν διπλοσκόπων.

Οἱ στρατιῶται μισοκοιμισμένοι ἔσπευσαν ἔξω ἀπὸ τὸ ἀντίσκηνον καὶ παρετάχθησαν κατὰ τὰς διαταγὰς τῶν διμεριτῶν.

Οἱ φρουροὶ εἶχαν ἀκούσει εἰς τὰ ἀριστερὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ τὰ κατερχόμενα πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Φιλιππιάδος, ὑπόπτους ἤχους.

Ἀσφαλῶς εἶναι Τεῦρκοι, εἶπεν ὁ ὑπασιπιστῆς τοῦ τάγματος. Παραταχθῆτε

Ὅλίγα λεπτὰ ἐπέρασαν καὶ ἠκούσθησαν διὰ μιᾶς ὁμοβροντία καὶ κραυγαὶ διαβληκαί.

— Ἀλλά, ἀλλά, ἀλλά.

— Τί εἶναι;

— Τί ἄλλο θέλεις νὰ εἶναι μωρέ; Τεῦρκοι!

Εἰς ἀπόστασιν διακοσίων μέτρων μόλις, εἰς τὴν πρὸ ἡμῶν κορυφογραμμὴν τοῦ Γριμπόδου, εἶχαν ἀνάψει ἡ μάχην.

Αἱ κραυγαὶ τῶν Τούρκων ἄλλοτε ἐδυνάμωναν, ἄλλοτε ἐβύβοντο, ἄλλοτε ἐπροχώρουν.

Ὁ λόχος ἐτέθη εἰς γραμμὴν μάχης καὶ ἐκκιστος ἐποποθετεῖτο πίσω ἀπὸ μίαν πέτραν.

— Μὴ πυροβολεῖτε, μᾶς διέταξαν. Ἐμπρὸς εἶναι οἱ δικαί μας. Ἦλθαν χέρια μὲ χέρια μὲ τοὺς λόχους μας. Τὰ μάτια σας δεκατέσσαρα.

Ἰδοὺ τί εἶχε συμβῆ. Οἱ Τεῦρκοι, οἱ ἴποιοι εἶχαν ὑποχωρήσει πέραν τῆς Κιάφας, μεταμεληθέντες διότι ἐγκυβόλησαν τὸ ὀχυρώτατον Γρίμποδον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐγινόμεθα κύριοι τῆς Στρεβίνας, ἤρχοντο νὰ τὸ ἀνακαταλάβουν.

Ὁ ἔσχατος διευθύνων τὴν μάχην ἀπὸ τὸ Χανόπουλον, στρατιωτικὸν σταθμὸν εὐρισκόμενον εἰς τὰς ἑσπερῶς ὑπωρείας τοῦ Γριμπόδου, εἶχεν ἐκλέξει τὴν βροχερὰν ἐκείνην νύ-

κατα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου του. Καλὴ ἀνίχνευσις ἐκ μέρους τῶν τουρκικῶν περιπόλων εἶχεν ἀνακαλύψει τὰς θέσεις τῶν διπλοσοκῶν μας καὶ δὲν ἐκοπίασαν πολὺ διὰ νὰ τοὺς πλησιάσουν καὶ νὰ φονεύσουν τοὺς περισσότερους. Εἰς τοὺς πυρεθολισμοὺς φυσικὰ οἱ λόχοι ἀνεταράχθησαν, ἀλλ' ἔπεσαν θύματα τοῦ αἰωνίου τουρκικοῦ δόλου. Μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἦσαν πολλοὶ Τούρκοι Ἡπειρώται ὁμιλοῦντες Ἑλληνικά. Αὐτοὶ προχωροῦντες πρὸς τὰ ἔμπροσ, ἤρχισαν φωνάζοντες:

— Γιάννη, Δημήτρη, Γιώργη. Ἐμεῖς εἴμαστε. Ἐγίνε λάθος.

Ἐπλησίασαν ἦτο ἀργά. Ἡ σύγκρουσις ἐγίνε σῶμα πρὸς σῶμα. Στρατιῶται μὴ ἀφηνιασθέντες ἐσφάγησαν ἐντὸς τῶν ἀντισκῆνων καὶ ἄλλοι ἐμαχαίρωθησαν μὲ λόγχας.

Οἱ Τούρκοι ὠρόντο καὶ θεαίως αἱ ἀναεθροὶ κραυγαὶ τῶν μέσα εἰς ἐκείνην τὴν λαίλαπα τῆς θροχῆς καὶ τῶν σφαιρῶν ποὺ ἐφτυεῦντο διαρκῶς γύρω μας καὶ ἀφηναν διαβολικοὺς σφυριγμούς, δὲν θὰ ἦσαν ἀτελέσφοροι διὰ τὴν δημιουργίαν ἐνὸς πανικοῦ ἐξ αἰφνιδασμοῦ εἰς στρατεύμα ἀμαχον ἀκόμη καὶ τοῦ ὁποίου τὰ στελέχη, ἐκτὸς τῶν διοικητῶν τῶν λόχων, ἦσαν ἐφεδρῶν.

Ἄλλ' ἡ ὑπεροχὴ αὐτῆ τῶν Τούρκων δὲν ἐκράτησε πλέον τοῦ τετάρτου τῆς ὥρας. Ἐκ τοῦ καθέτου σκέλους τοῦ Γριμπόβου, τοῦ σχηματίζοντες στοιχείου Γ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνω γραμμὴ ἐφάπτεται τοῦ βουνοῦ τῆς Κιάφας, ἤκούοντο πυκνοὶ πυρεθολισμοί, πρερχόμενοι ἐκ τῶν Εὐζωνικῶν Ταγμάτων. Οἱ ἰδιοὶ μας ἀνέπαφοι λόχοι τοῦ πεζικοῦ οἱ εὐρισκόμενοι μετὰ τὴν πρώτην γραμμὴν ἐκράτεον ἤδη σταθερῶς τὴν ἀμυναν καὶ ἀντὶ ν' ἀποκοπῆ τὸ πεζικόν μας ἀπὸ τοῦ Εὐζωνικοῦ, ὅπως ἤλπισαν οἱ Τούρκοι, καὶ νὰ καταληφθῆ δι' ἑτέρου σώματος τὸ Ἰμαρὲτ καὶ ἡ γέφυρα καὶ ν' ἀποκλεισθῶμεν οὕτω ἀποσυντεθειμένοι ἐντεῦθεν τοῦ Ἀράχθου, ὃ ἐχθρὸς ἐξαναγκασθεὶς εἰς μικρὰν ὑποχώρησιν, εὐρέθη εἰς τὴν γωνίαν ἀκριβῶς τοῦ Γ' τοῦ Γριμπόβου, ὅπου σχηματίζεται μικρὰ χοάνη. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἐπλευροκοπήθησαν μέχρι τῆς πρώτας, ἐπιμένοντες καὶ αὐτοὶ νὰ κρατήσουν τὰς θέσεις τῶν, ἀλαλάζοντες ὁλοένα.

Μὲ τὸ πρῶτον φῶς τῆς αὐγῆς οἱ λόχοι μας ἐκινήθησαν ἀσφαλῶς πρὸς τὰ ἐπάνω πρὸς παθοῦντες νὰ ἐκτοπίσουν τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς χοάνης, ἡ ὁποία δι' ἀτραποῦ εἶχεν ἐξοδον πρὸς τὸ Χανόπουλον καὶ τὴν Στρεβίαν.

Ἡ μάχη μὴ διακοπεῖσα οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν, διεξήγετο τόσον ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ὥστε τὰ ἀντίπαλα πυροβολεῖα ἐσίγων. Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Πολυμενάκος εὐρίσκειτο ἀπὸ τῆς νυκτὸς εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρὸς ὄρθις, μὲ τὸ πιστόλι εἰς τὸ χέρι, ὑβρίζων τοὺς Τούρκους, συνεχίζων τοὺς στρατιώτας του.

— Πάρ' την, Κολονέλλο, ἠκούστη ἡ φωνὴ ἐνὸς τουρκαλθανοῦ ὑψ. ὕψιτος τὸ μάκουζερ εἰς τὸν ὦμον του, ἐκ τῶν πλαγίων τοῦ συνταγματάρχου.

Ἄλλ' ἕνας στρατιώτης εὐρεθεὶς πλησίον τοῦ διοικητοῦ ἔφερε τὸ χέρι εἰς τοὺς ὦμους τοῦ συνταγματάρχου καὶ τοῦ ἐφώναξε:

— Σκύφατε κύριε Συνταγματάρχα.

Ὁ διοικητὴς ἐσκυφε καὶ ἡ σφαῖρα ἐσφύριζεν ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

Ὁλη αὐτὴ ἡ σκηνὴ ἐξετυλίχθη ἐντὸς δευτερολέπτου. Κατήρχοντο ἤδη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, τὴν ὑπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Γ, ὅπου ἰδρῖθη σταθμὸς ἐπιθέσεως, οἱ τραυματῆαι, ἔλληνες μαζὶ καὶ Τούρκοι. Οἱ ἰατροὶ ἐπέδεναν μὲ συγκίνησιν τὰς πρώτας αὐτὰς πληγὰς. Οἱ τραυματῆαι μετ' ὀλίγον ὑπέστησαν ἕναν τρόμον. Ἐφεραν ἕνα ἡμιλιπόμενον. Τοῦ ἀφρηθῆ τοῦ χιτώνιον καὶ παρουσιάσθη τὸ ὑποκάμισόν του διάβροχον ὄλον ἀπὸ τὸ αἷμα. Μία σφαῖρα τοῦ εἶχε κόψει τὴν μασχαλιαίαν ἀρτηρίαν καὶ ἦτο πλέον ἀργὰ διὰ τὴν ἐπίδεσιν. Ὁ ἄνθρωπος ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετον αἱμορραγίαν, εἰς τὰ χέρια τοῦ ἱατροῦ.

Καὶ οἱ τραυματῆαι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώριζον οἱ περισσότεροι τὴν σοβαρότητα τοῦ τραυματοῦς τῶν, ἐκύτταζαν περιδεεῖς τὸ κατάλευκον ἐκεῖνο πτῶμα ποὺ ἐφαίνετο ντυμένον εἰς τὰ κόκκινα.

Εἰς τὸ χειρουργεῖον ἕνας νοσοκόμος ἔφερε τὴν εἶδσιν:

— Ἐφρονεύθη ὁ λοχαγὸς Ροδόπουλος.

Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο ἕνας τραυματίας με πληγὴν τεραστίαν εἰς τὸ μέτωπον, πού κατέκειτο οἰμώζων καὶ ζητῶν παπᾶν νὰ μεταλάβῃ, ἀνετινάχθη ἐπάνω.

— Θὰ πάω νὰ ἰδῶ, ἐκραύγασε. Θὰ τοὺς φάω τὰ κρέατα ὀλονῶν.

Ὁ ἀνθυπίατρος τοῦ εἶπε νὰ ἤσυχάσῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τραυματίας ἔτρεχε πρὸς τὰ ἐπάνω, δύο νοσοκόμοι τὸν ἔπιασαν νὰ τὸν συγκρατήσουν καὶ ἐχρειάσθη νὰ κοπιᾶσουν διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ καθήσῃ.

— Θέλω αἷμα, ῤέ, νὰ πιῶ, ἐφώναζεν ὁ τραυματίας. Θέλω τὸ Σουλτάνο τὸν κερατᾶ, τοὺς ἀγάδες, νὰ τοὺς τσακίσω τὰ κόκκαλα. Σκότωσαν τὸ λοχαγὸ, μωρέ. Τὸν ξέρατε τὸ Ροδόπουλο; Φέρτε μου τὸ Σουλτάνο. Τὴν καρδίᾳ θὰ τοῦ βγάλω με τὰ δόντια.

Μετ' ὀλίγα λεπτὰ ὁ ἀνθρωπὸς ἔρεγγε καὶ οἱ βολβοὶ του, τεράστιοι καὶ θολοὶ, ἀνέβλεπαν ἀκίνητοι πρὸς τὸν οὐρανόν. Εἶχε πάθει τραυματικὴν φρενίτιδα.

Αἱ πλευραὶ τῶν περι τὴν Παναγίαν ὑψωμάτων ἀπηχοῦσαν ἤδη ζητωκραυγὰς πού ἤρχοντο ἀπὸ ψηλά. Οἱ Τούρκοι εἶχαν ὑποχωρήσει ἐγκύκταλείψαντες τὴν Στρεβίναν καὶ τὰ Εὐζωνικά διετάχθησαν νὰ δεύσουν πρὸς τὸ Ἐηροβοῦνι, τὸ δὲ σὺνταγμὰ μας διὰ Στρεβίναν, νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τοῦ Σφελένικου.

ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ

Η ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΤΟΥ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ

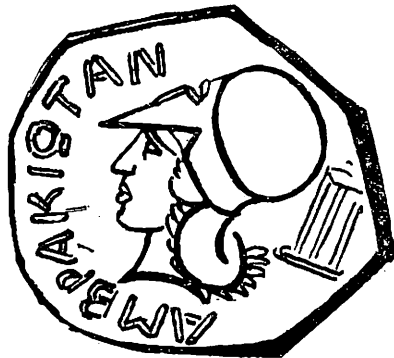
ΣΤΗ ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

« ..Πῆγα. Κατεβάζει τὶς εἰκόνες ὅλες καὶ μ' ὀρκίζει καὶ ἀρχινάγει νὰ με βάλῃ εἰς τὸ μυστήριον. Ἀφοῦ προχώρησε, τότε τ' ὀρκίστηκα ὅτι δὲν θὰ τὸ μαρτυρήσω κανενοῦ· ὅμως νὰ μοῦ δώσῃ καιρὸν ὀχτῶ ἡμέρες νὰ συλλογιστῶ ἂν εἶμαι ἄξιος δι' αὐτὸ τὸ μυστήριον, καὶ ἂν μπορῶ νὰ ὠφελῶμαι, νὰ τὸ λάβω, ἢ νὰ κάτσω· εἶναι σὰ νὰ μὴν τὸ ξέρω ὀλότελα. Πῆγα στοχάστηκα καὶ τᾶβαλα ὅλα ὀμπρὸς καὶ σκοτωμὸν καὶ κιντύνους καὶ ἀγῶνες — θὰ τὰ πάθω διὰ τὴν λευτερίαν τῆς πατρίδος μου καὶ τῆς θρησκείας μου. Πῆγα καὶ τοῦ εἶπα· «Εἶμαι ἄξιος». Τοῦ φίλησα τὸ χερί, ὀρκίστηκα..... Καὶ ἡ εὐκὴ τοῦ παπᾶ τοῦ εὐλόγημένου καὶ τῆς πατρίδος μου καὶ θρησκείας μου, ὡς τὴν σήμερον δὲν μ' ἄφησε ὁ Θεὸς νὰ ντροπιαστῶ. Τράβησα δεινά, πλαγὰς καὶ κιντύνους, ὅμως εἶμαι καλὰ σὰν θέλει ὁ Θεός».

(«Ἀπομνημονεύματα Μακρυγιάννη» σ. 21, ἔκδ. 1957)

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΑΜΒΡΑΚΙΑΣ *

ΣΩΚΡ. ΠΑΝΤΟΥΛΑ

Αλλά οι Ἀμβρακιῶται δὲν ἠσυχάζουν. Μετὰ ἀπὸ ἀνὰ-
παυλαν ἑνὸς ἔτους ἀρχίζουν καὶ πάλιν τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Κατὰ τὴν χειμερινὴν
περίοδον τοῦ ἔτους 427—426 π.χ. οἱ Ἀμβρακιῶται ἐκστρατεύουν καὶ πάλιν κατὰ τοῦ
Ἀμφιλοχικοῦ Ἄργους μὲ τρεῖς χιλιάδας ὀπλίτας. Εἰσβάλλουν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀμφι-
λόχων καὶ τὸ 426 π.χ. καταλαμβάνουν τὰς Ὀλπας. Ἦσαν δὲ αὗται ἰσχυρὸν τεῖχος ἐπὶ
τινος λόφου καὶ τὸ ὁποῖον οἱ Ἀκαρνᾶνες ἐχρησιμοποιοῦν διὰ κοινὸν δικαστήριον «καὶ εἰσ-
βαλόντες εἰς τὴν Ἀργεῖαν καταλαμβάνουσιν Ὀλπας, τεῖχος ἐπὶ λόφῳ ἰσχυρὸν πρὸς τῇ
θαλάσῃ, ὅποτε Ἀκαρνᾶνες τειχισάμενοι κοινῶ δικαστηρίῳ ἐχρῶντο». Τὴν ἐποχὴν ἐκεί-
νην οἱ Ἀκαρνᾶνες ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῶν Ἀργείων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπεστάλη ἕξ
Ἀθηνῶν καὶ ὁ Δημοσθένης μὲ εἴκοσι πλοῖα. Οἱ Ἀμβρακιῶται τότε ἀπὸ τὰς Ὀλπας ἔ-
στειλαν εἰς Ἀμβρακίαν ἀγγελιαφόρους καὶ ἐζήτησαν νὰ τοὺς ἐνισχύσουν οἱ δυνάμενοι νὰ πο-
λεμήσουν. «Οἱ περὶ τὰς Ὀλπας Ἀμβρακιῶται εἰς τὴν πόλιν κελεύοντες σφίσι βοηθεῖν
πανδημί...» (1) Εἰς βοήθειαν τῶν Ἀμβρακιωτῶν ἔσπευσε καὶ ὁ Λακεδαιμόνιος Εὐρύλοχος
καὶ οὕτω οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν Ἀμβρακιωτῶν ἐνωθέντες ἀνέβησαν εἰς τὴν ὑψηλοτέ-
ραν τοποθεσίαν τὴν ὀνομαζομένην Μητρόπολιν καὶ ἐστρατοπέδευσαν «γενόμενοι δὲ ἀθρό-
οι ἅμα τῇ ἡμέρᾳ καθίζουσιν ἐπὶ τὴν Μητρόπολιν καλουμένην καὶ στρατόπεδον ἐποιήσαν-
το. Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον εἶχον εἰσπλεύσει καὶ τὰ εἴκοσι πλοῖα
τῶν Ἀθηναίων μὲ τὸν Δημοσθένη. Μετὰ προετοιμασίαν πέντε ἡμερῶν τὴν ἕκτην παρετάχ-
θησαν εἰς μάχην. (2)

Σφοδρὰ μάχη ἤρχισε μετὰ τῶν δύο παρατάξεων. Οἱ ἀνίχοντες εἰς τὴν συμμαχίαν
τῶν Πελοποννησίων ἠττήθησαν πλὴν τῶν Ἀμβρακιωτῶν, οἱ ὅποιοι μαχόμενοι ἔτρεψαν εἰς
φυγὴν τοὺς ἐχθροὺς πρὸς τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος. «Οἱ δὲ Ἀμβρακιῶται καὶ οἱ κατὰ τὸ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

1 Θουκ. Γ' 105.

2 Θουκ. Γ' 107.

δεξιὸν κέρασ ἐνίκων τὸ καθ' ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τὸ "Ἄργος ἐπεδίωξαν" καὶ γὰρ μαχιμώτατοι τῶν περὶ ἐκεῖνα τὰ χωρία τυγχάνουσιν ὄντες. Ἐπιστρέψαντες εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἰδόντες τὴν καταστροφὴν τῶν συμμάχων των ἀπεσύρθησαν εἰς τὰς "Ὀλπας, διὰ τὰ σωθοῦν ἀπὸ τοῦς Ἀκαρνανάς. 1

Ὁ Μενεδαῖος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐρυλόχου γενόμενος ἀρχηγὸς τῶν Ἀμβρακιωτῶν καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἤϊθεν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τὸν Δημοσθένη καὶ ἤξιωσε τὰς ἐπιτραπῆ ἢ ἀποχώρησις «προσφέρει λόγον περὶ σπονδῶν καὶ ἀναχωρήσεως Δημοσθένει καὶ τοῖς Ἀκαρνανῶν στρατηγοῖς καὶ περὶ νεκρῶν ἅμα ἀναιρέσεως. Οἱ δὲ νεκροὺς μὲν ἀπέδσαν καὶ τροπαῖον αὐτοῖς ἔστησαν...» Ὁ Δημοσθένης ἐδέχθη μυστικῶς τὰ ἀποχωρήσασιν ὄλοι ἐκτὸς τῶν Ἀμβρακιωτῶν, διὰ τὰ δημιουργηθῆ ἢ ἐντύπωσις ὅτι ἐπροδόθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων των «κρύφα δὲ Δημοσθένης μετὰ τῶν ξυστρατῆγων τῶν Ἀκαρνανῶν σπένδονται Μαντινεῦσι καὶ Μενεδαῖω καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχουσι Πελοποννησίων...» 2

Τοῦτο ἔμως δὲν ἔγινε, διότι οἱ Ἀμβρακιῶται ἀντιληφθέντος τὴν φυγὴν τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων των ἐτρέπησαν καὶ αὐτοὶ εἰς φυγὴν. Τότε οἱ ἐχθροὶ των νομίσαντες «ἀπιέναι ἀσπόνδους» τοὺς κατεδίωξαν καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς. Ὅσοι ἐσώθησαν κατέφυγον εἰς τὴν γειτονικὴν χώραν τὴν καλυμένην Ἀγραῖδα, τῆς ὁποίας βασιλεὺς ἦτο ὁ Σαλύνθιος, ὁ ὁποῖος καὶ τοὺς ἐπροστάτευσεν. «Οἱ ἄλλοι διεφυγον εἰς τὴν Ἀγραῖδα ὄμορον οὔσαν, καὶ Σαλύνθιος αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀγραιῶν φίλος ὢν ὑπεδέξατο». 3

Ἐν τῷ μεταξύ, ὅταν ἐφθασεν εἰς τὴν Ἀμβρακίαν ὁ ἀγγελιαφόρος αὐτῶν ἀπὸ τῶν Ὀλπας ὄλος ὁ στρατὸς τῆς Ἀμβρακίας ἀνεχώρησεν εἰς βοήθειάν των. Οὗτοι ἐφθασαν εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἰδομένην παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν Κόλπον. Αὕτη εἶχε δύο λόφους, εἰς ἕνα τῶν ὁποίων ἐστρατοπέδευσεν, διὰ τὰ διέλθουν τὴν νύκτα. «Ἐστὸν δὲ δύο λόφω ἢ Ἰδομένη ὑψηλῶ· εἰς τὸν δ' ἐλάσσω ἔτυχον οἱ Ἀμβρακιῶται προαναβάντες καὶ ἠύλισαντο». Τὸν μεγαλύτερον λόφον κατέλαβον οἱ σταλέντες πρότερον ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους στρατιῶται. Ἐπειτα κατέφθασεν καὶ ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς μετὰ τὸν Δημοσθένη χωρὶς τὰ τοὺς ἀντιληφθοῦν οἱ Ἀμβρακιῶται. Καὶ κατὰ τὰ χαράματα ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Ἀμβρακιωτῶν, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὸν ὕπνον, πολλοὶ δὲ ἐνόμισαν ὅτι ἦσαν Ἀμβρακιῶται διότι ὠμίλουν τὴν γλῶσσαν των. Τοῦτο ἦτο τέχνασμα τοῦ Δημοσθένους. «Καὶ γὰρ τοὺς Μεσοηνίους πρῶτους ἐπίτηδες ὁ Δημοσθένης προὔταξε καὶ προσαγορεύειν ἐκέλευε, Δωρίδα τε γλῶσσαν ἰέντας καὶ τοῖς προφύλαξι πίστιν παρεχομένους...». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπετέθη καὶ τοὺς διέλυσε. Τοὺς περισσοτέρους ἐφόνευσεν, τὰς δὲ ὑπολοίπους πρὸς τὰ ὄρη ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ἀπὸ τὴν μάχην αὐτὴν ὀλίγοι ἦσαν οἱ διασωθέντες, οἱ ὁποῖοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀμβρακίαν, «οἱ μὲν οὖν Ἀμβρακιῶται τοιοῦτω τρόπῳ κακωθέντες ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν ἐσώθησαν εἰς τὴν πόλιν». 4 Οἱ Ἀκαρνανες σκυλεύσαντες τοὺς νεκροὺς καὶ στήσαντες τρόπαια ἀπῆλθον εἰς τὸ Ἄργος. Ἡ ἐφοδος αὕτη τοῦ Δημοσθένους ἦτο ἢ μεγαλύτερῃ συμφορᾷ, ἢ ὁποῖα ἐπέπεσεν εἰς τὸσον μικρὸν διάστημα ἐναντίον Ἑλληνικῆς πόλεως, ὡς ἢ Ἀμβρακία. Ὁ Θεουκιδῆς κατὰ λέγει ἐν τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐστάλη κήρυξ ἀπὸ τοῦς Ἀμβρακιώτας, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τοὺς Ἀγραιῶς μετὰ τὴν μάχην τῆς Ὀλπης, διὰ τὰ ζήτησιν τοὺς νεκροὺς, τοὺς ὁποῖους ἐφόνευσαν κατὰ τὴν πρώτην μάχην, ὁπότε μετὰ τῶν Μαντινέων καὶ τῶν ὑποσπόνδων ἐξῆλθον ἄνευ συνθηκῶν. Ὅταν ὁ κήρυξ εἶδε τὰ ὄπλα ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἀμβρακιωτῶν, ἐθαύμαζε διὰ τὸ πλῆθος, διότι δὲν ἐγνώριζε τὴν συμφορὰν καὶ ἐνόμιζε ὅτι εἶναι ἀπὸ τοὺς πρῶτους. Κάποιος τότε τὸν ἠρώτησε, τί θαυμάζει καὶ πόσοι ἦσαν οἱ νεκροὶ, νομίζων ὅτι ἢ κήρυξ ἦτο ἀπὸ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰδομένης. Ὁ κήρυξ ἀπήντησε. Διακόσιοι εἶναι. Τότε ἔ ἐρωτῶν τοῦ εἶπε: «Οὐκ οὖν τὰ ὄπλα τουτὶ διακοσίων φαίνεται, ἀλλὰ πλέον ἢ χιλίων».

1. Θουκ. Γ' 108

2. Θουκ. Γ' 109

3. Θουκ. Γ' 111

4. Θουκ. Γ' 112

Ὁ κῆρυξ ἀπήντησε ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ τῶν ἰδικῶν μας, οἱ ὅποιοι ἐπολεμήσαμεν «Ὅυκ ἄρα τῶν μεθ' ἡμῶν μαχομένων ἐστίν». Πάλιν τὸν ἐρωτᾷ: Ἐκτός ἐάν δὲν πολεμήσατε χθές σεις εἰς τὴν Ἴδομενῆν. Ἡμεῖς ἀπαντᾷ ὁ κῆρυξ δὲν πολεμήσαμε χθές, ἀλλὰ εἰς τὴν πρῶτην ἀποχώρησιν. «Εἴπερ γε ὑμεῖς ἐν Ἴδομενῆ χθές ἐμάχεσθε». «Ἀλλὰ ἡμεῖς γε οὐδενὶ ἐμαχόμεθα χθές, ἀλλὰ πρῶην ἐν τῇ ἀποχωρήσει». Αὐτὰ τοῦ λέγει εἶναι ἀπὸ Ἀμβρακιώταις, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἀπὸ τὴν πόλιν, διὰ νὰ σᾶς βοηθήσουν. Ὅταν ἤκουσε ὁ κῆρυξ αὐτὰ, ἀντελήφθη ὅτι ἡ βοήθεια ἐκ τῆς πόλεως ἔχει καταστροφῇ καὶ ἀνομιώξας καὶ ἐκπλαγεῖς τῶ μεγέθει τῶν παρόντων κακῶν ἀπῆλθεν εὐθὺς ἄπρακτος καὶ οὐκέτι ἀπῆτει τοὺς νεκρούς» καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀνυγιγνώσκομεν «πάθος γάρ τοῦτο μᾶ πόλει Ἑλληνίδι ἐν ἴσαις ἡμέραις μέγιστον δὴ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον τόνδε ἐγένετο. Καὶ ἀριθμὸν οὐκ ἔγραψα τῶν ἀποθανόντων, διότι ἀπιστον τὸ πλῆθος λέγεται ἀπολέσθαι ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πόλεως». Οἱ Ἀκαρνᾶνες τότε, ἂν προσεπάθουν νὰ καταλάβουν τὴν Ἀμβρακίαν κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Δημοσθένους, θὰ τὴν ἐκυρίευσαν ἀνευ εὐδαιμονίας ἀντιστάσεως. 1

Ἵστερα ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ συνάπτεται εἰρήνη διαρκείας ἑκατὸν ἐτῶν μεταξὺ Ἀμβρακιωτῶν καὶ Ἀκαρνάνων.

Διὰ ταύτης οἱ Ἀμβρακιῶται ὑπεχρεῶντο νὰ ἐπιστρέψουν, ὅσα μέρη εἶχαν καταλάβει ἐκ τῶν Ἀμφιλοχιῶν. Ἐπίσης ὠρίζετο νὰ μὴ ἐκστρατεύουν οἱ Ἀμβρακιῶται μετὰ τῶν Ἀκαρνάνων κατὰ τῶν Πελοποννησίων, οὔτε οἱ Ἀκαρνᾶνες μετὰ τῶν Ἀμβρακιωτῶν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Ὡσαύτως νὰ μὴ δοθηοῦν τοὺς Ἀνακτορίους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐχθροὶ τῶν Ἀκαρνάνων. 2

Ἡ Ἀμβρακία κατόπιν τῆς συνθήκης με τοὺς Ἀκαρνᾶνας δὲν ἐμφανίζεται πλέον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων τῆς. Θὰ παρέλθῃ ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα, διὰ νὰ τὴν εὐρωμεν καὶ πάλιν με τοὺς συμμάχους τῆς. Φυσικὸν ἦτο λόγῳ τῶν καταστρεπτικῶν ἀγῶνων πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας καὶ Ἀμφιλόχους νὰ ἐξασθενήσῃ καὶ ἡ δύναμις τῆς. Καὶ μόνον κατὰ τὸ ἔτος 411 π.χ. θὰ τὴν εὐρωμεν καὶ πάλιν εἰς τὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων τῆς εἰς τὴν γενομένην νυμφαχίαν μεταξὺ Σηροῦ καὶ Ἀβύδου. Ἡ Ἀμβρακία κατ' αὐτὴν ἀπώλεσε δύο πλοῖα μετ' ἄλλων συμμάχων, τὰ ὅποια συνεληφθήσαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. «Ναῦς μέντοι τῶν ἐναντίων λαμβάνουσι Χίαις μὲν ὀκτώ, Κορινθίας δὲ πέντε, Ἀμβρακιωτίδας δὲ δύο καὶ Βοιωτίας δύο...». 3

Αὐτὰ εἶναι τὰ σπουδαιότερα γεγονότα, εἰς τὰ ὅποια ἐπρωτοστάτησεν ἡ Ἀμβρακία κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πρὸς τοὺς γείτονας καὶ μὴ λαοὺς.

Ἄκμῃ—Νομίσματα.

Τὸ ὅτι μετέσχεν ἡ Ἀμβρακία διὰ πλοίων καὶ στρατοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Περσῶν καὶ τόσους πολέμους διεξήγαγε μετὰ τὰς γείτονας τῆς, ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἦτο πόλις μαραιμένη οἰκονομικῶς, ἀλλὰ ἀνθοῦσα καὶ εὐημεροῦσα. Διότι αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ἀπαιτοῦν καὶ μεγάλας δαπάνας. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε'. π.χ. αἰῶνος ἡ Ἀμβρακία εὐρίσκειται εἰς τὴν μεγάλην ἀκμὴν τῆς. Ἦτο δὲ τότε πολυανθρωποτάτη, ἀφῶ ἡδυνήθη νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὴν μάχην τῶν Ὀλπῶν τὸν μέγαστον ἐκείνων ἀριθμὸν ὀπλιτῶν, τοὺς τρεῖς χιλιάδας ἐκ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν. Κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τὴν πόλιν περιέβαλεν ἄλυσις δυσποροθῆτων Φρουρείων ὡς τοῦ Ἀμβράκου, τῶν Δεξαμενῶν καὶ τῆς Κορωνείας. Ἐντὸς τῆς ἀλύσεως αὐτῆς κατῆκει πληθυσμὸς, ὁ ὅποιος ὑπερέβαινε τὰς ἑκατὸν χιλιάδας κατοίκους ἐκ τῶν ἐλευθέρων καὶ δούλων. Ἡ ἀκμὴ τῆς πόλεως γίνεται ἐντονώτερα κατὰ τὸν Δ'. π.χ. αἰῶνα.

Ἀφευθεῖς μάρτυρες τοῦ πλούτου τῆς Ἀμβρακίας εἶναι οἱ ἀργυροὶ στατήρες* αὐτῆς τῶ 400—342 π.χ., οἱ ὅποιοι εὐρέθησαν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Τόσος ἦτο ὁ πλοῦτος τῆς ὥστε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐκόπτοντο εἰς τὰ νομισματοκοπεῖα

1. Θουκ. Γ' 113
 2. Θουκ. Γ' 106
 * 20 Ἀντικαὶ χρυσαὶ δραχ.

δύο και τρεις τύποι νομισμάτων.

Τὰ νομίσματα δὲν ἦσαν ἐφεύρεσις Ἑλληνική. Πρῶτοι ἀπ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ἔκοφαν, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, νομίσματα οἱ Λυδοί. Τὸ ἴδιο θεβαιώνει πολὺ προτύτερα καὶ ὁ Φιλόσοφος Ξενοφάνης. Πιθανάτατα οἱ βασιλεῖς τῆς Λυδίας δὲν ἔκοφαν τὰ νομίσματα τῶν εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπου ἦτο ἡ ἕδρα τῶν, ἀλλὰ εἰς τὰς Ἴωνικὰς ἀποικίας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ εἰς τὰς χείρας τῶν Ἑλλήνων ἐγενήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου π.χ. αἰῶνος ὁ τόσον σπουδαῖος κλάδος τῆς γλυπτικῆς. Ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν διεδόθη ἔπειτα ἡ νομισματοκοπία καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πρώτη περὶ τὸ 600 π.χ. ἔκτεψε νομίσματα ἡ Αἴγινα. Οἱ τύποι τῶν νομισμάτων κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἀσήμαντα σχήματα, ἐνωρὶς ὅμως ἀντικατεστάθησαν μὲ ἕνα ὀρισμένον σύμβολον διὰ κάθε πόλιν ἢ ἐπίσημον, τὸ ὅποιον ἦτο ζῖφον, καρπὸς, ἄνθος ἢ ἄλλο πρᾶγμα. Συνήθη σύμβολα ἀπαντοῦν π.χ. ὁ λέων, ὁ ἵππος, ὁ ταῦρος, ἡ ἄσπις, τὸ κράνος κ.λ.π. Ἐτύπωνεν δὲ αὐτὸ εἰς μίαν ὄψιν τοῦ νομίσματος, ἐνῷ ἡ ἄλλη ἔφερεν ἀπλοῦν ἔγκοιλον τετράγωνον, διηρημένον συνήθως εἰς τέσσαρα τετράγωνα. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου αἰῶνος οἱ τύποι αὐτοὶ λαμβάνουν μεγαλύτεραν ἀξίαν, διότι οἱ πόλεις ἀρχίζουσι νὰ ἀπεικονίζουσι εἰς τὰ νομίσματα τοὺς θεοὺς, τοὺς ὁποίους ἐλάτρευον. Ἔθετον δὲ εἰς τὰ νομίσματα μόνον τὰς κεφαλὰς τῶν Θεῶν, ὥστε καὶ ὁ κυκλικὸς χώρος νὰ γεμίζεται καλλιτέρα καὶ τὸ πρόσωπον νὰ εἰκονίζεται σαφέστερον. Ἀργότερον ἤρχισαν νὰ τυπώνουσι καὶ εἰς τὴν ἄλλην ὄψιν τοῦ νομίσματος σύμβολα τοῦ αὐτοῦ θεοῦ. Ὡς πρὸς τὴν τεχνολογίαν τὰ νομίσματα ἀκολουθοῦν τὴν ἐξέλιξιν τῆς μεγάλης τέχνης.

Ἡ κοπή αὐτῶν ἐγένετο φυσικὰ ὑπὸ τὴν ἐπίδωξιν ἀρμοδίων ἀρχόντων τῆς πόλεως, ἢ ὅποια τὰ ἐξέδιδε καὶ οἱ τεχνίται δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλλουσι ὀρισμένους τύπους. Αἱ πόλεις ὅμως εἶχον συμφέρον νὰ διατηροῦν τύπους παλαιότερας τεχνολογίας, διότι μὲ αὐτοὺς ἦσαν γνωστὰ τὰ νομίσματα καὶ ἐκυκλοφόρουσι εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον. Μετὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ νομίσματος, ἃς ἔλωμεν εἰς τὰ νομίσματα τῆς Ἀμβρακίας.

Ταῦτα ἦσαν ὀπου Κορινθιακοῦ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν. Ἦσαν στατήρες Κορινθιακῶν Πηγάσοφόρων, ἀπὸ τῆς εἰκόνης τοῦ μυθικοῦ Πηγάσου, ὄχι μόνον, διότι ἦτο ἀποικία τῆς Κερύνηου, ἀλλὰ, διότι τὸ Κορινθιακὸν νόμισμα εἶχε καταστῆ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διεθνὲς νόμισμα εἰς τὰς πόλεις τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἰονίου πελάγους, τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας, ὅπως εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τὰ νομίσματα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τὰ ὅποια ἐκόπτοντο ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ὁ περωτὸς Πηγάσος ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἀρχαίας Κορίνθου ἐρμηνεύεται τρόπον τινὰ ὡς σύμβολον τῆς ταχείας διαδόσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν τῆς εὐδαιμόνου πόλεως φερομένων ἐπὶ τῶν πετρώων τῶν κυμάτων. Ὁ μυθολογούμενος πηγάσος τοῦ Βελλεροφόντου¹ ποτισθεὶς εἰς τὰ νάματα τῆς Κορινθιακῆς Πειρήνης² περωτὸς ἐπέταξε διὰ τῶν κυμάτων εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος μέχρι τῶν θερθάρων γειτόνων τῆς Ἠπείρου. Εἶχον τὰ νομίσματα τῆς Ἀμβρακίας ἴδια γνωρίσματα. Ἐφερον εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν παρὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς τὴν ἐπιγραφὴν «ΑΜΒΡΑΚΙΩΤΑΝ». Σήμερον τὰ νομίσματα ἔχουν ἰδιαιτέραν ἀξίαν. Ἔχει δὲ δημιουργηθῆ καὶ ἰδιαιτέρος κλάδος ἐπιστήμης ἢ νομισματολογία. Ἡ ἰσχὺς τῆς πόλεως εἶχε ἀναπτυχθῆ ἀκόμη περισσότερο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πύρρου, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Ὁ Πausanias³ μᾶς λέγει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ὠκεδόμησαν στοὰν ἀπὸ τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἔλαβον ἀπὸ τοῦ Πελοποννησίου καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας, ὅσοι ἦσαν σύμμαχοι αὐτῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Ἐποθετήσαν δὲ εἰς αὐτὴν τὰ ἄκρα κοσμήματα τῶν πλυσίων καὶ ἀσπίδας χαλκᾶς. Εἰς τὸ ἐπίγραμμα, μεταξὺ τῶν πόλεων τῶν ὀποι-

1 *Εὐγενὴς Κορίνθιος*. Τὸ πραγματικὸν τοῦ ὄνομα ἦτο Ἰποπόσιον, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐφόνησις τὸν Βελλεροστον, ὀνομάσθη οὕτως. Εἰς τὸν Ὅμηρον κομίζει ἐπιστολήν εἰς Προίτον, ὅπου τὸ πρῶτον δεῖγμα τῆς γραφῆς.

2 Ὅνομα τῆς πηγῆς τῆς Κορίνθου.

3 *Πaus.* XI. 6

ων τὰ ὀνόματα ἀνέγραψαν, μᾶς ἀναφέρει καὶ τὴν Ἀμβρακίαν. Πράγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι προσέφερε καὶ αὕτη χρήματα εἰς τοὺς συμμάχους τῆς καὶ θεβαίως καὶ εἰς αὐτὴν ὀπῆρον.

ΜΕΤΑΚΛΑΣΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Κορινθιακὸς πόλεμος. Κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον τῷ 395 π.χ. εἰ Ἀμβρακιῶται εὐρίσκονται καὶ πάλιν ὡς σύμμαχοι τῆς μητροπόλεως τῶν Κορίνθου. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο αἱ Ἰθῆβαι, αἱ Ἀθηναί, ἡ Κόρινθος καὶ τὸ Ἄργος συνομολογοῦν ἐπίσημον συμμαχίαν κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἀποφασίζουσι τὴν συγκρότησιν κοινῆς συνόδου εἰς τὴν Κόρινθον, ὥστε ὁ πόλεμος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀρχίσει καλούμενος Βοιωτικὸς, ἔλαβεν ἐφεξῆς τὴν ὀνομασίαν τοῦ «Κορινθιακοῦ πολέμου» καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης 387 π.χ. Τῆς συμμαχίας μετέσχον καὶ οἱ Λευκάδιοι. Οἱ Ἀμβρακιῶται φοβούμενοι τὴν εἰάν τῶν Λακεδαιμονίων προσεχώρησαν εἰς τὴν Κορινθιακὴν συμμαχίαν, ἡ ὁποία εἶχε κοινὸν ταμεῖον εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐκεῖ συνήρχετο καὶ τὸ συνέδριον τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα μετέσχον αὐτῆς.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΑΙ ΑΜΒΡΑΚΙΑ. Ἡ Ἀμβρακία τὸ ἔτος 343 π.χ. διέφυγε τὴν πολιορκίαν τοῦ Φιλίππου, διότι εἰς αὐτὴν εἶχεν ἐγκατασταθῆ ὁ γυναικάδελφός του Ἀλέξανδρος. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀδελφὸς τῆς Ὀλυμπιάδος πρώτης συζύγου τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος ἐνυμφεῦθη ἀλληλοδιαδόχως πολλὰς συζύγους ἐκ τῶν ὁποίων τελευταία ἦτο ἡ Κλεοπάτρα ἀνεψιά τοῦ στρατηγοῦ Ἀττάλου. Ἰ λέγεται ὅτι εἰς συμπόσιον ὁ Ἀττάλος ἠδύχηθη νὰ γεννηθῆ ἐκ τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Κλεοπάτρας γνήσιος διάδοχος τοῦ θρόνου. Ὁ Ἀλέξανδρος τότε ὁ υἱὸς τῆς Ὀλυμπιάδος ὀργισθεὶς καὶ προσβληθεὶς ἀνεψώνησεν: «Ἡμεῖς δέσσοι, κακὴ κεφαλὴ, νόθοι δοκῶμεν;» καὶ ἔρριψεν τὸ ποτήριον κατ' αὐτῷ. Ὁ δὲ Φίλιππος ὤρμησε μὲ τὸ ξίφος ἐναντίον του. Ἐπέρχεται ρῆξις τότε μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος συνοδεύσας τὴν μητέρα του Ὀλυμπιάδα κατέφυγεν εἰς τὸν θεῖον του εἰς τὴν Ἡπειρον, τὸν Ἀλέξανδρον βασίλεα τῶν Μολοσσῶν. Μετὰ τινὰς μῆνας ὁ Φίλιππος τῆ προτροπῇ τοῦ Κορινθίου Δημαράτου συμφιλίωνεται μὲ τὸν υἱὸν του, ἀλλὰ φοβεῖται, μὴπως ἡ Ὀλυμπιάς πείσῃ τὸν ἀδελφὸν τῆς Ἀλέξανδρον καὶ ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα κατὰ τὴν ἀπουσίαν του. Ἦτο ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἤτοιμάζετο διὰ τὰ μεγάλα του σχέδια ἤτοι νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. Διὰ τούτο ἐβόηθησε τὸν υἱὸν του Ἀλέξανδρον νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἐλπίζων ἀργότερον εἰς τὴν ἐγγυμοσύνην του.

Τῷ 340 π.χ. ἡ Ἀμβρακία μετέσχε τῆς ἐθνικῆς συμμαχίας κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἡ ὁποία διοργανώθη ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ρήτορος Δημοσθένους. Τοῦτο μᾶς τὸ θεβαίωει ὁ ἴδιος ὁ Δημοσθένης: «οὐδαμοῦ πόποθ', ὅποι πρεσβευτῆς ἐπέμφθην ὑφ' ὑμῶν ἐγώ, ἤττηθεις ἀπῆλθον τῶν παρὰ Φιλίππου πρέσβων, οὐκ ἐκ Θετταλίας, οὐκ ἐξ Ἀμβρακίας, οὐκ ἐξ Ἰλλυριῶν, οὐ παρὰ Θρακῶν βασιλέων, οὐκ ἄλλοθεν οὐδαμόθεν...»²

Μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην 338 π.χ. ἡ Ἀμβρακία ἐδέχθη Μακεδονικὴν φρουράν, τὴν ὁποῖαν ἐξεδίωξεν ἀργότερον μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου καὶ ἐγκατέστησε δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἡ πλεονεξία τοῦ Φιλίππου ἦτο ἀκόρεστος. Ἦθελε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Δημοσθένης πάλιν μᾶς λέγει χαρακτηριστικῶς: «Ἄλλ' ἐφ' Ἑλλησποντον οἴχεται, πρότερον ἦκεν ἐπ' Ἀμβρακίαν, Ἦλιν ἔχει τηλικαύτην πόλιν ἐν Πελοποννήσῳ, Μεγάρους ἐπεδούλευσε πρώην, οὐδ' ἡ Ἑλλάς οὐθ' ἡ θάρβαρος τὴν πλεονεξίαν χωρεῖ τ' ἀνθρώπου». ³

Ἀλλαχοῦ εἰς τὸν αὐτὸν λόγον λέγει ὅτι παρήγγειλαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ μὴ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἀμβρακίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον... καὶ ἐποίησαμεν ἐπισχεῖν ἐκείνου μῆ-

1. Ἱστορία Παπαρηγοπούλου Τομ. Β.

2. Δημ. περὶ Στεφ. 244

3. Γ. Φιλίππου 118

τε ἐπ' Ἀμβρακίαν ἐλθεῖν μῆτ' εἰς Πελοπόννησον ὀρμησάτω. Εἰς δὲ τὸν Δ'. Φιλιππικὸν λέγει: «Πελάα δὲ παραλείπω, Φ. ρ. ζ. τὴν ἐπ' Ἀμβρακίαν ὁδόν, τὰς ἐν Ἡλιδι σφαγὰς, ἄλλα μυρία».

Ὁ ἱστορὸς Πολύβιος 1 μᾶς ἐκθέτει λεπτομερῶς τὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Ἀμβρακίαν. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, ἀφοῦ διήλθε τὴν Θεσσαλίαν, κατευθύνετο πρὸς τὴν Ἠπειρον. Ἀφοῦ παρέλαβε τοὺς Ἠπειρώτας *μαζὶ μὲ ὄλους τοὺς Μακεδόνας καὶ τριακοσίους σφενδονήτας ἀπὸ τὴν Ἀχαΐαν, οἱ ὅποιοι εἶχον συναντήσει αὐτὸν, καθὼς καὶ πεντακοσίους ἀπεσταλμένους Κρήτας, ἐβίβδιζε. Καί, ἀφοῦ διήλθε τὴν Ἠπειρον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Μολοσσοὶ καὶ ἄλλοι, ἐπορεύετο πρὸς τὴν χώραν τῶν Ἀμβρακιωτῶν. Ἐὰν τότε ἐπιτέθω αἰφνιδίως καὶ μὲ ὀλόκληρον τὸν στρατὸν του εἰς τὸ μέσον τῆς χώρας τῶν Αἰτωλῶν «τοῖς ὄλοις πράγμασιν ἐπετεθῆκει τέλος». Ἀλλὰ δὲν ἐπῆλθε κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, διότι ἐπει-θη ὑπὸ τῶν Ἠπειρωτῶν νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὸν Ἀμβρακον. Ἦτο δὲ ὁ Ἀμβρακος ἕνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρὰ Φρούρια τῆς πόλεως. Οἱ Ἠπειρώται ἀπεβλέποντες εἰς τὸ ἰδικὸν των συμφέρον περισσότερο παρὰ εἰς τὸ κοινὸν τῶν συμμάχων ἐνδιεφέροντο πολὺ διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀμβράκου καὶ διὰ τοῦτο παρεκάλουν τὸν Φίλιππον νὰ πολιορκήσῃ τὸ χωρίον καὶ νὰ τὸ κυριεύσῃ πρότερον ἐνδιαφερόμενοι πολὺ διὰ τὴν Ἀμβρακίαν παρὰ διὰ τοὺς Αἰτωλοὺς. Διότι ἤλπιζον ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ κυριεύσουσιν καὶ τὴν πόλιν.

Ὁ Φίλιππος πεισθεὶς εἰς τοὺς Ἠπειρώτας ἐστρατοπέδευσε περίξ τοῦ Ἀμβράκου καὶ παρεσκευάζετο διὰ τὴν πολιορκίαν. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς χρόνον ὁ ἀρχηγὸς τῶν Αἰτωλῶν Σκόπας ἀφοῦ ἐξεσήκωσε ὄλους τοὺς Αἰτωλοὺς, εἰσέρχεται εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰσβάλλει εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατέστρεψε μέρη τῆς Πισυρίας καί, ἀφοῦ ἔλαβε πλῆθος λαφύρων, ἐπέστρεψε πορευόμενος ἐναντίον τοῦ Δίου. * Ὁ τόπος ἦτο ἔρημος τῶν κατοίκων. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἔκαυσε τὰς στοάς, αἱ ὅποια ὑπῆρχον περίξ τοῦ τεμένους, κατέστρεψε τὰ τεῖχη καὶ τὰς οἰκίας, καὶ τὸ γυμναστήριον. Κατέστρεψε καὶ τὰ λοιπὰ ἀναθήματα, ὅσα ἐκίσμευον αὐτὴν κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις, καθὼς καὶ ὅλας τὰς εἰκόνας τῶν Βασιλέων. Ὁ Σκόπας ἀμέσως μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου καὶ τὴν πρώτην πρᾶξιν ὄχι μόνον ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν θεῶν ἐκήρυξε τὸν πόεμον. Καί, ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν ὄχι ὡσάν νὰ διέπραξεν ἀσέβειαν, ἀλλὰ ὡς ἀγαθὸς ἀνὴρ ἐτιμᾶτο εἰς τὰ κοινά. Εἰσῆκωσε δὲ τὰ μυαλὰ τῶν Αἰτωλῶν ὅτι ἡ Αἰτωλία εἶναι τόσον ἰσχυρά, ὡστε αὐτὴ νὰ τὴν ἐγγίωσῃ θὰ τολμήσῃ κανεῖς. Οἱ ἴδιοι δὲ ὄχι μόνον τὴν Πελοπόννησον θὰ ἐκπορθήσουσιν, ὅπως ἦτο ἄλλωστε συνήθεια, ἀλλὰ καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος δέ, ὅταν ἤκουσε τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐπολιόρκει τὴν Ἀμβρακίαν. Τότε ἐπέσπευσε τὴν πολιορκίαν. Χρησιμοποιοῦσας ἐνεργῶς τὰ πρῶματα καὶ ὄλην τὴν προετοιμασίαν, ἐπετέθη ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν κατέλαβε τὸ ὄχυρόν. Ἀφῆσας τοὺς φυλάκτοντας αὐτὸ κατόπιν συνθήκης καί, οἱ ὅποιοι ἦσαν περίπου πεντακόσιοι ἀπὸ τῶν Αἰτωλοὺς, ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ἠπειρωτῶν, διότι παρέδωσεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Ἀμβρακον. Αὐτὸς δὲ, ἀφοῦ ἐπῆρε τὸν στρατὸν του, ἐπορεύετο παρὰ τὴν Χαράδραν*, σπεύδων νὰ διαβῆ τὸν Ἀμβρακικὸν καλούμενον κόλπον, ὁ ὁποῖος ἦτο στενότατος κατὰ τὸ ἱερὸν τῶν Ἀκαρνανῶν, τὸ καλούμενον Ἄκτιον.

Ἡ Μακεδονία διὰ τοῦ Φιλίππου καὶ ἀργότερον τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου ἀναλαμβάνει τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἡπειρωτικὰ φύλα ὑπέκυψαν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ γείτονος ἐκείνου κράτους, ὅπως ὄλοι οἱ Ἕλληνες. Μακεδονικὴ φρουρὰ κατεῖχε τὴν Ἀμβρακίαν, πόλιν ἐλληνικὴν καὶ ἀξιόλογον, ὡς εἶδομεν, καὶ εἰς τὰ ἡπειρωτικὰ σύνορα κειμένην. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου ἀποκαθίσταται εἰς αὐτὴν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ὁ δὲ Μ. Ἀλέξανδρος κατὰ τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἀμβρακίας.

1. Πολύβ. Ἱστοριῶν Βιβλ. Δ. Κεφ. 61, 62.

*. Τὸ ὄνομα Ἠπειρώται ἔλοβον οἱ κάτοικοι τῆς Ἠλείου μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Μολοσσῶν.

*. Ἀρχαία πόλις τῆς Μακεδονίας εἰς Πιερίαν.

*. Ἀρχαία πόλις κειμένη εἰς τὸν Ἀμφε κόλπον.

ΘΕΟΧΑΡΗ
ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ
"ΑΡΤΙΝΑ
ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ,"

ΠΡΟΛΟΓΟΣ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΝΙΚΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΗ

Πέρασαν περίπου τριάντα χρόνια από τότε που είδαν το φῶς τῆς δημοσιότητας—κατὰ προτίμηση στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» τῆς Ἄρτας—οἱ ἱστορικές καὶ ἀρχαιολογικές μελέτες τοῦ ἀείμνηστον καθηγητῆ καὶ λόγιου Θεοχάρη Τσουτσίνοῦ. Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερον, ἐλάχιστα προστέθηκαν στὰ ὄσα ἔγραψε ὁ Θεοχάρης Τσουτσίνοιοι, γιατί κανένας ἄλλος—μὲ ἐξαιρεση τὸν σοφὸ ἀκαδημαϊκὸ καὶ φίλο τῆς Ἄρτας κ. Ἄν. Ὁρλάνδο—δὲν ἀσχολήθηκε συστηματικὰ μὲ τὴν ἔρευνα καὶ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν μνημείων τοῦ τόπου μας. Γι' αὐτὸ, ἂν καὶ πέρασαν τριάντα χρόνια, οἱ μελέτες τοῦ Θ. Τσουτσίνοῦ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν ἐνδιαφέρον καὶ ἀξία μεγάλη. Ἡ ἀναδημοσίευση τῶν μελετῶν αὐτῶν—μιὰ καὶ ὁ «Ἐλεύθερος Λόγος» δὲν βρῖσκεται εὔκκολα—πιστεύω δι εἶναι μιὰ θετικὴ συμβολὴ στὴ συγκέντρωση τοῦ ἀπαραίτητου ἔλικου γιὰ τὴ συγγραφή μιᾶς ολοκληρωμένης ἱστορίας τῆς Ἄρτας.

Πρὶν ὅμως προχωρήσωμεν στὰ κείμενα τοῦ Θεοχάρη Τσουτσίνοῦ, κρίνω ἀναγκαῖο νὰ παραθέσω ἕνα σύντομο βιογραφικὸ του σημείωμα καὶ μιὰ περιληπτικὴ ἀναισκόπησιν τοῦ ὅλου ἔργου του.

Ὁ Θεοχάρης Τσουτσίνοιοι γεννήθηκε στὴν Ἄρτα τὸ 1870. Στὶς γυμνασιακὰς του σπουδὰς ἦταν ἐπιμελίστατοσ. Τὸ 1889 γράφτηκε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1893 πῆρε τὸ δίπλωμά του. Τὸ 1894 γίνεται διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας (ἀριθ. τίτλου 10181—9—94). Στὴ διόσκεια τῶν σπουδῶν του μαθαίνει καὶ τὰ γερμανικά. Πρωτοδούλεψε στὸ Λύκειο Ἀράπη στὰ τουρκοκρατούμενα Γιάννινα ὡς Σχολάρχης (1893-1894). Τὸ 1895 διορίζεται Σχολάρχης στὴν Ἄρτα καὶ παραλαμβάνει ἀπὸ τὸν Γ. Χαράλαμπε. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1897 μετατίθεται στὰ Πράμαντα ὡς Σχολάρχης καὶ παραδίδει τὴ θέση του στὴν Ἄρτα στὸν Ἑλληνοδιδάσκαλο Δημ. Σχορτσανίτη. Στὶς 16-10-99 προάγεται ἀπὸ Σχολάρχης σὲ καθηγητὴ καὶ ἀφήνοντασ τὰ Πράμαντα ἔρχεται στὴν Ἄρτα, ὅπου ὑπηρετεῖ μέχρι τὶς 31-10-1917. Συγχρόνωσ, τὰ περι-

οότερα ἀπὸ τὰ χρόνια αὐτὰ (1899-1917) προσφέρει πολύτιμες ὑπηρεσίες ὡς Ἐπιμελη-
τὴς Ἀρχαιοτήτων Ἀρτης. Τότε μελέτησε καὶ μετέφρασε πολλοὺς ἀπ' τοὺς ἀρχαίους
συγγραφεῖς καὶ συγκέντρωσε πολύτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὸ μνημεῖα τῆς
Ἀρτας. Τὸ 1917 προάγεται σὲ Γυμνασιάρχην, φεύγει ἀπὸ τὴν Ἀρτα καὶ ἀναλαμβάνει
τὸ Γυμνάσιο Βεροῦσις μέχρι 9-8-1918, ὅποτε με ἀίτησή του μετατίθεται στὸ Γυμν.
Λευκάδος. Ἐκεῖ ὑπηρετεῖ ὡς γυμνασιάρχης μέχρι 21-8-1920, ὅποτε μετατίθεται στὸ
Γυμνάσιο Παραμυθιάς καὶ ὅπου μένει ὡς Γυμνασιάρχης μέχρι τὶς 9-3-1923. Τότε ὑ-
ποβιβάζεται — γιὰ λόγους καθαρὰ πολιτικούς — σὲ καθηγητὴ Α' καὶ μετατίθεται στὸ
Α' Γυμνάσιο στὰ Γιάννινα. Στὶς 27-7-1923 ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο Γιαννίνων μετατίθεται
στὸ Γυμνάσιο Ἀρτης ὡς καθηγητὴς, ὅπου καὶ ὑπηρετεῖ συνεχῶς μέχρι τὶς 15-7-1935,
πὸν ὑποβάλλει τὴν παραίτησή του. Μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 60262)29-8-1935 ἔγγραφο, τοῦ
ἐκφράζεται ἡ Προεδρική εὐαρέσκεια γιὰ τὴν «μακρὰν καὶ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν».

Στὰ χρόνια πὸν ὑπηρετήσε στὴν Ἀρτα, δὲν περιορίστηκε στὰ καθαρῶς ὑπηρεσιακὰ
του καθήκοντα. Ἀνήσυχος καὶ γιομάτος ἀγάπῃ γιὰ τὸν τόπο του, γυρίζει σπιθαμὴ πρὸς
σπιθαμὴ τὰ χρώματα τῆς Ἀρτας, ἀναποδογυρίζει πέτρες, ψάχνει παντιῦ, ξερυνᾷ τὰ
ξερείπια καὶ προσπαθεῖ τὰ συμπεράσματα τῶν παρατηρήσεών του νὰ τὰ συνδυάσει μὲ ἀρ-
χαῖα κείμενα. Παράλληλα ἀσχολεῖται καὶ μὲ καθαρὰ φιλολογικὰ ἔργα. Γνώστης τῶν στοι-
χείων τῆς θεατρικῆς τέχνης καὶ πλημμυρισμένος ἀπὸ εὐγενικὰ αἰσθήματα, ἀρνητὴς
τῶν ἐφήμερων ἀγαθῶν, συγγράφει τὸ μοναδικὸ θεατρικὸ του ἔργο «Τὸ Δραῖμα τῶν
Δεύκτρων» καὶ τὴν πρωτότυπη μελέτη του «Ὁ Ὀμηρος κατὰ φιλόσοφον Ἀριστοτέ-
λην». Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα γυρώφεραν στὸ μυαλό του ἀπὸ πολλὰ χρόνια, τὰ δού-
λευε, τὰ διώρθωνε καὶ τελικὰ κυκλοφόρησαν τὸ πρῶτο στὰ 1924 καὶ τὸ δεύτερο
στὰ 1927.

Τὸ «Δραῖμα τῶν Δεύκτρων» ἀρχικὰ εἶχε τὸν τίτλο τὸ «Μνήμα τῶν Παρθένων». Αὐτὸ
βγαίνει ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀριθ. 12)45)14-8-1903 ἔγγραφο τοῦ Δραματικοῦ Συλλόγου Ἀρτης,
κατὰ τὸ ὁποῖο «ἐλήφθη ἀπόφασις τοῦ Δ.Σ. παμψηφεί διὰ τὴν ἀπὸ σκηνῆς ἀναβίβα-
σιν τοῦ ἔργου ὑμῶν «Τὸ μνήμα τῶν Παρθένων» κ.λ.π.».

Ἐπαινετικὴ κριτικὴ δημοσιεύτηκε στὸ Σκρίπ Ἀθηνῶν (Φ.1005)5-7-1925), ἡ ὁποία
τὸ χαρακτηρισεῖ «ἔργο γραμμένον μὲ πατριωτισμὸν, διδακτικώτατον καὶ μορφωτικὸν τοῦ
ἠθους κατάλληλον νὰ παιχθῇ ἀπὸ σκηνῆς, ἀντάξιον τοῦ γράψαντος αὐτὸ σοφοῦ καθη-
γητοῦ. Θὰ ἦτο εὐτύχημα ἂν τὸ ἐδιάβαζον καὶ ἐνεπνεόντο». Καὶ τὸ 1930 ἡ Ἐταιρία
Θεατρικῶν Συγγραφέων μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1112)25-7-1930 ἔγγραφο τῆς τοῦ γράφει:
«μ-τ' εὐχαριστήσεως θὰ συστήσωμεν τὸ ἔργον σας ἵνα δεόντως ἐκτιμηθῇ ἡ ἀξία ὄντως
ἐργασίας σας»

Τὸ ἔργον του «Ὁ Ὀμηρος κατὰ τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλην» κυκλοφόρησε τὸ 1927.
Γι' αὐτὸ κούπιασε ἀκόμα πιὸ πολὺ. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1908 εἶχε ἀρχίσει νὰ τὸ ἐπεξεργάζε-
ται. Αὐτὸ βγαίνει ἀπὸ ἐπιστολὴ πὸν τοῦ ἔγραψε ὁ Κωστής Παλιμᾶς στὶς 16 Ἰανουα-
ρίου 1908. Τοῦ γράφει ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα « . . . τὸ μᾶλλον κινήσαν τὸ ἐνδιαφέ-
ρον μου εἶναι αἱ σελίδες σας αἱ ἐξηγημέναι ἀπὸ τὸ περὶ Ὀμήρου ἔργον σας. Εὐχόμαι τα-
χέως νὰ τὸ φέρετε εἰς πέρας καὶ ταχέως νὰ ἶδῃ τὸ φῶς. Ὁ Ὀμηρος εἶναι πάντοτε
νέος καὶ σύγχρονος ὅλων τῶν καιρῶν. . . . ». Πέρασαν εἴκοσι χρόνια ὅμως ὀσότου
μποροῦσε νὰ τὸ τυπώσει. Μὲ παράπονον διατυπώνει αὐτὴ τὴ δυσκολία του σὲ ἐπιστολὴ
πὸν ἔστειλε στὴν Κοινότητα Ἑλληνορθοδόξων Τεργέστης στὶς 15-7-1930. Γράφει: «Τὸ
ἔργον μου ἐξέδωκα δι' ἰδίας δαπάνης καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔχει ἐμφάνισιν ἐξωτερικὴν,
ἀλλ' ἐσωτερικὴν ἀξίαν, διότι εἶμαι πτωχὸς καὶ ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑποστηρίζονται τὰ ἐπι-
στημονικὰ βιβλία». Ὁ «Ὀμηρος κατὰ τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλην» ἀπέσπασε εὐμενέ-
στατες κριτικὰς. Ὁ σοφὸς καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Γεώργ. Χατζηδάκις,
τοῦ γράφει στὶς 10-3-1929 «χαίρω διὸ ἡμέτεροι ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ ἀσχολοῦνται
οὕτω περιπαθῶς περὶ τὰ σοφὰ τῶν προγόνων ἔργα». Ὁ ἐπίσης σοφὸς καθηγητὴς τῆς
Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Θ. Κακοιδῆς, τοῦ γράφει στὶς 24-3-1929 «σᾶς συγχαίρω διὰ τὴν

φιλότιμον προσπάθειαν νὰ συγγράψῃτε ἑλληνικὸν βιβλίον περὶ Ὀμήρου καὶ δὲν δύναμαι παρὰ νὰ σᾶς ἐπαινέσω». Ὁ γυμνασιάρχης Νικόλαος Παπακώστας τοῦ γράφει στίς 28-9-1929 «εἶναι μελέτη περιοποῦδαςιος καθαρῶς ἐπιστημονικὴ, δηλοῦσα ἐργάτην σκληρὴν, βαθὺν ἐρευνήτην καὶ οὐχὶ ἄμοιρον ποιητικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἰκανότητος». Ὁ συμπατριώτης μας λογοτέχνης Γιώργος Κοτζιούλας τοῦ γράφει στίς 28-1-1930 «τὸ βιβλίον σας ὁμολογούμενος μοῦ προσέξηνσε ἀρίστην ἐντύπωσιν, ἀσχέτως δὲ τούτου, τὸ γεγονός ὅτι βρήκατε τὴν διάθεσιν καὶ τὴν ὑπομονὴν νὰ ἀσχοληθῆτε μὲ φιλολογικὴν πραγματείαν, σᾶς ἀνεβάζει εἰς ἕψηλὴν θέσιν ἀπέναντι πλειόνων συναδέλφων σας, γνωσίων διὰ τὴν ψυχικὴν τὴν δραστηρίαν καὶ ἐν πολλοῖς μακαριότητα». Καὶ ἀργότερα στίς 21-7-1938, ὁ γνωστός φιλόλογος Βασίλειος Φάβης, τοῦ γράφει: «ἐκ τῶν σελίδων τὰς ὁποίας ἀνέγνωσα, ἐξετίμησα καὶ τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν διαύρειαν τοῦ ὕφους καὶ τὴν ἐμβροίθειαν τῆς διανοήσεως».

Οἱ κριτικὲς γιὰ τὸν «Ὀμηρόν» του δὲν περιορίζονται σὲ ἐπιστολές. Τὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα», πού ἐβγαίει ὁ Κ. Μπαστιάς, ἀφιερώνουν εὐμενέστατη διστήλη κριτικὴ στὸ φ. 71)26-10-29 τοῦ Ε' τόμου των. Γράφουν: «Ἡ ἐργασία του μαρτυρεῖ ὀλοφάνερα πὼς ἐκοπίασε πολὺ . . . . Τὸ γράφισμά του διαπνέεται ἀπὸ μιὰ βυθεῖα παρατηρητικὴτητα . . . . προχωρεῖ μεθοδικὰ στὴν ἐρευνα τοῦ θέματός του. Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ πολὺ ἀξιοπρόσεχτη συμβολὴ στὴ μελλοντικὴ ἐξέταση τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν . . . . Ἄς εἶναι βέβαιος ὁ μοναχικὸς αὐτὸς σοφὸς τῆς μακροῦνης ἐπαρχίας, πὼς «ἐν τῇ ἐρήμῳ ὧν δὲν διέλαθε» ὅπως φοβᾶται κάθε τόσο, κατὰ τὴν ἔκφραση τῆς συμπαθητικῆς του καθαρεύουσας». Στὸ «Ἡπειρωτικὸν Βῆμα» τῆς 3-6-1929 δημοσιεύεται κριτικὴ τοῦ καθηγητῆ Παν. Παλασπούρου, πού τελειώνει: «Μελέτη σοβαρὰ, φιλοσοφικὴ καὶ κριτικὴ, βοηθῆμα ἀπαραίτητο γιὰ κάθε σοβαρὸ μελετητὴ τῶν ἐπῶν, μελέτη πού τιμᾷ τὴ Νεοελληνικὴ ἐπιστημονικὴ κίνηση». Καὶ στὴ «Φωνὴ τῆς Ἄρτας» στίς 6-11-1930 δημοσιεύεται πολὺ ἐπαινετικὴ κριτικὴ τοῦ ἄλλοτε γυμνασιάρχου Ἐμ. Σαγκριώτη.

Τὸν Νοέμβριον 1930 ὁ Θεοχ. Τσοῦτσινοῦς στέλνει τὸν «Ὀμηρόν» του στὸν τότε πρωθυπουργὸ Ἐλευθ. Βενιζέλο καὶ τοῦ γράφει: «Ἐνθαρρυνόμενος ἀπὸ τὴν Ὑμετέραν φιλολογικὴν μελέτην εἰς τὸ χωρίον Θουκυδίδη Α', 112,4 (Ἀθηνᾶ τ. 39, σ. 3-5) λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀποστείλω τιμῆς ἕνεκεν . . . .». Καὶ ὁ Βενιζέλος μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 3811)12-11-30 ἔγγραφο τὸν εὐχαριστεῖ.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα του πού κυκλοφόρησαν σὲ βιβλία, ὁ Θεοχάρης Τσοῦτσινοῦς δημοσιεύει καὶ σὲ διάφορες ἐφημερίδες λόγους του καὶ μελέτες του. Οἱ μελέτες του κατὰ κανόνα ἀναφέρονται στὰ μνημεῖα τῆς Ἄρτας καὶ στὴν ἀρχαία Ἀμβρακία. Ἔχουμε ὑπ' ὄψη τὶς παρακάτω μελέτες καὶ ἄρθρα:

—Στὸ «ΑΣΤΥ» τῶν Ἀθηνῶν, φ. 4450)2-4-1903 δημοσιεύεται σὲ τρίστηλο ὁ λόγος του στὴν Παρηγορήτισσα, πού τὸν ἐξεφώνησε στὴν ἐπέτειο τῆς 25ης Μαρτίου.

—Στὸν «Ἀγγελιοφόρον» Μεσολογγίου. φ. 498)14 9-1908, δημοσιεύει ἄρθρον γιὰ τὴν χρονολογία κτίσεως τοῦ Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας.

—Στὸν «Ἐλεύθερον Λόγον» τῆς Ἄρτας, φ. 45)5-11-1932 δημοσιεύει σκέψεις μὲ τίτλον «Γνώμαι μου δέκα».

—Στὸν «Ἐλεύθερον Λόγον» Ἄρτας, φ. 48)25-11-32 δημοσιεύει τὴ μελέτη του «Ἑλληνοαιγυπτιακὴ ἢ Ἑλληνιστικὴ ἐπιγραφή ἐν Ἄρτῃ».

—Στὸν «Ἐλεύθερον Λόγον» Ἄρτας φ. 52) 24-12-32, φ. 53)31-12-32, φ. 54)5-1-33, δημοσιεύει τὴ μελέτη του «Τὸ γεφύριον τῆς Ἄρτας».

—Στὸν «Ἐλεύθερον Λόγον» Ἄρτας, φ. 58)3-2-33, φ. 60)17-2-33, φ. 61)24-2-33, δημοσιεύει τὴ μελέτη του «Ἡ Ἀμβρακία, ἢ θέσις καὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς».

—Στὸν «Ἐλεύθερον Λόγον» Ἄρτας, φ. 254)24-12-36, δημοσιεύει τὴ μελέτη του «Ἀμβρακικὰ Λείψανα ἢ Εὐρήματα σύγχρονα».

—Στὸ «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» φ. 46)14-1-37, φ. 47)15-3-37, δημοσιεύει τὴ μελέτη του «Ἱστορικὴ ἐτυμολογία Ἄρτας ἐξ Ἀμβρακίας».

—Στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» Ἄρτας, φ. 260)4-2-37, φ. 261)11-2-37, δημοσιεύει τὴ μελέτη του «Ὁ Διμὴν τῆς Ἀμβρακίας».

—Στὸν Ἐλεύθερο Λόγον» Ἄρτας, φ. 273)6-5-37, δημοσιεύει ποίημά του γιὰ τὸ Μεσολόγγι, γραμμένον στὰ 1907.

—Στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» Ἄρτας, φ. 278)10-6-37, φ. 280)24-6-37, φ. 281)1-7-37, δημοσιεύει τὴ μελέτη του «Φρούριον Ἄρτης (κοινῶς Ριζόκαστρον) καὶ Ἀνάκτορα Κομνηνῶν».

—Στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» Ἄρτας, φ. 283)15-7-37, δημοσιεύει ἐπιστολὴν μὲ ἐξηγήσεις γιὰ ὄρισμένα σημεῖα τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

—Στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» Ἄρτας, φ. 297)21-10-37, δημοσιεύει ἐπιστολὴν σχετικὴν μὲ τὸ ἥρώον τοῦ 1897.

—Στὸ «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον», φ. 54)22-10-37, δημοσιεύει μελέτην μὲ τίτλον «Ἡ ὄνομασία τῆς Παραμυθιάς».

—Στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» Ἄρτας, φ. 310)20-1-38, φ. 311)27-1-38, φ. 312)3-2-38, φ. 313)10-2-38, δημοσιεύει τὴ μελέτην του «Ἡ Παρηγορητίσσα τῆς Ἄρτης».

—Στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» Ἄρτας, φ. 331)16-6-38, δημοσιεύει ἐπιστολὴν του γιὰ τὴν Ἱερατικὴν Σχολὴν Ἄρτας.

—Στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» Ἄρτας, φ. 332)23-6-38 δημοσιεύει ἄρθρον μὲ τὸν τίτλον «Πνευματικὴ Προωπογραφία».

—Στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» Ἄρτας, φ. 340)18-8-38, δημοσιεύει ἐπιστολὴν, μὲ τὴν ὁποία διορθῶναι καὶ συμπληρῶναι τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Συμπρωτάνων.

Αὐτὲς τοῦ οἱ μελέτες, ποὺ δημοσιευόταν κυρίως σὲ ντόπιες ἐφημερίδες, ἔκαναν τὸν φιλόλογον Βασ. Φάβη νὰ τοῦ γράβῃ στὶς 20-7-37: «διὰ τῶν ὠραίων σας ἄρθρων αἱ ἐφημερίδες σας ἐμφανίζονται μὲ σοβαρὸν περιοχόμενον, οὕτω δὲ ἀποβαίνουν ἀρχεῖον ἱστορικὸν καὶ φιλολογικόν, ὡς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅλαι αἱ ἐπαρχιακαὶ ἐφημερίδες».

Πιστεύοντας ὅτι τόσο ἡ φιλολογικὴ του ἐργασία, ὅσο καὶ ἡ ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ του θὰ ἐκτιμηθοῦν καὶ πέρα πέρα, χωρὶς νᾶναι γνωστὸς καὶ χωρὶς νᾶχει φίλους νὰ τὸν ὑποστηρίξουν, ὑποβάλλει στὶς 10-2-38 αἴτησιν γιὰ Ἀκαδημαϊκὸς καὶ τὴ συνοδύει μὲ ὅλα τὰ ἔργα του. Ἀνακηρύσσεται μὲν ὑποψήφιος, ἀλλ' ἀποκλείεται ὡς μὴ ἔχων τὰ προσόντα. Τὴν ὅλη ἀλληλογραφίαν μὲ τὴν Ἀκαδημίαν τὴν δημοσιεύει ὁ «Ἐλεύθερος Λόγος» φ. 333)30-6-38. Ἀπὸ κεῖ τὴν παίρνουν τὰ «Νεοελληνικὰ Γράμματα» τοῦ Φωτιάδη, φ. 85)17-7-38 καὶ τὴν ἀναδημοσιεύουν δλόκληρην, μὲ σχόλια σὲ βάρος τῆς Ἀκαδημίας γιὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖο ἀποκλείει τοὺς ὑποψηφίους, ὅπως τὸν Πάπ, τὸν Σκίπη, τὸν Τσοῦτση.

Ὁ Θεοχάρης Τσοῦτσηος δὲν ἦταν μονάχα ἐρευνητὴς μελετητὴς καὶ συγγραφέας. Ἦταν καὶ μιὰ δραστήρια μονάδα μέσα στὴν κοινωνίαν. Πίστευε πὼς πρέπει τὸ ἄτομον νὰ μὴ κλείνεται στὸ καβούκι του, ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται γιὰ τὸ σύνολον, νὰ προσφέρει τίς γνώσεις καὶ τὴν πείραν του στοὺς ἄλλους. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς σταδιοδρομίας του δὲν παύει, ἔξω ἀπὸ τὸ γυμνάσιον, νὰ ἐκφωνεῖ λόγους πανηγυρικοὺς, νὰ ὑπενθυμίζει τὴ σκληρίαν τῶν πέρα ἀπὸ τὴν Γέφυραν τῆς Ἄρτας ἀδελφῶν, ν' ἀγωνίζεται γιὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τοῦ τόπου μας. Τὸ 1895 καλεῖ τοὺς συναδέλφους του νὰ ἰδρῶσιν ἕνα σωματεῖον φιλολογικόν, μουσικόν καὶ ἀθλητικόν. Καὶ ἰδρύεται ὁ Κυνηγετικὸς Σύλλογος, μὲ τὸσους συνδρομητάς, ὥστε χρειάστηκε ὁ Σύλλογος νὰ μετονομαστῆ γιὰ ν' ἀνταποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις τῶν περισσοτέρων συνδρομητῶν. Τότε ἐπῆλθε διάσπασις. Καὶ ἰδρύθηκα ὁ Φιλολογο-Μουσικὸς Σύλλογος ἀπ' τὸν ὁποῖον σὲ λίγο ἀποσπαστήκαν πολλοὶ καὶ ἰδρῶσαν τὸν Σύλλογον «Σκυρᾶ», πὺν τελικὰ ἐπικράτησε καὶ ἀναπτύσσει τὴ δράσιν του καὶ σήμερον. Ὁ Θεοχάρης Τσοῦτσηος ἀπέφυγε ν' ἀναμιχθῆ στὶς πρῶτες αὐτὲς διαμάχας γύρω ἀπὸ τὰ σωματεῖα. Εἶχε τὴν ἔμπνευσιν, ἔρριξε τὸν σπόρον, ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἦταν ἱκανοποιημένος. Ποτὲ δὲν ἀνακατέυτηκε σὲ διαμάχας σωματειακῆς προβάλλοντας ὑπ'ψηφισίτητα. Κι' ὅμως πολλὰς φορὰς, χωρὶς νᾶν παρῶν, τὸν

ἐξέλεγον. Στις 10-10-1900 ἐκλέγεται μέλος τοῦ «Σκουφᾶ». Στις 27-7-1903 ἐκλέγεται παμψηφεί ἀντιπρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» καὶ τοῦ στέλνει τὸ Δ. Σ. ἔγγραφο στὸ ὁποῖο τονίζεται «πιποῖθαμεν ὅτι δὲν θ' ἀποστρέψητε νὰ παραάχητε πρὸς τὸν Σύλλογον τὸς πολυτίμους Ὑμῶν ἑπιηρείας». Στις 1-7-1903 ὁ Δραματικός Σύλλογος Ἀρτης «παμψηφεί ἀπεφῆντο τὴν πρόβλημα τοῦ Θ. Τσουτίνου ὡς καθηγητοῦ τῆς Δραματικῆς Σχολῆς Ἑρασιτεχνῶν» (ἀρ. πρωτ. 4)13)1-7-1903. Στις 7-5-1906 ὁ Ἡπειρομακεδονικός Σύλλογος Ἀρτης στὴ Γενική του Συνέλευση τὸν ἐκλέγει παμψηφεί Πρόεδρο καὶ μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 3)9-5-1906 ἔγγραφο τὸν παρακαλεῖ ν' ἀποδεχθῇ τὴ θέση αὐτὴ «ὡς μόνον ἱκανὸν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος καὶ ἐπίτευξιν τοῦ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐπιδιωκομένου ἱεροῦ σκοποῦ». Ὁ Θ. Τσουτίνος, δημόσιος υπάλληλος, ἔχει ἐπιφυλάξεις ἂν πρέπει νὰ δεχθῇ καὶ γράφει στὸν Πρόεδρο τοῦ Κεντρικοῦ Μακεδονικοῦ Συλλόγου. Καὶ τοῦ ἀπαντοῦν, πῶς ἂν ἐπιμένῃ νὰ μὴ δεχθῇ, νὰ φροντίσῃ τοῦλάχιστον ν' ἀνατεθῇ ἡ προεδρία σὲ ἄλλον «ἐπίσης φιλοπάτριδα».

Στὰ 1910, μὲ τὸν ἔρανο ὑπὲρ τοῦ Ἑθνικοῦ Στόλου, ἀγωνίζεται νὰ ἔχῃ μεγάλες εἰσπραξιεὶς τὸ Γυμνάσιον Ἀρτης, τὸ πετυχαίνει καὶ δέχεται θεομὰ συγχαρατήρια τοῦ Ὑπ. Ἀλεξανδροῦ (ἀριθ. 304)14-1-1911, 1869)7-2-1911) καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως.

Στὰ 1921, χωρὶς νὰ ὑποβάλῃ αἴτησιν, ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία Ἀθηνῶν στὴν ΠΔ' συνεδρία τῆς τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν Ἑταίρων τῆς καὶ τὸν ἀφνιδιάζει, στέλνοντάς του ἐν ἀγνοίᾳ του τὸν ὑπ' ἀριθ. 510)27-10-21 τίτλο

Στὰ 1935 μὲ τὰ φασιστικὰ ἐπεισόδια τῆς Κερκύρας, ὁ Τσουτίνος ἐκδηλώνεται ἐνθουσιῶς ὑπὲρ τῶν καταδικασθέντων δέκα νέων ἀντιφασιστῶν Κερκυραίων καὶ ὁ Σύνδεσμος Ἐφ' ἑδρῶν Ὀπλαστῶν Κερκύρας μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 64)8-7-1935 ἔγγραφο του τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ τὰ αἰσθημάτων ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης ποῦ ἐξεδήλωσε.

Στὰ 1937, στὰ ἐγκαίνια τοῦ Παναμφρακικοῦ Σταδίου, ὁ «Παναμφρακικός Ἀθλητικός Ὀμιλος Ἀρτης» τοῦ στέλνει τὴν ὑπ' ἀριθ. 15)26-6-1937 τιμητικὴν προσκλητήρια ἐπιστολὴν γιὰ νὰ τιμῆσῃ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Γυμναστηρίου «δεδομένης τῆς ἐν γένει δράσεως καὶ συμβολῆς Σας εἰς κάθε πνευματικὴν κίνησιν τοῦ τόπου μας καὶ τῶν πολλαπλῶν Σας ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἰδιαιτέραν Σας πατριδα». Ὁ Θ. Τσουτίνος πηγαίνει στὰ ἐγκαίνια καὶ στέλνει τὴν ἀπὸ 28-6-1937 εὐχαριστήρια ἐπιστολὴν του, στὴν ὁποία διαπιστώνει τὰ πενιχρὰ οἰκονομικὰ μέσα τοῦ ΠΑΟΑ καὶ τὸν ἐνισχύει «διὰ δωρεὰς 100 δραχμῶν μόνον, διότι ὅλη ἡ ζωὴ μου ἦτο πνεῦμα καὶ οὐχὶ χρῆμα. Εὐχόμεν οἱ ἔχοντες τὰ χρῆματα νὰ ἐνισχύσουν διὰ μεγαλυτέρας δωρεῶν».

Αὐτὸς ἦταν μὲ λίγα λόγια ὁ Τσουτίνος. Καλὸς πατριώτης, καλὸς Χριστιανός, ἀφιλοχρήματος, ἐγωῖστικὸς ἀπὸ τὴν καλὴ ἔννοια, ἀτόφιος, ντόμπρος, φιλάνθρωπος, δάσκιλος ποῦ τοὺς μαθητὰς τοὺς ἔβλεπε σὰν δικὰ του παιδιὰ, ἐπιστήμων σοβαρὸς καὶ μ' ἀληθινὴν ἀγάπην γιὰ τὴν ἰδιαιτέραν τὴν πατριδα τὴν Ἀρτα, γιὰ τὴν ὁποία μόχθησε μέχρι τὸ θάνατό του. Ὁ Περάνθης τὸν Μάρτιον 1938 τοῦ γράφει: «Ἐπειδὴ συγκεντρώω κάθε τι σχετικὸ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρτας, εἶμαι νομίζω σὲ θέσιν νὰ καταλάβω τὴν ἀξίαν τῶν δικῶν σας μελετῶν, ποῦ εἶναι κατασταλαγμέναις καὶ ἀκριβολόγαις. Ἡ Ἀρτα πρέπει νὰ τῶχει καμάρια της, γιατί εἶχε τὴν εὐτυχίαν ἕνα παιδί της νὰ οἰξῆ φῶς στὴν παλαιὰ ἱστορίαν της, τοῦλάχιστο γι' αὐτό. Ἄν ὑποθέσουμε πῶς δὲν εἶναι εἰς θεοὺς νὰ ἐννοήσουν τὸ ἄλλο ἔργο σας, τὸ φιλολογικόν». Καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1938 ὁ Περάνθης τοῦ γράφει: «Μοῦ γεννήθηκα καὶ μένα μιὰ σκέψις. Ἐνας ἄνθρωπος ποῦ καταβλήθηκα γράφοντας καὶ σκεπτόμενος καὶ τιμῶντας τὴν πόλιν του δὲν πρέπει νὰ τύχῃ καμμιάς ἀναγνωρίσεως; Οἱ Ἀρτινοί, ὁ ἄθμος, οἱ τοπικὲς ἀρχαί, δὲν νομίζουν ὅτι ἔχουν χρέος νὰ κάνουν κάτι;..... Ἐπιβάλλεται ἀκόμα νὰ βγῇ ἕνα βιβλίον μὲ τὰ ἄρθρα σας περὶ Ἀρτης...».

Αὐτὰ τὰ ἄρθρα — τὰ μελετήματα ἅς τὰ ποῦμε καλλιτέρα κυριολεκτικῶς — τυπώνονται τώρα, τόσα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ αὐστηροῦ στὸ ἦθος, ἀλλὰ καλο-

κάραθου στήν ψυχή Θεοχάρη Τσοῦτσιου, τοῦ δυνατοῦ ἐπιστήμονα, πού ἀφιερώθηκε στήν ἐπιστήμη του, σιτούς μαθητές του καί στήν Ἄρτα. Γι' αὐτό καί οἱ μαθητές του ὄσο ψηλά κι' ἄν ἔφτασαν, δέν τόν ξεχνοῦσαν ποτέ. Οἱ πιδ πολλοὶ ἀλληλογραφοῦσαν μαζί του. Στις 28-7-1933 ὁ Δ. Χέλμης τοῦ γράφει: «Εἶμαι ὑπερήφανος πού ἐπῆρξα μαθητής σας».

Μποροῦμε ἀδίσταχτα νά ποῦμε πῶς ὁ Θεοχάρης Τσοῦτσιος ἦταν ἡ μεγαλύτερη μορφή δασκάλου πού πέρασε ἀπ' τὰ γυμνάσια τῆς Ἄρτας καί ὁ πρῶτος πού μελέτησε ἐπισημονικά τήν ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας καί τῶν μνημείων τοῦ Δεσποτάτου. Ἔνοιωσε δέ ξεχωριστή χαρά ὅταν ὁ κ. Ἄν. Ὁρλάνδος ἐνδιαφέρθηκε γιά τὰ βυζαντινά μνημεῖα τῆς Ἄρτας «Εἶναι εὐτύχημα — ἔγραφε — διότι περὶ αὐτῶν ἠσχολήθη τοὺς τελευταίους χρόνους ὁ κ. Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος, καθηγητῆς τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου καί Ἀκαδημαϊκός, πολὺ λεπτομερῶς καί ἐπιτυχῶς».

Ὁ Θεοχάρης Τσοῦτσιος ἄφησε μὲ τὸ διάβα του ζωηρὰ ἀχνάρια στὸν τόπο μας. Μὲ τὸ μέτρο τῶν δυνάμεών μου, προβαίνοντας στήν ἀνατύπωση τῶν «Ἀρτινῶν Μελετημάτων» του, πιστεύω πῶς βοηθάω κι' ἐγὼ σιὸ νά μὴ σβυστοῦν.

ΝΙΚΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

1

ΕΛΛΗΝΟΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ Η ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ
ΕΝ ΑΡΤΗ, *

Ἐπι λιθίνου κυλίνδρου ἑνὸς μέτρου περίπου μήκους καί ὀμείου πλάτους ἐσθημένον ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ τοῦ μὴ ὑπάρχοντος ναοῦ τῆς Ἀγ. Ὁδηγητρίας νῦν δὲ τοῦ ἀνεγειρομένου Ἀγ. Νικολάου ἐν Ἄρτι (τοῦ νέου) παρὰ τὸ Φρούριον ἀνέγνωσα τῇ 2α Αὐγούστου 1932 καὶ ἠρμήνευσα τὴν ἐξῆς δύσκολον ἐπιγραφὴν.

ΕΡΜΩΝ ΞΑΝΘΙΠΠΟΥ
ΠΡΟΔΩΡΟΣ ΕΡΜΩΝΟΣ
ΑΡΚΙΣΑ ΕΠΑΝΔΡΟΥ
ΙΣΕ·Ι·
ΝΕΒΟΥΤΙ
ΑΡΠΟΧΡΑΤΕΙ

Τῇ Ἰσιδι ἢ Ἰσιῦ, τῇ Αἰγυπτία Θεᾶ, τῷ Ἀνουβιδι (Ὁσίριδι ἢ Ἀμμωνι Διῖ), τῷ Αἰγυπτίῳ Θεῷ καὶ τῷ Ἀρποχράτει, τῷ Θεῷ Ὡρω Αἰγυπτίῳ Θεῷ καὶ υἱῷ τῶν ἄνω.

Ἡ δυσκολία τῆς ἐρμηνείας τῆς ἄνω ἐπιγραφῆς, ἣτις, ἂν καὶ κεῖται εἰς ἀνοικτὸν χῶρον, ἦτο γνωστὴ μόνον εἰς τὸν κ. Κωνστ. Κατσάνον, προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀνάττικον καὶ μεταγενέστερον τύπον ΙΣΕ·Ι· — Ἰσιδι ἢ Ἰσιῖ καὶ τὸν παντελῶς παρεφθαρμένον ΝΕΒΟΥΤΙ — Ἀνουβιδι καὶ εἶνε διὰ τοῦτο ἀφιερωτικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Αἰου αἰῶνος π.χ. εἰς τὴν Ἰσιν, τὸν Ἀνουβιν καὶ τὸν Ἀρποχράτην.

Ἡ Τριαδικὴ αὕτη Θεότης ἢ μετὰ τὸν θεὸν Ρά — Ἥλιον καθ' ἅπασαν τὴν Αἰγυπτον διαδομένη καὶ τέλειον ἀνθρωπομορφισμὸν ἐκπροσωποῦσα πιθανῶς ἀπὸ τοῦ 3ου π.χ. αἰῶνος εἰσῆχθη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν καὶ ἔχει σχέσιν ἢ λατρεία αὐτῆς μὲ τὴν παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἀρχαιοτάτην διδασκαλίαν περὶ τῆς μετὰ θάνατον ἀθανασίας τῆς ψυ

* Δημοσιεῖτηκε στὸ ἔν' ἀριθ. 48,25-11.1932 φύλλο τοῦ «Ἐλευθέρου Λόγου».

χῆς καὶ τῆς ἐν Ἄδου ζωῆς ἢ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Ἡ περὶ ψυχῆς αὕτη θεωρία τῶν Αἰγυπτίων ἔσχεν, ὡς φαίνεται, ῥοπήν καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων Χριστιανῶν (πρβλ. Παγκοσμ. Ἴστ. Π. Καρολίδου τομ. Γ. σελ. 58, σημ. 1 καὶ σελ. 64, σημ. 1). Διὰ τοῦτο εὐρίσκομεν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου ἐν Ἀθήναις ἐπὶ ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἰσιδος (ἐγκυκλ. λεξ. Ἐλευθεροδάκη) καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εὐρίσκομεν τὸν ἀνω λίθον καὶ ἐπιγραφὴν ὡς ἑὰ σιν τῆς Ἁγίας Τραπέζης τοῦ κατερειπωθέντος ναοῦ τῆς Ἁγ. Ὁδηγητρίας (νῦν Ἁγ. Νικολάου) ἐν Ἄρτῃ. Εἶναι ἀξιοσπούδαστος λοιπὸν ἡ σωζομένη ἐπιγραφὴ καὶ διὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν καὶ Χριστιανικὴν καὶ τοπικὴν ἱστορίαν.

Πρὸ παντὸς δὲ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀμβρακίᾳ πλὴν τῶν ἄλλων γνωστῶν ναῶν ὑπῆρχε καὶ ὁ ἀνιστόρητος καὶ τὸ πρῶτον ἀναφαινόμενος ναὸς τῆς Ἰσιδος καὶ Ἀνούβιδος καὶ Ἄρποκράτους, τῶν Αἰγυπτίων θεῶν, μετὰ τὴν ἀνάμειξιν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Αἰγυπτιακῆς λατρείας ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων καὶ σχέσιν πολλὴν ἔχων πρὸς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Ἀμβρακίας.

Ἐν Ἄρτῃ τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1932
ΘΕΟΧΑΡΗΣ Ι. ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΣ*

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Πῶς νᾶηταν, πῶς νὰ γίνονταν ὁ Μακρυνόρος κάμπος
κι' ἡ Πρεβεζοπαληθήκαστρα κι' ἡ Ἄρτα περιβόλι
κι' οἱ Ἄρτινές πορτοκαλλιές κι' ἐγὼ περιβολάρης.
Νὰ φύτρευα, νὰ πτότιζα, νὰ κάθωμαν στὸν ἴσκιο,
νὰ σκάλιζα, νὰ κλάδευα, νᾶπεφταν τᾶνθια ἀπάνω μ',
νὰ πέφταν, νὰ μοσχόχυναν τὰ κίτρινα τὴν ποδιά μου.
Νᾶχα καὶ νὰ χρυσὴ σουγιά, νὰ καθαρίζω μῆλα,
τὰ μῆλα τὰ χρυσοῖμῆλα, τὰ χρυσοπορτοκάλλια.

Οἱ κλέφτες ἐξιουρίζονταν, οἱ κλέφτες, οἱ κλέφτες
κὶ γιορτοστολίζονταν, οἱ κλέφτες οἱ σουλιῶτες.
Ἄσπρα κεφάλια ξιούριζαν κὶ μαῦρα μπιρμπιρίζαν
κι' ἀμούστακα γ' ἐκούρευαν, οἱ κλέφτες ὡρὲ οἱ κλέφτες.

(ἀπὸ τὴν συλλογὴν Χριστοφ. Κοντοχρίστου).

* Συνέχεια εἰς τὸ ἐπόμενον.

ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α' ΕΙΣ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

ΚΩΝΣΤ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

Η λεκάνη τοῦ Ἀράχθου ποταμοῦ ἀπὸ τοῦ Μετσόβου μέχρι τῆς Ἄρτης εἶναι πολὺ γραφικὴ. Ὁ ποιητὴς, ὁ ζωγράφος καὶ ἐν γένει ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος θαυμάζει τὸ ὠραῖον, ἔχει νὰ ἀπολαύσῃ σπανίας φυσικὰς καλλονάς. Ἡ περιοχὴ αὕτη ὡς καὶ ἡ πρὸς τὴν δεξιάν πλευρὰν τοῦ Ἀχελφῶν κατφεῖτο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπὸ τῶν Ἀθαμάνων καὶ ἡ γῆ πρέπει νὰ κρύπτη σπουδαία ἀρχαιολογικὰ κατάλοιπα. Καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν λαμπρὰν περιόδον τῶν Ἡπειρωτικῶν Δεσποτῶν, ἤκμασεν ἐκεῖ καὶ εἰς τὰ πέριξ ἔξοχος πολιτισμὸς, ὡς μαρτυροῦν τὰ σωζόμενα μνημεῖα τῆς Ἄρτης καὶ τῶν περιχώρων. Κάστρα, γεφύρια, μοναστήρια, ἐκκλησίαι καὶ ἐξωκκλήσια καὶ διάφορα ἄλλα κτίρια τῶν χρόνων τούτων, ἰδίᾳ δὲ τῆς Τουρκοκρατίας, σώζονται ἀρκετὰ καὶ θὰ ἦτο εὐχρῆς ἔργον νὰ μελετηθῶν, φωτογραφηθῶν καὶ διατηρηθῶν τὸ ταχύτερον, ἵνα μὴ ὁ πανδαμάτωρ χρόνος ἐξαλείψῃ ἢ καταστρέψῃ ταῦτα. Δυστυχῶς ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τῆς Ἡπείρου καθυστερεῖ πολὺ, τὰ δὲ χριστιανικὰ μνημεῖα, ἂν ἐξαίρεση τις τὴν Ἄρταν καὶ τὴν Νικόπολιν, εἶναι ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ἀδυσώπητον φθορὰν τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀγνοίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ πολὺ φοβοῦμαι ὅτι βαθμῆδὸν χάνονται πολῦτιμοι θησαυροὶ, δεδομένου ὅτι πολλὰ ἐκκλησίαι εἶναι κατάγραφοι ἐσωτερικῶς καὶ φέρουν χρησίμους ἐπιγραφὰς καὶ ἐνθυμήσεις ἢ κατέχουν παλαιὰ χειρόγραφα καὶ βιβλία φέροντα ἱστορικὰς ἀναγραφὰς καὶ ἐν γένει ἐνθυμήσεις. Καὶ οἱ λαογραφικοὶ θησαυροὶ τοῦ τόπου εἶναι πολῦτιμοι, ἀλλὰ σχεδὸν ἀνεξερεύνητοι. Καὶ αἱ πλουτοπαραγωγικὰ πηγὰ εἶναι ἀνεκμετάλλετοι καὶ ἴσως καὶ ἀμελέτητοι ἀκόμη.

Ἡ ζωὴ εἰς αὐτὸν τὸν τόπον εἶναι πολὺ πτωχὴ καὶ καθυστερημένη λόγῳ τοῦ ὄρειοῦ καὶ ἀγόνου ἐδάφους καὶ τῆς ἐλλείψεως συγκοινωνιῶν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ξενιτεύονται καὶ διὰ τῆς ἐπιμότητος καὶ ἐργατικότητος ἀναδεικνύονται πολὺ ἢ ὀλίγον. Διὰ τῆς χείρας ταύτης ἐπιμωνωεῖ ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ Ἡπειρος μετὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ δι' αὐτῆς διήρχοντο τὰ στρατεύματα κατὰ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἐπιδρομὰς ἀλλοφύλων. Εἰς τὴν Πίνδον καὶ τὰ Τζουμέρκα καὶ τὰς διακλαδώσεις αὐτῶν εὗρισκον καταφύγιον ἐπὶ Τουρκικῆς κατακτήσεως οἱ Ἄρματολοι καὶ Κλέφτες καὶ ἐκεῖ ἦσαν τὰ ἄρματα τολίκια τῶν Τζουμέρκων καὶ τῶν Ραδοβυζίων. Ἐκεῖ κατέφυγον κατὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς ἱστορικὰς περιπετείας τῶν ἀρκετῶν ἄλλοι Ἡπειρῶται, ἰδίως Σουλιῶται μετὰ τὸ 1803. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῶν Τζουμέρκων εἶναι Σουλιωτικῆς καταγωγῆς. Οἱ κάτοικοι τῶν Τζουμέρκων εἶναι ἀριστοὶ πολεμιστὰ καὶ διέπρεψαν καθ' ὅλους τοὺς ἐ-

νικούς ἀγῶνας

Τό ἀνατολικῶς τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου τμήμα τοῦ μέρους τοῦτου ἀπλευθερώθη κατὰ τὸ 1881 καὶ αὐτὸ τὸ ἐλεύθερον μέρος ἐπεσκέφθη διὰ πρώτην φοράν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1881 ὁ ἀείμνηστος Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Α'. Τοῦ ταξιδίου τούτου σώζεται χειρόγραφον Ἡμερολόγιον, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν τμήμα τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Ἄρταν ἐδημοσιεύσαμεν εἰς προηγούμενον τεῦχος τοῦ «Σκουφᾶ», τὴν δὲ συνέχειαν, περιλαμβάνουσαν τὴν διαδρομὴν ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Ἀράχθου μέχρι Ἀσπροποτάμου, δημοσιεύομεν ἔνταῦθα:

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΑΞΙΔΙΟΥ ΤΗΣ Α.Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α' ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ

Διαδρομὴ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀράχθου ἀπὸ Ἄρτης μέχρι Ἀσπροποτάμου.

Μετὰ 5 λ. ὑδρομύλος μονῆς. Τῆ 11)4 μ.μ. φθάνομεν εἰς θέσιν Θεοτοκίῳ λαβοῦσαν τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐκεῖ εὐρισκομένης Μονῆς τῆς Θεοτόκου. Ἐνταῦθα ἦτο παρατεταγμένον τὸ ἐκεῖ ὑπὸ Λοχίαν σταθμῆσον ἀπόσπασμα τοῦ 7ου εὐζωνικοῦ τάγματος. Ὀλίγον μετὰ τὸ Θεοτοκίῳ συναντῶμεν δύο ρύακας. Τῆ 1+23' ἀρχεται ἀνωφέρεια λιθόστρωτος, κάτωθεν δὲ ἡ κοίτη βραχώδης γεωλογικῶς περιέρχεται. Μετὰ 11 λεπτὰ ἐπίπεδον καὶ μετὰ 7 λ. 3ος ρυάξ, πλησίον τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται ἐρείπια καταστραφέντος ὑδρομύλου, καὶ μετὰ 9 λ. 4ος ρυάξ. 2+5 ἡ ὁδὸς βαίνει παρὰ χεῖμαρρον ἐπὶ 16 λ., ἀκολούθως δὲ ἐξακολουθεῖ ἀνερχομένη ἐπὶ 40 λ., ὅποτε ἀφηνόμεθα ἐπὶ ἑροπεδίου ἐξ οὗ ἀποπτος ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος καὶ μετὰ πορείαν 10 λεπτῶν καθ' ἣν ἀόρατος ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος φθάνομεν παρὰ τὴν κορυφὴν τὴν ἐπικαλουμένην Ἄγ. Νικόλαος τὴν ἔχουσαν ὕψος πόδας 1.443. Δεξιὰ τῆς διευθύνσεως ἡμῶν ἀνατολικῶς καὶ ὄπισθεν τῆς κορυφῆς κεῖται τὸ χωρίον Μαρκινιάδα ἄραν ἀπέχον ἐκ τῆς ὁδοῦ. Ἦδη ἀρχεται κατωφέρεια πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Σαραντοπέδου. Μετὰ κάθυδον 10 λ. παῦσις. Μετὰ δὲ 10 ἔτερα λ. κρήνη Ἄγ. Νικολάου.

Ἡ κατωφερὴς αὕτη πρὸς Καλενδίνιον ὁδὸς εἶναι λιθόστρωτος καὶ λίαν ἀπότομος. 3 καὶ 20 λεπτὰ εἰς κρήνην Ἄγ. Νικολάου ἔνθα σταθμὸς ἐξ ἑνὸς Δεκανέως καὶ 3 στρατιωτῶν τοῦ 3ου εὐζωνικοῦ τάγματος. Παῦσις 10 λεπτῶν. 4 καὶ 5 λ. κατήλθομεν ἔντελῶς καὶ κάμπσαντες ἀριστερὰ διήλθομεν τὸν πρῶτον βραχίονα τοῦ ποταμοῦ Καλενδινίου ἐπιλεγόμενον Βελεντζικὸ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει μικρὰ γέφυρα ξυλίνη ἣν τὴν προτεραίαν κατασκεῖασεν ἀπόσπασμα Μηχανικοῦ σταλὲν ἐξ Ἄρτης ὑπὸ τὸν Ἀνθυπολοχαγὸν Βούλγαρον. Σχεδὸν ἀμέσως διήλθομεν καὶ τὸν ἕτερον βραχίονα τὸν καλούμενον Σαραντοπέδον.

Μετὰ 20 λ. ἀπὸ τῆς διαβάσεως ἀφίχθημεν εἰς τὰς κάτω καλίβας τοῦ Καλενδινίου ἔνθα ἦν παρατεταγμένον τὸ ἐκεῖ σταθμῆσον ἀπόσπασμα τοῦ 2ου εὐζων. τάγματος συγκείμενον ἐξ ἑνὸς Λοχίου, ἑνὸς Δεκανέως καὶ 18 Στρατιωτῶν. Ἐνταῦθα εὗρομεν καὶ τοὺς κατοίκους ἐπὶ λόφου τοῦ χωρίου Καλενδινίου μετὰ τοῦ Ἰερέως καὶ μίας σημαίας καταβάντας πρὸς προϋπάντησιν τῆς Α. Μ. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι ἠκολούθησαν ζητωκραυγάζοντες. Τῆ 4)2 μ.μ. ἦτοι μετὰ 7 λ. ἀφίχθημεν εἰς τὸ χωρίον. Διητύσαμεν ἐπιμένως ἐξ Ἄρτης μέχρι Καλενδινίου ὥρας 4.

Ἡ Α.Μ. διενυκτέρευσε εἰς τὸν οἰκίσκον τοῦ Ἰερέως, ἕτεροι εἰς ἐκεῖνον τοῦ Προέδρου καὶ οἱ λοιποὶ ἐν ὑπαίθρῳ.

Περιγραφή χωρίου

Κεῖται ἐπὶ λόφου, ἔχει 4 οἰκίσκους καὶ 15 καλύβας, κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 150 ψυχῶν.

Τρίτη 22 Σεπτεμβρίου

Ἀπὸ Καλενδινίου εἰς Κρυονέρι

Τὴν νύκτα ἔβρεξεν. Ὁ καιρὸς συννεφώδης. Ἐκκινουῦμεν τῇ 8 καὶ 10 λεπτὰ π.μ. 8 καὶ 13 καταρράκτης καὶ 8+17 μετ' αὐτὸν ἐρείπια καέντος χωρίου Καλενδινίου. Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων διακρίνονται τὰ ἐρείπια τοῦ Ναοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Ἀρχεται ἀνάβασις. Μετὰ 8 δὲ λεπτὰ φθάνομεν εἰς τὸν αὐχένα (col) καλούμενον Στουρόν, ὁπόθεν θεὰ μεγαλοπρεπεστάτη. Φαίνεται δεξιὰ ἀπώτατα ἡμῶν ἡ κορυφὴ Χελώνα καὶ Τζουμέρκα. Ἡ ὁδὸς βαίνει ἀριστερόθεν τῆς ὄφρους εἰς ἀπόστασιν 300—400 βημάτων ἔχουσα τὴν κλιτὴν αὐτῆς πρὸς τὸν Σαραντάπυρον, εἶναι δὲ λιθόστρωτος ἀλλὰ βατῆ. Ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ δάσος διαφόρων ἀγρίων δένδρων. 8 καὶ 1)2 ἐρείπια ἐκκλησίας Παναγίας. 9 παρὰ 1)4 clairière. Ἡ θέσις ἐνταῦθα καλεῖται Ρουμάνια. Μετὰ 8 λεπτὰ δευτέρα ἑξαθρία Λάκκα Παλιουράκη. 9 καὶ 5 ρεῦμα Σαντὰ ἄγον εἰς Ἀραχθον. 9 καὶ 5 ἀποπτος ἡ ὄπισθεν θάλασσα. 9 καὶ 17 Λημέρι Σαρακλῆ. Ἀρχεται κάθοδος. Ἡ ὁδὸς ἀπόκρημος. Ἀφιπνύσαμεν. Ἀρχεται νὰ βρέξη. 9 καὶ 18 Λυκούρεσι. Ἐνταῦθα ὑπάρχει στήλη πετρῶν ἐκ τοῦ μέρους δὲ τούτου εἶναι ἀποπτα τὰ ὄρη τῶν Καλαρρυτῶν, ὁ Ἀσπροπόταμος, κάτωθεν δὲ τὰ χωρία Μιὰρι, Λουψίστα, Βουργαρέλι (1) καὶ μακρότερα τὸ Χοσέφι καὶ Ράμνια. Ἐντεῦθεν ἡ ὁδὸς ἀρχεται ὀμαλῆ, κατὰ συνέπειαν ἵππεύσαμεν πάλιν. 10 παρὰ 1)4 ἡ ὁδὸς δικρανοῦται, ἡ δεξιὰ ἄγει εἰς χωρίον Μπούγα μίαν ὥραν ἀπέχον τῆς ὁδοῦ. 10 παρὰ 5, 4η ἑξαθρία Λάκκα Μπετούλια. 10 καὶ 10 Λυκάλωνα. Ἡ βροχὴ ἔπαυσεν, ὁ οὐρανὸς ὁμως συννεφώδης. Ἡ ὁδὸς ἀκολουθοῦσα τὴν ὄρη τῶν ὄρους εἶναι στενὴ καὶ ἀριστερὰ ἀπόκρημος. Ἀφιπνύσαμεν. Βαίνοντες ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης βλέπομεν ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι λόφου τὸν λόφον Καθαροβούνι ἐφ' οὗ Τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ πέραν αὐτοῦ χωρίον Νισίστα κατοικούμενον ὑπὸ 250 οἰκογενειῶν. Μετ' ἕλιγον κάμπτομεν δεξιὰ καὶ ἀμέσως κατερχόμεθα ἀπότομον κατωφύρειαν κάμπτοιτες πάλιν ἀμέσως πρὸς ἀριστερὰ. Κατὰ τὴν κατεβαίνον μασ ταίτην ἡ Α.Μ. ἀνῆλθεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ εὐρισκομένον ἀποκρήμνου καὶ δασώδους λόφου ἧτις Τραπεζιάνη καλεῖται. Ἡ κορυφὴ αὐτῆς σχηματίζει μικρὸν τι ὀροπέδιον ἐνθα στεθιμείουσιν 10 Στρατιῶται ὑφ' ἓνα Δεκανέα τοῦ 2ου εὔζων. τάγματος. Ἡ θέσις εἶναι μαγευτικὴ. Ἀκριβῶς κάτωθεν τοῦ λόφου τούτου διέρχεται ὁ Ἀραχθος. Ἀντικρὸν ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ ὑφούται τὸ ὄρος Καθαροβούνι κατάφυτον. Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου βλέπομεν 5 σκηναὶς ἐνθα, ὡς οἱ ἄνδρες τοῦ ἡμετέρου ἀποσπάσματος μᾶς ἐπληροφόρησαν, σταθμείει ἀπόσπασμα Τουρκικὸν 30 ἀνδρῶν ὑφ' ἓνα Ἀξιωματικόν. Ἐσταματήσαμεν ἐνταῦθα 10 λεπτά, τῇ δὲ 10 καὶ 1)2 π.μ. κατήλθομεν τοῦ λόφου καὶ ἐπανεύρομεν τὴν ὁδὸν ἡμῶν. 11 παρὰ 5 ἀφίχθημεν εἰς θέσιν Καρυὰν λαβοῦσαν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τοῦ ἐκεῖ εὐρισκομένου ὁμωνύμου ὑψηλοῦ δένδρου. 11 καὶ 5 λεπτὰ κατήλθομεν ἐντελῶς, ἵππεύσαμεν καὶ ἀμέσως διήλθομεν ρύακα, ὅστις ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὸ χωρίον Μπούγαν καὶ Βήσσιανη. Προχωρήσαντες ὀλίγον διήλθομεν ὑπὸ ἀψίδα ἀνεγερθεῖσαν ὑπὸ τῶν 80 ἐκεῖ μετοικησασῶν οἰκογενειῶν τοῦ χωρίου Νισίστας, περὶ οὗ λόγον ἐποιήσαμεν ἀνωτέρω. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι ὑπεδέξαντο τὴν Α.Μ. μετὰ ζητωκραγῶν, ὑπέβαλον δὲ παράπονά τινα κατὰ τοῦ ἰδιοκτήτου τῶν ἐκεῖ κτημάτων Ὁθωμανοῦ Μπέη.

11 καὶ 1)4 διήλθομεν ἔμπροσθεν τοῦ σταθμοῦ Φτέρης συγκειμένου ἕξ ἐνὸς Δεκανέως καὶ 10 Στρατιωτῶν τοῦ 2ου εὔζωνικοῦ τάγματος. 11 καὶ 3)4 ἀφιπνύσαμεν ἵνα κατελθῶμεν ὁδὸν κατωφρεσεστάτην διαρκείας πέντε λεπτῶν, ἣν κατελθόντες ἵππεύσαμεν

(1) Κάτωθεν τοῦ χωρίου τούτου ὑπάρχει φρούριον, ὅπερ Κάστρο καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων οἰτινες λέγουσιν ὅτι ἐκτίσθη ἐπὶ Καίσαρος καὶ ὅτι εὐρέθη μάλιστα καὶ σφραγίς αὐτοῦ.

πάλιν καὶ ἐβαδίσαμεν τροχάδην μέχρι τῆς θέσεως Κρουνέρι, εἰς ἣν ἀφίχθημεν τῇ 12 καὶ 10 λεπτά. Ἐνταῦθα εὗρομεν παρατεταγμένον ἀπόσπασμα τοῦ 2ου εἰζωνικοῦ Τάγματος ὑπὸ τὸν Ἀνθυπασπιστὴν Κοκοροδόκον συγκεείμενον ἐξ ἑνὸς Λοχίου, ἑνὸς Δεκα νέως, δύο ὑποδεκανέων καὶ 20 Στρατιωτῶν σταθμεῦον ἐκεῖ.

Ἐνταῦθα ἐμείναμεν προγευσιάντες. Ἡ θέσις εἶναι μαγευτική. Ὑπ' αὐτὴν διέρχεται ὁ Ἄραχθος, ἕκτασις δὲ μεγαίστη καλύπτεται ὑπὸ ἀγριοκαρυδέων, δένδρων θεωροῦ μένων ὡς σπανίων ὑπὸ τῶν βοτανικῶν.

Ἀπὸ Κρουνέρι εἰς Σχορέσταινα

Ἐκκινουῦμεν τῇ 2 παρὰ 10. 2 παρὰ 8 λεπτά Ἀσπρομμάτης ἄρχεται ἀνάβασις διαρκείας 20 λεπτῶν. Ὑψος κορυφῆς 1.550 πόδες. Ἀκολοιῦθως ἡ ὁδὸς ἐπίπεδος ἢ μᾶλλον ἀνεπαισθήτου ἀνωφερείας ἐπὶ τοῦ ὄρους διαρκείας 18 λεπτῶν σχεδόν. 3 παρὰ 8 ἐλαφοπύδημα Λύκα. 3 ὥρα ἄρχεται κἀθοδος ὀλίγα βήματα πρὶν δίστρατον. Ἡ δεξιὰ ἀγει εἰς χωρίον Ραμνιά 1½ ὥραν ἀπέχον τῆς ὁδοῦ. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἀναμένοντες ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μετὰ τοῦ Ἱερέως μὲ ἀναπεπταμένην σημαίαν ὑπεδέξαντο τὴν Α. Μ. μετὰ ζητωκραυγῶν καὶ ἠκολούθησαν περὶ ἐπὶ 1½ σχεδὸν ὥρας. 3 καὶ 5 ἄρχεται κἀθοδος. Τῇ 4—1¼ μ.μ. κατήλθομεν ἐντὸς ρεύματος μὲ ὕδωρ ἄφθονον, ὅπερ διήλθομεν ἀμέσως. Ἐντεῦθεν ἄρχεται πάλιν ἀνάβασις πρὸς τὸ ἀπέναντι ὄρος. Ἀνερχόμενοι βλέπομεν δεξιὰ μὲν τὸ χωρίον Λεπιανὰ κατοικούμενον ὑπὸ 250 ψυχῶν χριστ. καὶ ἔχον 2 πηγὰς ὕδατος, ἀριστερὰ δὲ τὸ χωρίον Γριτσιόστα, ἀμφοτέρω ὥραν σχεδὸν ἀπέχοντα τῆς ὁδοῦ. Τῇ 4 καὶ 1¼ μ.μ. διερχόμεθα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου Σιρέσι κατοικουμένου ὑπὸ 30 οἰκογενειῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου καθὼς καὶ ἐκεῖνι τῶν χωρίων Λεπιανὰ καὶ Γριτσιόστα μετὰ τῶν ἱερέων καὶ ἀναπεπταμένων σημαίων ὑπεδέξαντο τὴν Ἀυτοῦ Μεγαλειότητα μετὰ ζητωκραυγῶν ἀκολουθήσαντες ἐφ' ἱκανὴν ὥραν. Ἀκολοῦθως τὸ ποτάμι Γκούρα, τὸ ὁποῖον σχηματίζεται ἐκ τῆς ἐνώσεως δύο ρευμάτων, τὸ ἐν ἄρχεται ἀπὸ Λεπιανὰ τὸ δὲ ἀπὸ Σιρέσι. Τῇ 5 ὁ ποταμίσκος, ἀπαντῶντες κατ' ἀρχὰς τὸ Βρωμολάγγαδον οὐτινὺς τὸ ὕδωρ ἄρχεται ἐκ Ράμνιας. 4 καὶ 25 δίστρατον. 5—1¼ διάσελον Σαΐτας 3.200 ποδῶν καὶ κάτωθεν λιβάδι Σαΐτας. Ἀνήλθομεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἧς τὸ ὕψος 3200 πόδες. Ἀναβάντες ἐπὶ τῆς κορυφῆς ταύτης εἶδομεν ἀντικρὺν ἡμῶν τὸ ὄρος Τζουμέρα (ἀρχ.(αἰὼν[ὄρη τῶν Ἀθαμάνων), ὅπερ ἐστὶ ὁ μεσημβρινὸς κλάδος τῆς Πίνδου (1).

Ἐβαδίσαμεν ἐπ' ὀλίγον κατ' εὐθείαν ἔμπροσ ἐπὶ ὁμαλῆς ὁδοῦ, εἶτα δὲ ἐκάμψαμεν πρὸς ἀριστερά. Τῇ 5 ὥρα μ.μ. εἶδομεν ἔμπροσθεν ἡμῶν ὀλίγον πρὸς δεξιὰ καὶ χαμηλὰ τὸ χωρίον Σχορέσταινα, ἀμέσως δὲ ἐκάμψαμεν δεξιὰ καὶ ἐβαδίσαμεν ἐπὶ ὁδοῦ στενῆς, κατωφεροῦς καὶ ἀποκρήμνου πρὸς ἀριστερά. Πάντες ἀφίππευσαν ἐκτὸς τῆς Α.Μ. Κατελθόντες τῇ 5 καὶ 10 λεπτ. ἐντὸς ρεύματος ἐκάμψαμεν ἀριστερὰ καὶ ἀνήλθομεν ἀνωφέρειαν διαρκείας 5 λεπτῶν. Τῇ 5 καὶ 20 λεπτ. μ.μ. εἰσῆλθομεν ἐν τῷ χωρίῳ, εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ ὁποῖου ἦτο παρατεταγμένος πρὸ ἀψίδος ὁ 4ος Λόχος τοῦ 2ου εἰζωνικοῦ τάγματος ὑπὸ τὸν Λοχαγὸν Δερμάνην. Ὁ Πάρεδρος τοῦ χωρίου, ὁ Διευθυντὴς τοῦ θεωραπευτηρίου δόκιμος Δεμερτζῆς ἐν μεγάλῃ στολῇ καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου μετὰ τῶν ἱερέων καὶ ἀναπεπταμένων σημαίων ἀνέμενον τὴν Α.Μ. πρὸ τῆς ἀψίδος.

Ζητωκραυγαὶ φρενιτιώδεις ἀντήχησαν ἅμα τῇ ἀφίξει τῆς Α. Μ., ἧτις σταματήσασα ἐπ' ὀλίγον νῆχαρίστησεν αὐτούς. Κατόπιν γιὰ διαφόρων περιστροφῶν ἀνήλθομεν ἀνωφερῆ καὶ λασιπῶδη ὁδὸν ἄγουσαν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἁγ. Αἰκατερίνης, ἔνθα ἀφίχθημεν τῇ 5 καὶ 1½ ὥρα μ.μ. Οὕτω δὲ διηνύσαμεν μέχρι Σχορέσταινας ὥρας 4 πα-

(1) Τῆς Πίνδου αἱ πλευραὶ εἰσι πλήρεις δασῶν ἐξ ὄξεων, πευκῶν καὶ ἐλατῶν, αἱ δὲ κορυφαὶ φαλακრაὶ συνιστάμεναι ἐκ τῶν τιτανολιθίων.

Ἀπὸ τῶν κορυφῶν αὐτῶν παρὰ τὸ Μέτσοβον ἐκπηγάζουσιν οἱ ποταμοὶ Ἀφελῶς, Ἄραχθος, Ἀφῶς, Βενέτικαν καὶ Πηνειός.

ρά λεπτά 10. Περί 7ην ὥραν μ.μ. ἔπεσε ραγδαία βροχή. Ὁ Κύριος Καλίνσκης καὶ Θῶν, τὸ ἵππικὸν καὶ οἱ ὄδηγοὶ τῶν φορτηγῶν δὲν ἀφίχθησαν εἰσέτι. Περί τὴν 8 μ.μ. φθά-
νει ὁ Κυρ. Καλίνσκης καὶ Θῶν μεμουσκευμένοι.

Περιγραφή Χωρίου

Τὸ χωρίον κεῖται ἐπὶ ὄρουπέδιον ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Τζουμέρκα. Κάτω-
θεν τοῦ χωρίου ρεεὶ ποταμὸς, παραποτάμιον τοῦ Ἀράχθου, ἔχων ἀφθονον ὕδωρ, ἐν
γένει δὲ τὸ χωρίον ἔχει ἀφθονα, διαυγῆ καὶ ψυχρὰ ὕδατα. Τὸ χωρίον κατοικεῖται ὑ-
πὸ 200 οἰκογενειῶν καὶ αἱ οἰκίαι εἰσι λιθόκτιστοι, ἐπὶ δὲ τῆς στέγης ἀντὶ κεράμων
ἔχουσι πλάκας ὅπως ἀντέχουσιν εἰς τὸ βάρος τῆς ἐν καιρῷ χειμῶνος πιπτούσης ἀφθό-
νου χιόνος. Ὁ τόπος παράγει ὀλιγίστους δημητριακοὺς καρποὺς, οἱ δὲ κάτοικοι εἰσὶν
ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ράπται μαλλίνων καππῶν.

Ἡ Μονὴ τῆς Ἁγίας Αἰκάτερινης ἐν ἧ κατελύσαμεν ἐκτίσθη πρὸ 130 ἐτῶν, ἀνεκαι-
νίσθη δὲ τῷ 1852. Εἰσερχόμενός τις διὰ τῆς μεγάλης θύρας ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον μικρὸν
περίβολον καὶ μετὰ τοῦτον δι' ἐτέρας μικροτέρας εἰσέρχεται ἐντὸς μεγαλυτέρου ἐν ᾧ ἡ
Μονὴ Δεξιὰ τῆς δευτέρας ταύτης εἰσόδου εἶναι ἡ ἐκκλησία, ἀμέσως δὲ μετ' αὐτὴν τὸ
Ἑγουμενεῖον ἔχον 4 δωμάτια ἄνωθεν καὶ 2 ἰσόγεια μετὰ 6 στοῶν δυναμένων νὰ δε-
χθῶσιν ἐν ἀνάγκῃ 6 ἵππους. Ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου καὶ ἀντικρὺ τῆς ἐκκλησίας ὑπάρ-
χει ἐπίμηκες κτίριον ἔχον 5 καλλία ἄνωθεν καὶ 5 ἀποθήκας ὑποκάτωθεν. Παραπλεύρως
τοῦτου ὑπάρχει στάβλος διὰ 4 ἵππους, μία ἀποθήκη καὶ μαγειρεῖον. Ἀμέσως μετὰ
τὸν στάβλον ὑπάρχει θύρα ἣ ἄγει εἰς τρίτον περίβολον ὅστις δι' ἐτέρας θύρας συγ-
κοινωνεῖ καὶ μετὰ τοῦ πρώτου. Ἐκ τοῦ περιβόλου τούτου κατέρχεται τις εἰς τὸ χωρί-
ον συντομώτερον διὰ μικρᾶς ἀτραποῦ ἕξ ἧς ὅμως ἵπποι δὲν δύναται νὰ κατέλθωσιν.

Συνεχίζεται

ΠΩΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΤΑΙ

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

ΣΤ' ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΛΙΔΩΡΙΚΗ *

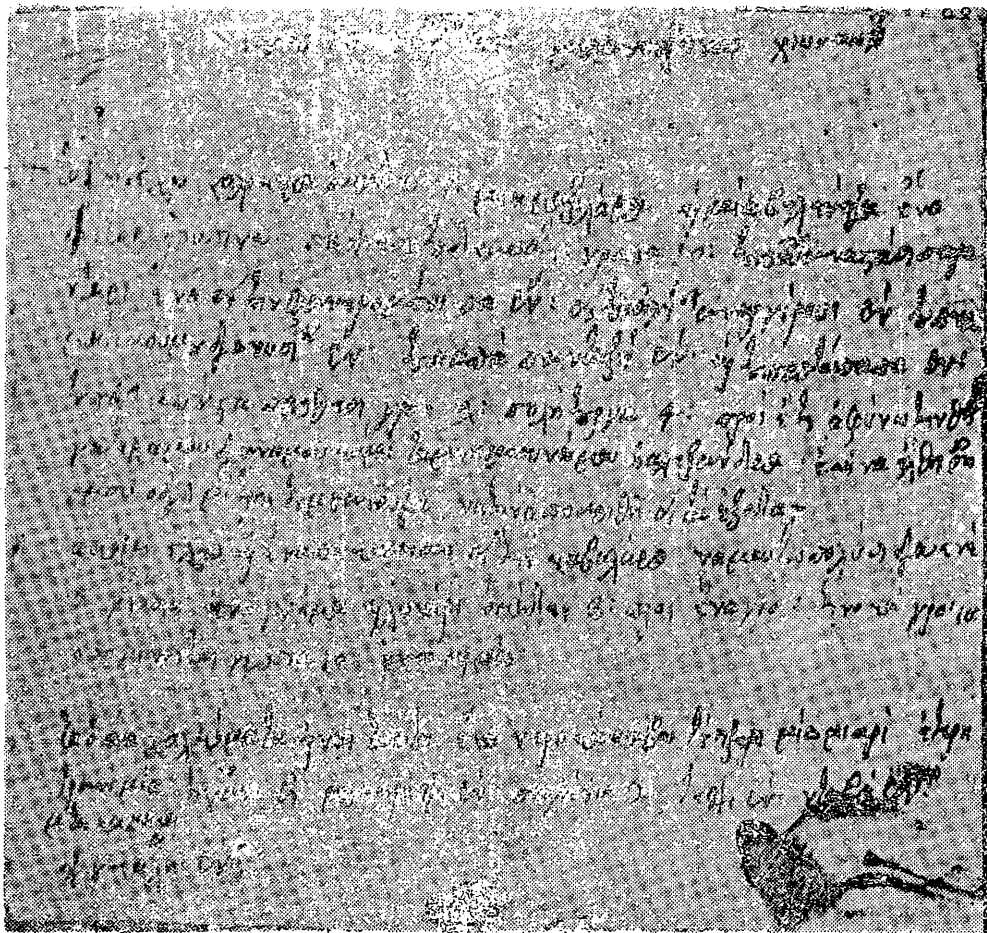
«...Τὸ Ἑλληνο—Ἀλβανικὸν στρατόπεδον κατεσκηνωμένον εἰς Πέτα, Κομπότι καὶ τὰ
πέριξ συνέκειτο ἐκ 4.000 περίπου ἐπὶ κεφαλῆς ἔχον τοὺς Μάρκον Βότσαρην, Γῶγον,
Ἄ. Ἰσκον, Καραισκάκη, Ἄγο—Μουχράτση, Μουχουράτση—Πούτσα κλπ. Ἐντὸς δὲ
τῆς Ἀρτης εἶχον τοποθετηθῆ οἱ Ἰσμαήλ—πασσᾶς Γιαννιώτης, Ἰσμαήλ—πασσᾶς Πλι-
ῶσας, Χασάν—πασσᾶς Ὀσμανλῆς, ὁ ἀνεπίδός τοῦ Ὀμερ—Βρωῶνη, ὁ Χασνατάρης τοῦ
Χουροῖτου κλπ. μετὰ στρατοῦ ἐκ 5.000 περίπου. Σημειώτεον ὅτι οἱ ἐκ Λιθαρίτσας ἐ-
πιστρέψαντες κατέλαβον τὸ χωρίον Μαράτι, πέραν τοῦ ποταμοῦ, κατάφυτον ἀπὸ κή-
πους, οἱ ἐν Ἀρτῇ Τοῦρκοι ἰδόντες τούτους ἐνόμισαν ὅτι ἤλθον προσαρῶνως ἵνα λαφύ-
ραγωγῆσιν καὶ ἀπέλθωσιν. Ἐπειδὴ ὅμως τὴν ἐπιούσαν δὲν τοὺς εἶδον φεύγοντας, ἀ-
πεφάσισαν ἵνα τοὺς ἐκβάλωσι· ὅθεν ἐξῆλθεν ἀρκετὴ δύναμις ἣτις ἤνοιξε πόλεμον μετ' αὐ-
τῶν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς ἐκβάλῃ, συγχρόνως δὲ καὶ ἡμεῖς εἶχομεν εἰδοποιηθῆ νὰ
πλησιάζωμεν πρὸς τὴν Ἀρταν καὶ ἐλθόντες κατελάβομεν ἕνα λόφον ἄνωθεν τῆς Ἀρ-
της. Τὴν ἐπιούσαν ἀπεφασίσθη ἵνα ἐπιπέσωμεν πρὸς τὰ ὄχυράματα καὶ ἐπελθόντες
μετὰ πόλεμον κατελάβομεν αὐτὰ· μείναντες εἰς τὰ ὄχυράματα τὴν ἐπιούσαν εἰσηλθό-
μεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐδιώξαμεν τοὺς Τοῦρκους, οἵτινες κατέλαβον τὸ φρούριον, τὴν
Μητροπόλιν καὶ τὴν θέσιν ὄχυρὰν «Κουσολάτο», οὕτω δ' ἐγενόμεθα κύριοι τῆς πόλεως
ἐκτὸς τῶν τριῶν θέσεων...».

* Ὁ Θανάσης Λιδωρικῆς ἦταν ἐπὶ πολλὰ χρόνια γραμματικὸς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἡ οἰκογένειά του ὁ-
μως ζοῦσε στὴν Ἀρταν, ὅπου εἶχε μεγάλο σπίτι στὸν Ἄγιο Μηνᾶ.

ΔΙΑΘΗΚΕΣ ΑΡΤΙΝΩΝ ΤΟΥ 18ου ΚΑΙ 19ου ΑΙΩΝΑ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Μ. ΚΟΝΤΟΧΡΙΣΤΟΥ

Στὰ παλαιὰ χρόνια οἱ ἀρτινοὶ ὄλοι, τῆς πόλης καὶ τῶν χωριῶν, πλούσιοι καὶ φτωχοί, τὸ εἶχαν σὰ νόμο καὶ πίστη, ν' ἀφήνουν κάτι καὶ στοὺς φτωχοὺς ἀπὸ τὸ «ἔχει» τους, γιὰ τὴν ψυχὴ τους. Ὀλόκληροι τόμοι ἦταν στὴ Μητρόπολη

Φωτοτυπία τῆς διαθήκης τῆς Χρυσ. Μπανούζενας

τῆς Ἄρτας οἱ διαθήκες, οἱ δωρεές, οἱ προίκες, ἄσωτα τ' ἀποδεικτικά ἐγγραφα τῶν θελήσεων τῶν φιλανθρώπων ἀρτινῶν, ἰδίως τῆς τουρκοκρατίας. Ἄλλὰ ἐκτὸς αὐτῶν τῶν κατὰ χωρημένων ὡς ἄνω πράξεις, ὑπῆρχαν κι' ἄλλες, μετὰξὺ ἰδιωτῶν ἢ ἐνώπιον ἱερέων καὶ

μαρτύρων αξιοπίστων συντεταγμένες, οί όποτες είχαν κι' αυτες θεση και δύναμη, όσο κι' οί καταχωρημένες στη Μητρόπολη. Μερικές τέτοιες πράξεις, του περασμένου και προπερασμένου αιώνα, περιήλθαν στα χέρια μου, διάλεξα απ' αυτες τρεις τέσσερες και τις δημοσιεύω, γιατί δείχνουν πόσο κυριαρχούσε τούς παρόνους μας ή φιλανθρωπία ή φιλαλληλία και ή αγάπη πρὸς τούς όμοεθνείς και τόν πλησίον.

1. Διαθήκη Χρυσουγής Μπανουζαϊνας.

1806 δικεμβρίου 21 μπανουζενας Χρυσουγι

† έν άρτι. έχω χάλκιωμα οκάδες 1. μία μαξιλάρα και μία βελέντζα. ένα μιτάρι στούπινω. πρόθεση του δεσπότη γρόσια 10: του παπαναστάσι σαρχντίρι ένχ δια την φανερομένησα έν. δια τούς άγιους αναργίρους έν, του πνευματικού μου διονυσίου έν, του παπάπανταζή έν και του προτόπαπα έν. του παπακώστα πρόθεσι γρ. 5: συλήτουργα 4: πρὸς έτη άφύνω την θηγατέρα μου δια να μου κάμι τά μνημουςνά μου ή άλεξάνδρα εως να έλθη ο ήόσμου ο δημίτρης του μπανουζα να την αποκριθη δια τά έξοδο. άκόμι έχω και ένα πουκάμισω δια την καθαλάρο να μου τό πολύσι δια ενέα γρόσια. γνήμα και λυνάρι οκάδες 3 πρὸς ένα γρο τιν οκά γρο 10. όπογίνονται γρόσια 10. τά όπια χαλκώματα ήναι ταύτα. ένα νεροκάκαδο τέντζερι μία μικρή έτερη τρανι μία τιγάνι έν μπακράτζι έν σαγάνια 2 ταφι έν νταθά έν μιτά καπακι τζουκάλη έν. (άκολουθούν τά δύο δακτυλικά αποτυπώματα)

2. Διαθήκη Θωμά Τερμάνη:

† 1764 νοεμβρίου— 14 σιμήον διαθήκης του Θωματερμάνη. ήνωπίον ίδια βουλι και άυθερέτο γνόμη. σόας έχον τας φρένας και τον νοϋν ήγιά φοβούμενος την άπροσδόκτον όραν του θανάτου ζητή άπό ολους τους εσεβης χριστιανούς σιγχόρισιν. Ιστερον, διδυ και αυτος την σιγχόρισιν, έπαρήγγηλεν όστι: παριουσία τσόν εδική του όσον και τής γηνικος αυτού εκατηρήνης, ινε αύτη: απο το οσπίτιον όπου έχι ένα τρίτο ινε εδικον του. αμπελιον εδικόν τς αμπέλια 2—σάσες 6—ζονάρι άσιμένιο 1—σκλαρίκια 8—ζουνάρι 1—χρισά πλεξίδια μπόλις 1—κοντοσιλίκια με κουμπια 2—πρανζε λαζκίρι 1—χάλκιμα σινιά 3—φορέματα καλά 3—σερβάνι 1—τζιπόνια σκέτιαν 3—ποδιές 2—ρακοκάζανο 1—πλιταρά 2—τετζερέδες και σαγάνια και στακτοτέφια διάφορα γγιγούμια 2—νεροκάκαθα 2 χοράφια στου σελάδες στρέματα κατά τό ταπί 100—χοράφι στούς χαλκιάδες 1 στρεμ 8—στην κουτζομήτα χοράφι 1 στρεματα 14— του χρεοστή ο Θεοχάρης τουρναβιτης διο μολογήης γρόσια γερά 1000—γιάνης κουτζούμπας διο μολογής του χρεοστή ασπραγαρά 3080—από λογαριασμού του αδελφου κστα που ήμου και φιλος στην ομολογία του αλι άγα έχι όσοι από λόγυ μευ άσπρα γερά 1600—χρεοστή της πεθεράς μευ άσπρα τζιρούκικα χιλιάδες οχτό και οχτακόσια άκόμη, έχι να κάμι στο μαντζοφέικο το ελεστόπι το μισο—ως ή και στα βιβλία του δασκάλου. έχι να λάβι άσπρα γερά χιλιάδες τέσερες και κοσετρις παταλικες ομολογίες μαζί με τον Θεοδορι Κυρίτζι—έχι μια καναθή ταμαπόζες και μηα κασελα στης πεθεράς του το σπιτι και όχι άλο. αυτι ινε παριουσία του. από αυτά αφίνη για ψυχικήν του σοτιρίαν να μνημονεβετε εν πρώτης εις την μιτρόπολην άρτης προθεσιν άσπρα 3000 και τής γενεκό του προθεσιν άσπρα 1. 800—στην κυρίαν πεφανερομένη πρόθεσιν εδικην του άσπρα 1200 και τής γενεκό του πρόθεσιν άσπρα 1200—του ινομουσε σαρνταλίτουργα άσπρα 600—στην παπαντή σαρνταλίτουργα άσπρα 600—στη λακα σαρνταλίτουργα άσπρα 1200—στον άγιο νικόλαον σαρνταλίτουργα άσπρα 1200—στην αγιοσοφιά 600—στον Παντοκράτορα άσπρα 600—ης τον σελάδες μοναστήριον αφίνη ενα χοράφι που του λέν στου γινιδθη δια να μνημονεβετε στη λάκα εκλησια αφίνη να φιαστή μία χονεφτρα της ης στη κυρίαν πεφανερωμένην αφίνη να φιαστή το γαμπρό του κυρ ρίζω και τόν θιο του Χρίστο Τερμάνη ως πι ταώπους να δίδον τά άνοθεν ψιχηκά του και να κυθερνίσουν και τά παιδιά του † οιογόμενος ιερομόναχος Άνθιμος και πνευματικός αυτού ως αποστόματος αυτού μαρτυρώ (άκολουθούν ύπογραφαί)

3. Διαθήκη Μιχαήλ Κοσμᾶ Μανέγα (άρτινός ποϋ με την επανάσταση του 21 έγκατα-

στάθηνκε στά Γιάννινα κι' ἐπρόκοψε πολὺ)

Τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ Εὐαγγελίου λέγοντος «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε ὅτι οὐκ εἶδατε τὴν ὥραν ἐν ἣ ὁ θάνατος ἐρχεται!» καὶ τοῦ προφήτου Ἡσάου λέγοντος «τάξου περὶ τοῦ οἴκου σου» ἀκούων κ' ἀγῶ ὁ δούλος τοῦ θεοῦ Μιχαὴλ Κοσμάς Μανέγας ἐκ πόλεως Ἄρτης ὀρυζόμενος, πρὸ ἐξηγονταετίας δὲ ὄλης ἐν τῇ θεοσώστῃ ταύτῃ πόλει κατοικῶν, ὅπου νομίμως συζευχεῖς τὴν Ζαμπέταν Εὐσταθίου Θεοδοσίου καὶ μετ' αὐτῆς τεκνοποιήσας, ἄλληρος πάλιν ἐναπέμεινα, κρίμασι οἷς οἶδε Κύριος καὶ πτοούμενος τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ θανάτου, σώας ἔχων τὰς φρένας καὶ τὸν νοῦν μου ὑγιαῖ καὶ ἀνεπιθλόωτον, προάγομαι καὶ ποιῶ τὴν παροῦσαν μου διαθήκην, ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ μου πατρὸς καὶ τῶν κάτωθεν ὑπογεγραμμένων μαρτύρων. Πάσαν προγενεστέραν μου διαθήκην ἀναίρων, διαθέτω ἤδη οἰκεία βούλη καὶ γνώμη ἀπαρδιαίστω τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν μου, ὡς ἔπεται: Ἐχων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κατὰ τὴν συνοικίαν Καμάρας πλησίον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων μίαν οἰκίαν ὑπ' ἀριθ. 10, μετὰ τῶν πέντε ἐργαστηρίων ὑπ' ἀριθ. 11, 369, 370, 371, καὶ 372 κάτωθεν ταύτης, ὡς ἴδιον μου καὶ καθολικὸν κτήμα ἀφιερῶ εἰς τε τὴν ἱερὰν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Μητροπόλεως, καὶ εἰς τὴν ἐν Ἄρτῃ ἱερὰν Μονὴν Κάτω Παναγίας, ὅπως μετὰ θανάτον μου ἐνοικιάζονται μετὰ τῶν ἐργαστηρίων παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπων, τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου τῆς Ἱ. Μ. Ἰωαννίνων καὶ τοῦ κατὰ καιροὺς Ἠγουμένου τῆς Ἱ. Μ. Κάτω Παναγίας Ἄρτης, ἀφοῦ ἐξαίρεθῶσιν τὰ πρὸς ἐπισκευὴν ἐὰν εἶνε ἀν(ἐφθαρμένον τὸ ἐγγραφον ἐδῶ) καὶ τὰ θαλοῦφικα μὲ χωτζέτιον. Πρὸς τοῖτοις δὲ ἐπειδὴ χρεωσιῶ (ἐφθαρμ.) ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου τῆς Ἱ. Μ. Ἰωαννίνων (ἐφθαρμ.) μανικᾶς 110 μετὰ τῶν τόκων τοὺς συμπεσομένους ἀπάσας.... 170. διατάσσω νὰ πληρωθῶσι ἀπὸ τὰ ἀνω κτήματά μου, ἂν δὲν δυναθῶ νὰ τὰς πληρῶσω. Τέλος πάντων τὰς ἐξήκον (ἐφθαρμ.) οἰκίαν ἐπίπλων χαλκίνων σκευῶν καὶ ἄλλων ἀφίνω κληρονόμο (ἐφθαρμ.) τὰ κατὰ καιρὸν Ἠγουμένον τῆς Ἱ. Μ. Κάτω Παναγίας ὡς ἐκ τῶν χρεωστουμένων μου δι' ὁμολόγων, καὶ ὅσα χρήματα ἤθελε συνάξῃ, ἐκ τῶν χρεωστουμένων μοι, ταῦτα ἐν χριστιανικῇ συνειδήσει θέλει διανείμει εἰς τοὺς ἐν Ἄρτῃ συγγενεῖς μου. Νὰ δώσῃ δὲ καὶ ἐν... εἰς τοὺς σεβαστοὺς Μητροπολίτας Ἰωαννίνων καὶ Ἄρτης γρόσια 100 ἐκάστω, καὶ εἴκοσι σαραντάρια ἡμιοῦ μὲν τοῖς ἐν Ἰωαννίνοις Ἱερεῦσιν καὶ ἡμιοῦ τοῖς ἐν Ἄρτῃ. Ἐγκαθιστῶ τὸν κατὰ καιρὸν Ἠγουμένον τῆς Ἱερ. ταύτης Μονῆς κληρονόμον ἐπὶ τῶν (ἡμιοῦσων) εἰσοδημάτων τῶν κτημάτων μου ὅπως παραλαμβάνῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ἐξ αὐτοῦ τοίνυν τοῦ ἡμισίως, τὸ ἡμιοῦ ἀνήκει τῇ Ἱ. Μονῇ ἐν ἣ θέλει μνημονεῦνται τὰ ὀνόματα μου Μιχαὴλ, Ζαμπέτας, καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν Κοσμά—Μαρίας, καὶ τῶν τέκνων Εὐσταθίου, Χάιδος καὶ τῶν τέκνων, καὶ Ἰουστίνης Μοναχῆς. Τὸ δὲ ἄλλο ἡμιοῦ θέλει διανέμεται παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν Ἠγουμένου τοῖς ἐφεξῆς συγγενεῦσι μου ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς, τοῖς ἐπτά υἱοῖς καὶ θυγατράσι τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἀνδρέα, τοῖς δυσὶν ἀδελφῆς μου Βασιλικῆς Πλάτου, τῇ υἱῷ τῆς ἀδελφῆς μου Ἐλένης Δ. Τσολιαῖ, τοῖς δυσὶ θυγατράσι τῆς ἀδελφῆς μου Ζωῆς, Ἐλένη καὶ Βασιλικῆ, τοῖς πέντε υἱοῖς καὶ θυγατράσι τῆς ἐξαδέλφης μου Ἰουστίνης Ν. Φακῆρ ἐξ Ἰσου. Ἐν περιπτώσει ἀποβιώσει τις ἐξ αὐτῶν τὸ μεριδίον του μεταβαίνει εἰς τὴν Μονήν. Ἰποχρεοῦται δὲ κατὰ καιρὸν Ἠγουμένος νὰ δώσῃ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων διὰ μίαν καὶ μόνην φορὰν εἰς τὸ Κοινόν τῆς πόλεως Ἄρτης γροσ. 1500, καὶ μίαν πρόθεσιν τῇ Ἱ. ἐκκλησίᾳ τῶν Ἁγ. Ἀναργύρων γρ. 50. Χαρίζω ἐκ τῶν ἐνοικίων, τοῦ τε Ἁγ. Ἀθανασίου καὶ τῆς Ἱ. Μονῆς, 3000 διὰ μίαν καὶ μόνην φορὰν, νὰ τὰ λάβῃ ὁ Κύριος Σταυρὸς Χριστοδούλου Ἰωαννίτης. Ἄν καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀγνώστους συγγενεῖς μου ἤθελε παρουσιασθῆ, θέλει τοῖς δίδει καὶ διὰ μίαν μόνην φορὰν ἡ Ἱ. Μονῇ 50 γρόσια ἐκάστω. Αὕτη εἶναι ἡ τελεία μου θέλησις καὶ βούλησις. Καὶ ὅστις ἐκ τῶν συγγενῶν μου ἤθελε διασειε τὴν παροῦσαν μου νὰ ἔχῃ τὸν Θεὸν ἀντίδικον, καὶ ἡ μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα. Ἐτι—δὲ καὶ τῶν 318 πατέρων, καὶ ὄλων τῶν ἁγίων. Διὰ τῇ ἐμῇ χειρὶ ὑπογράφω. Ἐν... τὴν 19ην Μαΐου 1867 Μιχ. Μανέγας δεβαιῶν.

Μάρτυρες: Ἄλκ. Διάμβρης, Ν. Κίγκος, Κ. Οἰκονομίδης, Παρασκευᾶς Ἀνωστασίου, Δ.

Καζαντζής, Περ. Στούπης, Ἰωαννίδης, Ἄντ. Παπανικολάου, Πλάτονας, Γ. Ντάκαρης, Ν. Διρίγλο, Ν. Τόλος, Κ. Ἀλέξης, Κ. Τσιακμάκης, Χαράλαμπος Ἱερεὺς ὁ Οἰκονόμος καὶ ἐλάχιστος Πνευματικὸς πατήρ. Χ. (Ἰωαν) Α. ὁ Ἰωαννίνων Παρθένιος δεβαιοὶ ὅτι ἐστὶν ἀπαράλλακτον τὸ πρωτότυπον.

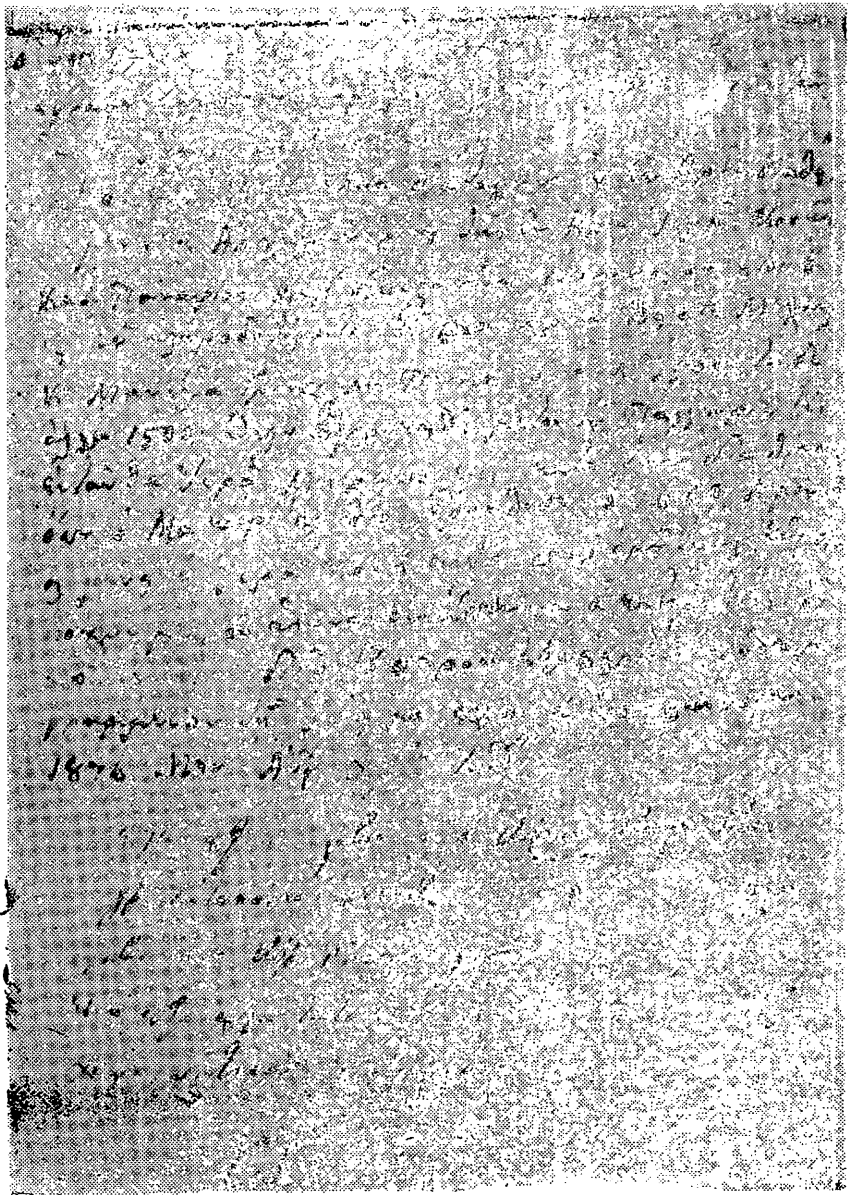
Ἐπισυμβάσης ὁμοῦς πυρκαϊᾶς εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἰωαννίνων, ζῶντος ἀκόμη τοῦ διαθέτου Μιχ. Μανέγα ἐκίχσαν ὄλαι αἱ οἰκοδομαὶ του, καὶ ἀπέμειναν τὰ οἰκόπεδα, ὑποθηκευμένου ἐνὸς «εἰς τὴν Χασεμπὶ Χανούμ, δι' ἐγγυήσεως» ἐπώλησεν ἐξ αὐτῶν δι' ἐξόφλησιν εἰς τοὺς ἀδ)φοῦς Σαράβα, καὶ ἐνοίκιασε τὰ ἄλλα εἰς τοὺς ἴδιους, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ οἰκοδομήσῃ, ἵνα ἐκ τῶν ἐνοικίων συντηρεῖται ὅσον ζεῖ καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, πάλιν τ' ἀφῆκε εἰς τὸν Ἄγ. Ἀθανάσιον Ἰωαννίνων καὶ Κάτω Παναγιᾶν Ἄρτης «διὰ τοὺς πένητας».

Ὁ φιλόανθρωπος πατριώτης μας, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ὑπ. ἀριθ. 99]1289 Τουρκ. ἔτους τοῦ Σ. Γ. τῶν Ἱεροδικαστῶν Ἰωαννίνων: Ἀχμέτ Ἀσῆμ καὶ Ἐλσιγίδ Χαλίλ ἐπισήμου ἀποφάσεως (ἦν ἐν πλήρει ἀντιγράφῳ ἔχουμεν) τὴν ὁποίαν ἐν μεταφράσει παραθέτομεν: «ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ καὶ σεβαστοῦ Δικαστηρίου ὁ Μιχαὴλ Κοσμᾶ Μανέγας, ὑπῆκοος τῆς Τσερκ. Αὐτοκρατορίας, Χριστιανὸς καὶ κάτοικος Ἰωαννίνων, καὶ διαχειριστὴς τῶν κάτωθι ἀφιερωμάτων, παρόντων καὶ τῶν προκαλεσάντων τὴν σύνταξιν αὐτοῦ παρόντος, ὠμολόγησαν καὶ κατέθεσαν τὰ ἐξῆς καὶ μετὰ χρόνων ἔχει ἀφιερῶσει τὰ ἰδιόκτητα αὐτοῦ κτήματα, συνιστάμενα: ἐκ... καὶ μετὰ θάνατον τῆς συζύγου του, μὲταθιθεασθῶσιν εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἐν τῇ Πόλει... Ἄρτης Μονῆς.. οἱ δὲ κατὰ καιροῦς ἐπίτροποι αὐτῶν νὰ... τὸ δὲ περίσσευμα τῶν εἰσοδημάτων νὰ διενεμηθῇ εἰς τοὺς πένητας. Πρὸς τοῦτο συνετάγη τὸ ἀπαιτούμενον ἐπίσημον ἀφιερωματικὸν ἔγγραφον (Βακούφ-ναμὲ) ἐνώπιον τοῦ Ἱεροδικαστοῦ Ἰωαννίνων πρώην Ναῖπη κατὰ τὴν 29 τοῦ μηνὸς Ραβίτλ ἀχῆρ 1284. Ἄλλ' ἀπετεφρώθησαν καὶ δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ οἰκοδομήσῃ, ἐπώλησεν εἰς Κων. καὶ Νικ. Σαράβαν δι' ἀληθοῦς καὶ νομίμου πωλήσεως, ἄνευ δόλου καὶ ἀπάτης ἐκνικήσεως τρίτου, ἀπηλλαγμένον παντὸς θάρους καὶ πάσης ὑποχρεώσεως, τῇ ἀμοιβαίᾳ συμφωνίᾳ τῶν συμβαλλῶν ἀντὶ λιρῶν ὀθωμανικῶν 40. Οἱ δὲ ἀγορασταὶ παραδεχόμενοι, παρέλαβον εἰς τὴν καντεμίτων... διαιρεθὲν ὑπ' αὐτοῦ.. καὶ ἐξεμίθωσαν διὰ μεμονωμένῃς μισθώσεως εἰς... ὑπὸ τὸν ὄρον ἐν δω ζεῖ, νὰ λάβῃ ὁ ἴδιος.. μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὰ εἰρημένα καθιδρύματα., ἐν Ἄρτη Μονῆν., εἰς τοὺς καιροῦς ἐπιτρόπους... οὕτω παρεδέχθησαν... κατὰ τὴν ἄνω συμφωνίαν αὐτῶν.. ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ Δικαστηρίου, ὅπερ ἐπεκύρωσε τὴν πράξιν ταύτην κατὰ τὸ νόμον, συντάξαν ἐξέδωκε τὸ παρὸν ἔγγραφον. Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 10 Ρετζέπ 1289. Οἱ Μάρτυρες: Μπεδρεττιε Γραμμτ. Δικαστηρίου—Ἀλῆ Ἀγᾶς—Μεχμέτ -Εμὶν, Ἰ. Ν. Κόπης, Ἄναστ. Δημ. Τόλης κλπ. Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς μεταφράσεως ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ πρωτοτύπου. Ἐν Ἄρτη τῇ 5 Σμβριού 1884. Ὁ Ἑρμηνεὺς τῶν ἐν Ἄρτη Πρωτοδικῶν Ἡλ. Ρωμανίδης).

Μετὰ χρόνου, ἡ Μαρία Ἄντ. Μανέγα, (λαμβάνουσα ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ αἰμιμήστου Μιχ. Κοσμ. Μανέγα 77, 20 γρ. ἐτησίως, καὶ ἔλθοῦσα εἰς ἀπορίαν, ἐξήτησε τὸ 1880 ἀπὸ τὸν Ἄγιον Ἄρτης καὶ Πρεβέζης Κύριον Κύριον Σεραφεὶμ καὶ τοὺς Διευθυντὰς τῆς Ἰ. Μονῆς, πρὸς οὓς ὁ † Ἄρτης Σεραφεὶμ, διεβίβασε τὴν ἀναφορὰν «ἵνα ἀγοράσῃ ἡ Ἰ. Μονὴ τὸ μεριδίον τῆς ἐκ τῶν ὡς ἄνω, ὅπως ἡ Ἐκκλησία κάμνει καὶ οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ ἀπολαμβάνουσι». Ὅτε ἡ Ἰ. Μονή, ἠγόρασε διὰ τοῦ ἀπὸ 14 Ἰανουαρίου 1881 πωλητηρίου καὶ ἐν Ἄρτη ἀντὶ 800 γροσίων, ὑπέγραψαν: «διὰ τὴν ἀγράμματον Μαρίαν θυγᾶνδρ. Μανέγα καὶ συζ. Ν. Εὐστ. Ψαθὰ τὴν υπογράψω ἐγὼ ὁ παπαχρήστος νομοφύλαξ, Ν. Ταμβάκης ἐφημέριος Παιριγοριθήσης καὶ αὐτὴ σταυροποιοὶ † Ν. Ψαθᾶς σύζυγος, Ἄ. ναστ. Γαλάνης μαρτιρό».

Προηγούμενος, τὸ 1874, ἐπλήρωσεν ὁ ἡγούμενος τῆς Ἰ. Μονῆς Κάτω Παναγιᾶς ἀρχιμανδρίτης Κωνσταντῖος γρόσια 1500 δι' ἄλλο μερίδιον καὶ ἔλαβε ἐξοφλητικὴν ἀπόδειξιν τὴν ὁποία καὶ παραθέτομε σὲ φωτοτυπία.

Φωτοτυπία τῆς ἐξοφλητικῆς ἀποδείξεως Μανίγα

4. Διαθήκη Ἑλένης Βασιλείου (ἀπὸ Νεοχωράκι)

† Ἐπειδὴ κατὰ τὴν θεϊαν φωνὴν τοῦ τέλους τῆς ζωῆς... ὅλα τὰ πράγματα κινητὰ καὶ ἀκίνητα καὶ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτό της... ἀφιέρωμα εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Φανερωμένης... καὶ ὅστις ἤθελεν τὴν διασειεῖ, νὰ εἶναι ὑπεύθυνος ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. 1836 Ἰουνίου 10: Ἄρτη, Ἑλένη γυνὴ τοῦ ποτὲ Βασίλη, θεβαιώνω διὰ χειρὸς τοῦ πνευματικοῦ μου Γρηγορίου Ἱερομονάχου. Νικόλαος Βλαχούτσης, Νικόλαος Ἀντωνόπουλος μαρτυρῶ.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Μ. ΚΟΝΤΟΧΡΙΣΤΟΣ

Η ΑΡΤΑ ΕΙΣ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

1696-1787*

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΟΥ Α. Μ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ἄρτα 3 Ὀκτωβρίου 1759. Ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Ἑκτακτὸν Προβλεπτὴν Ἀγίας Μαύρας κ. Βιτσέντζον Μπάλμπι.

«... μόλις ἔφθασαν ἐδῶ τρεῖς ἔμποροι ἀπὸ τὴν Βόνιτσαν ὑπήκοοι τῆς Αὐτοῦ Γαληνότητος, μετὰ τὰ ἐγκλειστα διαβατήρια τὰ ὁποῖα ὑποβάλλω εἰς τὴν Ὑμετ. Ἐξοχότητα καὶ ἀμέ-

σως συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν ἀπὸ ταυτὲς «χαρατσάρους». Ἀπὸ ἓνα ἐξ αὐτῶν δνόματι Ἀποστόλην Μάνκαν ἀφῆρεσαν οἱ Ἄλβανοὶ τὸ διαβατήριον καὶ τὰ ἄλλα δύο τὰ ἔφεραν εἰς ἐμέ. Μόλις εἰδοποιήθη περὶ τῆς γενομένης συλλήψεως, ἐπήγα εἰς τὸν Ἀγῶν Χαρατσηὶν καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰς συζητήσεις, τοὺς ἀπεφυλάκισε. Οἱ Τοῦρκοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Βόνιτσαν, ἐπομένως δὲν εἶνε ὑπήκοοι καὶ ὅτι προσωρινῶς διαμένουν ἐκεῖ, ἀλλὰ ὅπως εἶπα, κατῳρθωσα μετὰ πολλὰς δυσκολίας νὰ τοὺς ἀπελευθερώσω. Ὑστερα τοὺς εἰδοποίησα ὅτι ἂν ἔχουν σκοπὸν νὰ ἐμπορευθοῦν, θὰ ἔπρεπε παρουσιά μου νὰ κάμουν καὶ τὸν ἐκτελωνισμόν, ἵνα μὴ πληρώσουν πλέον τῶν 3 οιο. Πλὴν αὐτοὶ δὲν ἔδωκαν σημασίαν εἰς τὰς συστάσεις μου καὶ ἀφοῦ ἠγόρασαν ἐμπορεύματα ἀξίας 500 πιαστῶν, ἔκαμαν μόνον των μυστικὰ τὰς τελωνιακὰς διατυπώσεις καὶ χθὲς τὸ βράδυ ἤλθε μόνον ὁ Ἀποστόλης νὰ ζητήσῃ τὸ διαβατήριόν του καὶ τὰ τῶν συντρόφων του, ὁ δὲ Γκινάκας ὁ Προξενικὸς εἰσπράκτωρ μοῦ εἶπεν ὅτι ὅλοι ὅσοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Πρέβεζαν, Ἀγίαν Μαύραν καὶ Βόνιτσαν πρέπει νὰ πληρῶνουν προξενικὰ δικαιώματα, πλὴν αὐτοὶ ἔφυγαν χωρὶς νὰ πληρώσουν τίποτε...».

Ἄρτα 3 Ὀκτωβρίου 1759. Ὁ αὐτὸς ὑποπρόξενος γράφει:

«... Ἐνὰς κάποιος Νικοῦ Μαρίνος, ὑπήκοος ἐξ Ἀγίας Μαύρας ὁ ὁποῖος περιεφέ-

ορεο εις την Ἀλβανίαν καὶ εἰς τὰ Γιάννινα καὶ τέλος κατέληξεν ἐδῶ εἰς τὴν Ἄρταν, διέδιδεν ὅτι ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς εἶναι ὁ κύριός του. Ὁ ἐδῶ Βοεβόδας Ξενὲλ μπέης, ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Ἰσμαὴλ πασᾶ, ὡς εἰνοσούμενος τοῦ βιαίου Σουλεμάν πασᾶ, ποὺ εὐρίσκεται τώρα εἰς τὸ Μοναστήρι ὡς εἰσπράκτωρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Μπειλέρ μπέη τῆς Ρουμέλης, κονιάδου τοῦ τωρινοῦ Μεγάλου Αὐθέντου, συνέλαβεν τὸν Μαρίνον καὶ τὸν ἐφυλάκισεν. Ἐπενέβησαν ὁ Γάλλος πρόξενος καὶ ὁ Ἀναστάσιος Πάνος πρόξενος τοῦ Βασιλείου τῶν Δύο Σικελιῶν καὶ μετὰ ἕνα δῶρον ἀπὸ 50 Τζεκίνια, τὸν ἀπελευθέρωσαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὅταν ἔγιναν αὐτὰ, δὲν εὐρισκόμην εἰς τὴν ἔδραν μου ἐν Ἄρτῃ, διότι εἶχον μεταβῆ εἰς τὸ Ἰχθυοτροφεῖον τῆς Λαγαροῦς ἵνα πληροφορηθῶ ἀπὸ τοὺς Κερκυραίους ὑπηκόους, πῶς συνέβη ἢ ἐπίθεσις τῶν δύο Ἀλβανῶν ἢ ὁποία ἐνηργήθη κατὰ τῶν δύο Κερκυραίων, οἱ ὁποιοὶ ὡς ἐκ θαύματος διεσώθησαν καὶ ἂν ἦμουν παρὼν θὰ ἔτρεχα νὰ ὑπερασπίσω τοὺς ὑπηκόους.

Μανθάνω τώρα ὅτι ὁ ῥηθεις Μαρίνος ξαναπῆγε στὰ Γιάννινα καὶ ὅτι ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς πρόκειται νὰ στείλῃ 400 ἄνδρας πρὸς τὰ μέρη ταῦτα δηλαδὴ εἰς τὸν Λοῦρον καὶ ἐκεῖθεν θὰ ὀδεύσουν διὰ τὸ Φανάρι καὶ τὸ Μαργαρίτι. Καὶ ὁ Ἀμπλῆ πασᾶς θὰ περάσῃ ἀπ' ἐδῶ διὰ τὸν Λοῦρον καὶ Μαργαρίτι ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς Μαργαριτωτάς καὶ ὕστερα θὰ πηγαίῃ πρὸς τὴν Ἀλβανίαν ἢ ὅπου ἄλλοῦ ἐγκρίνει ὁ ἴδιος, ἵνα καταδιώξῃ τοὺς στασιαστάς. Τοιαύτην διαταγὴν ἔχει ἀπὸ τὸν Μέγαν Αὐθέντην.

Ἐδημοσιεύθη ἐδῶ ἄλλη διαταγὴ τοῦ Ἀμπλῆ πασᾶ καὶ τοῦ Ἰσμαὴλ πασᾶ διὰ τῆς ὁποίας ἀπαγορεύεται ἡ ἔξαγωγή σιτηρῶν καὶ ἄλλων τροφίμων, ἵνα διατεθῶν ταῦτα ἀποκλειστικῶς διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν στρατευμάτων ποὺ θὰ περάσουν ἀπ' ἐδῶ. Αἴριον, θεοῦ θέλοντος, θὰ μεταβῶ εἰς τὰ Γιάννινα ἵνα ἐκτελέσω τὰς διαταγὰς τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος, τὰς ἐπιστολάς μου ἐκεῖθεν θὰ τὰς διευθύνω ἢ εἰς τὸν κ. Μπόρτολο Πιατζίον ἢ εἰς τὸν κύριον Πρόξενον τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ οὗτοι θὰ φροντίσουν διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα...»

Ἄρτα 6 Ὀκτωβρίου 1759. «... ἕνα ἄλλο παράξενο ἐπεισόδιο ἔλαβε χώραν εἰς τὰ νερὰ τῆς Πάργας, ὅπου μία βάρκα Ὀθωμανικὴ, ἀνήκουσα εἰς τὸν Νικόλα Μπουρτζανά, ἐρχομένη πρὸς τὴν Ἄρταν μετὰ ἐμπορεύματα ἐκ Κερκύρας διὰ λογαριασμόν τῶν ἐμπόρων Ἄρτης, ἐκτυπήθη ἀπὸ πειρατὰς καὶ ἡ βάρκα εὐρέθη κενὴ εἰς τοὺς Πιάγους. Αὐτὴ ἢ δυσάρετος εἶδησις προξένησε πολὺν θόρυβον ἐνταῦθα καὶ οἱ ἐδῶ περιμένουν νὰ ἔξακριβώσουν τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς Βεζίρης ἔστειλε κατὰ τοῦ Μαργαριτίου 20.000 ἄνδρας καὶ ἄλλους 4.000 ἔχει μαζὺ του. Ὁ ἀρματωλὸς τοῦ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος προορίζεται διὰ τὰ μέρη ταῦτα καὶ διὰ τὰ σύνορα, δὲν σκέπτεται νὰ προσλάβῃ ὡς ἀρματωλοὺς Ἕλληνας. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπόφασις τοῦ Βεζίρη. Καὶ ἂν οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν μερῶν τούτων τοὺς θέλουν, πρέπει νὰ δίδουν αὐτοὶ ἄλλους μισθοὺς καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς 250 ποὺ προορίζονται διὰ τοὺς ἄνδρας τοῦ ἀρματωλοῦ τοῦ Βεζίρη.

Ὁ Νικόλα Μαρίνος ἐπέστειψε καὶ πάλιν χθὲς ἐδῶ καὶ φιλοξενεῖται ἐκ νέου εἰς τὸ Γαλλικὸν Προξενεῖον καὶ σκέπτεται νὰ ξαναπηγαίῃ εἰς τὰ Γιάννινα.

Πολλὰ λέγονται διὰ τὴν συγκέντρωσιν τόσοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Βεζίρη. Κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, ὡς ἔγραψα καὶ προηγουμένως εἰς τὴν Ὑ. Ἐ. ἵνα ἀποφευχθοῦν ἐνδεχόμενα περιπλοκαί, καλὸν εἶναι νὰ διατάξῃτε ἵνα, ἂν ὑπάρχουν οἰκογένειαι ὑπήκοοι τοῦ Μεγάλου αὐθέντου εἰς τὰ μέρη τοῦ πρίγκιπος, ἀπομακρυνθοῦν.

Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς τῶν Γιαννινῶν ἀπεκεφάλισε δύο προκρίτους Ἕλληνας. Τὸν ἕνα ὀνόματι Ζῶνη Χαραμῆν καὶ τὸν ἄλλον Ἀποστόλην Μέσιον. Καὶ οἱ δύο πλούσιοι καὶ λίαν εὐπόλητοι. Ἐδῶ τὰ χωριὰ ἔξω καὶ ὁ Βοεβόδας εἶνε ἀνήσυχος καὶ φόβος ὑπάρχει μήπως γίνῃ καμμία πολεμικὴ σύρραξις...»

Ἄρτα 11 Ὀκτωβρίου 1759. Ὁ ἴδιος ὑποπρόξενος γράφει:

«... Ὁ Βοεβόδας μοῦ ἐνεχείρισε τὴν ἔγκλειστον ἐπιστολὴν σήμερον ἵνα τὴν διαβιβᾶσω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα. Ὁμοίως σήμερον τὸ πρῶτ' ἔλαβα διὰ χειρὸς τοῦ ἀρχιδιακόνου τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης τὴν τιμίαν τῆς Ὑ. Ἐ. ἡμερομηνίας 28 πα-

αυθόνοτος μηνός. Με διατάσει ή 'Υ. 'Ε. να εξηγήσω ποια ήσαν ακριβώς τὰ αἷτια πού με ἐξώθησαν ἵνα ζητήσω τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ὑπηκόων Ὀθωμανῶν ἢ οἰκογενειῶν ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας.

Ὅταν ἐφθάσεν εἰς αὐτὰ τὰ μέρη ἕνας Μπεκιο μπέης ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν, μπουλούκμασης τοῦ Ἰσμαήλ πασᾶ, ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ ἵνα μάθω διὰ ποῖον σκοπὸν ἦλθε καὶ ἵνα συστήσω καὶ τὸ ἄτομον μου καὶ τὸ Προξενεῖον, νὰ τὰ προστατεύῃ ἀπὸ οἰανδήποτε ἐπιδρομὴν καὶ λεηλασίαν. Καὶ πράγματι μοῦ ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας διαβεβαιώσεις καὶ ὅτι ἦτο διατεθειμένος νὰ μοὶ χορηγήσῃ οἰανδήποτε συνδρομὴν, ἂν ἤθελεν λάβει ἀνάγκην, καὶ μοῦ εἶπε τέλος αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ λόγια : «στὴ Πρέβεζα δέκοντε τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους καὶ ὁ Ἰσμαήλ πασσᾶς τοὺς κυνηγᾷ ὅτεν καὶ ἂν εἶνε*». Ἐγὼ τοῦ ἀπήνησα ὅτι εἶνε καλοὶ φύλακες εἰς τὰ σύνορα καὶ δὲν ἐπιτρέπουν τὴν εἴσοδον εἰς κακοποιούς.

Αὐτὰ ἤκουσα ἀπὸ τὸν Μπεκιομπην καὶ ἐσκέφθην νὰ γράψω εἰς τὴν 'Υμετ. 'Εξοχότητα, ὅτι ταπεινοφρόνως ἔγραψα, καίτοι ἐγνωρίζω καὶ γνωρίζω πόση εἶναι ἡ ἐπαινετὴ προσοχὴ τῆς 'Υ. 'Ε. καὶ τῶν ἄλλων Ἀντιπροσώπων. Εὐρίσκομαι ἐδῶ ἀπὸ 15 ἐτῶν περίπου εἰς αὐτὸ τὸ ἐπικίνδυνον ἀξίωμα καὶ ἀκούω κάθε μέρα τι λέγουν ἐδῶ διὰ τὰ μέρη τοῦ Γαληνοτάτου καὶ εἰδικῶς διὰ τὴν Πρέβεζαν.

Ἐκτὸς τούτου ἔχω καὶ τὰς αὐστηρὰς διαμαρτυρίας πού μοῦ ἔκαμεν ὁ Βοεβόδας καὶ τὸ Διβάνι του διὰ τὰς δολοφονίας πού ἔγιναν, πρὸ δλίγων μηνῶν, μία πλησίον τῆς νήσου Ἰθάκης καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Πάργας καὶ λέγουν ἐδῶ ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ καρaboκίρη καὶ ἡ διαρπαγὴ τῆς βάρκας πού εὐρέθη κατόπιν ἔρημη εἰς τοὺς Παξούς, ἐγένετο ἀπὸ Παργιανούς. Καὶ οἱ μὲν συγγενεῖς τοῦ πρώτου δολοφονηθέντος ἀπειλοῦν ἐμέ, οἱ δὲ ἔμποροι Ἑβραῖοι καὶ Ἕλληνας πού εἶχαν εἰς τὴν βάρκαν παρὰ τὴν Πάργαν τὰ ἐμπορεύματά των ζητοῦν καὶ αὐτοὶ ἐκδίχων.

Ὁ Ἰσμαήλ Πασσᾶς εὐρίσκεται εἰς τὰ Γιάννινα καὶ ἔχει μαζύ του 4 000 ἄνδρας. Εἰς Παραμυθιάν ἀπέστειλε 2,000 μὲ τὸν Μουρλάκ μπέην καὶ ἐγὼ ἐτοιμαζομαι νὰ μεταβῶ εἰς τὰ Γιάννινα ἵνα παρακολουθῆσω ἐκ τοῦ πλησίον τὰς κινήσεις τῶν Τούρκων....».

Ἄρτα 14 Ὀκτωβρίου 1759. «... Ὁ προγραφεὶς κακοποιὸς Ράμο Κανίνα πέρασεν ἀπὸ τὸν ποταμὸν τούτον μὲ συνοδείαν 30 ἀνδρῶν, καὶ κατευθύνεται πρὸς τὸ Ξηρόμερο. Ἐχρησιμοποίησε τὸ πλοῖον ἐνὸς καρaboκίρη ὀνόματι Δημήτρι Μπέλλη ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Μαίραν, ὁ ὁποῖος εὐρίσκειτο εἰς τὸ ποτάμι, μὲ τὸ πλοῖο γεμάτο ἀπὸ τυργιά καὶ φασόλια καὶ τοῦ ἔκαμε ζημίαν πλέον τῶν 10 τζεκενίων, ὅπως μοῦ ἀνέφερον ὁ ἐνδιαφερόμενος, ὁ ὁποῖος μοῦ προσέθεσεν ὅτι εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ εὐρῆκε ἄλλο πλοῖον ὁ Ράμο καὶ ἐπῆρε ἐκεῖνον, ἀφίσας τὸ δικό του. Ἐκαμα τὰς διαμαρτυρίας καὶ εἰς τὸν Βοεβόδαν καὶ εἰς τὸν Μπεκιομπέην καὶ εἰς τοὺς μπουλούκμασηδες τοῦ Ἰσμαήλ Πασᾶ. Οἱ τελευταῖοι εἶνε συγγενεῖς τοῦ Ράμο Κανίνα. Αὐτοὶ θὰ ἀναχωρήσω διὰ τὴν Πρέβεζαν καὶ θὰ διαπεραιωθῶ ἀκολουθῶς αὐτόθι...».

Ἄρτα 17 Ὀκτωβρίου 1759. Ὁ Γάλλος Πρόξενος Λορέντσος Μπουλλὲ γράφει εἰς τὸν ἔκτακτον προβλεπτήν Ἁγίας Μαύρας:

«... ἐπῆρα εἰδήσεις ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὅτι ἐφθασε τὸ δέμα ὅπου εὐρίσκειτο καὶ ἡ ἐπιτολὴ τῆς 'Υμετ. Ἐξοχότητος, καὶ ἐπειδὴ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ὁ κ. Ὑποπρόξενος Ντὲ Λούνα μοῦ συνέστησε νὰ διεμβιάζω Ὑμῖν ὅ,τι μανθάνω, Σᾶς γράφω ὅτι εἰς τὰ Γιάννινα—ὅπως μὲ πληροφοροῦν ἐκεῖθεν—ἐφθασεν ἕνας Βεζύρης Ἁγᾶς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, μὲ φερμάνι ἀπευθυνόμενον εἰς τὸν Ἰσμαήλ Πασᾶν καὶ εἰς τὸν Καδῆν, ἵνα λάβουν ἀκριβεῖς πληροφορίας πόσαι οἰκογένειαι Φράγκων εὐρίσκονται ἐκεῖ καὶ ἀπὸ πόσον καιρὸν, ἂν ἔχουν σπιτία ιδιόκτητα ἢ ἄλλα κτήματα, ἂν οἱ Φράγκοι οὗτοι εἶναι νυμφευμένοι μὲ ὑπηκόους τοῦ Μεγάλου Αὐθέντου ἢ μὲ Φράγκισες, πόσοι εἶ-

* Ὁ Ὑποπρόξενος παραδίδει τὴν περίοδον αὐτὴν Ἑλληνιστὶ ὡς ἔχει.

να οι νυμφευμένοι και πόσοι αγαμοί και από τὰ δύο φύλα, και ὅλα αὐτὰ μετὰ τὴν μεγάλην λειψύτητα ἀκριβείαν. Τὸ αὐτὸ Φερμάνι ἐστάλη και εἰς τὸν Διοικητὴν τῆς Ἄρτης Βοεβόδα και σπεύδω νὰ καταστήσω ἐνήμερον τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα...»

Παράβλεξα 30 Ὀκτωβρίου 1759. Ὁ ἐν Ἄρτῃ πρόξενος Γάλλος Λορέντος Μπυλλέ, ὅστις ἤρχειτο ἐκ Κων)πόλεως, γράφει εἰς τὸν ἔκτακτον προβλεπτήν Ἀγίας Μαίρας: «... διεδόθη ὅτι πρόκειται νὰ κατέλθῃ προσεχῶς ἕνας κάποιος Ἀμπτή Πασᾶς Ὀγλου, ὁ ὁποῖος ἔρχεται μετὰ ἑπτὰ ἑξῶς ὀκτὼ χιλιάδας ἄνδρας, ἀτίνας Γενιτσίλους Γιουροκλήδες* δηλαδὴ τῆς ὑπαίθρου ὄχι τῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι φέρουν ἕνα «Τουρμπάν» μετὰ πανὶ κοινόν. Ὁ Ἀμπτή Πασᾶς ἐπέρασε ἀπὸ τὴν Δάρισσαν, οἱ δὲ κάτοικοι φοβηθέντες τοῦ προσέφερον 40 πούγγια ἵνα μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀπήντησεν ὅτι θὰ σκεφθῆ και θὰ ἀποφασίσῃ. Τοῦ προσέφερον τότε 40 πούγγια, ἀλλ' αὐτὸς δὲν τὰ ἐδέχθη και εἰσήλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ δὲν ἔλασε και εἰς κανένα Ὑστερα ἐπῆγεν εἰς τὸ Ξητοῦνι* και ἀπ' ἀκεῖ εἰς τὴν Ναύπακτον και κατόπιν εἰς τὸ Βραχῶρι ὅπου εἶχε προηγηθῆ ὁ κονακτοῆς δηλαδὴ ὁ ἐπὶ τῶν καταλυμάτων ὑπαίθρου τῆς του, λέγοντι ὅτι θὰ ἐνωθῆ μετὰ τοὺς ἄνδρας τοῦ Ἰσμαὴλ Πασᾶ. Ἡ ἀπαγόρευσις ἐξαγωγῆς σιτηρῶν ἐξ Ἄρτης ἐδημιούργησε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐπέκειτο κατὰ τὸ δυσάρεστον...».

Ἄρτα 5 Νοεμβρίου 1759. Ὁ Μαρίν ντὲ Λούνα ὑποπρόξενος γράφει:

«... Χθὲς τὴν νύκτα ὁ Βοεβόδας μετὰ τοὺς ἄνδρας του ἐξεκίνησε δι' ἀγνωστον διευθύνσιν και ἔμαθα ὅτι ἀνεκάλυψεν ἕνα Μπολούκμπασην, ὁ ὁποῖος εἶχε περάσει κρυφὰ ἀπὸ τὸ μέρος αὐτό, μετὰ 100 ὄπαδους, ἵνα ἐνωθῆ μετὰ τὸν προγραφέντα Σουλεμάν Ἀγᾶν. Ὁ Βοεβόδας κατάρθωσε μεταβὰς πέραν τοῦ Κομποτίου νὰ αἰφνιδιάσῃ τοὺς ὄρθνεντας εἰς μίαν μικρὰν κοιλίαν ὅπου ἦτο νερό και εἶχον σταθῆ ἐκεῖ ἕνα δροσιδοῦν. Ὁ Βοεβόδας τοὺς περιεκύκλωσε και διέταξε νὰ ῥιζῶν κατ' αὐτῶν 150 ντουφεκιᾶς Τρεῖς ἐξ ἐκείνων ἐφονεύθησαν* και διάφοροι ἐπληγώθησαν. Τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἀπεκεφάλισεν ὁ Βοεβόδας και ἔφερε τὰ κεφάλια τῶν ἐμπηγμένων σὲ κοντιὰρια και τὰ ἐξέθεσεν εἰς τὸ Σεράγι του, εἰς κοινήν θέαν, οἱ ἄλλοι διεσκορπίσθησαν ἐδῶ και ἐκεῖ. Ἐπῆγα ἀμέσως και συνεχάρην τὸν Βοεβόδα διὰ τὴν νίκην ποὺ κατήγαγεν. Μοῦ εἶπεν ὅτι ἔχει φοβερὸν ποιοκέφαλον ἀπὸ τὴν κούρασιν ἀλλὰ περισσότερον ἀπὸ τὴν ὄργην και τὴν ἀγανάκτησιν...».

14 Νοεμβρίου 1759 Ἄρτα. Ὁ ἴδιος ὑποπρόξενος γράφει:

«... Ἐπιστρέψας ἀπὸ τὰ Γιάννινα εὖρον ἐδῶ τὴν τιμίαν τῆς Ὑμετ. Ἐξοχότητος τῆς 11 τρέχοντος και ἀπαντῶ ἀμέσως: Ὡς πρὸς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐξαγωγῆς τροφίμων παρὰ τοῦ Ἰσμαὴλ Πασᾶ και τοῦ Ἀμπτή Πάσογλου, ἡ αἰτία ὑπῆρξεν νὰ μὴ μείνῃ ὁ τόπος χωρὶς τροφίμα, ἐξ αἰτίας τῶν ἀναγκῶν ποὺ ἔχουν τὰ στρατεύματα τοῦ ἐνός και τοῦ ἄλλου, μολονότι ὁ Ἀμπτή Πασᾶς προσεκλήθη νὰ ἐπιστρέψῃ και νὰ μεταβῆ εἰς Θεσσαλονίκην, ἀφοῦ ἀπέλυσε τοὺς σαχηδες και τοὺς Γενιτσίλους ποὺ εἶχε μαζύ του. Ἀπέλυσε και ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς τοὺς ἰδικούς του, ἀφοῦ τοὺς ἐπλήρωσε τοὺς μισθοὺς τριῶν μηνῶν ἕξω εἰς ἕνα χωρὶ τῶν Γιαννίνων και ὅταν ἔφθασα ἐκεῖ, ἔλειπεν ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς και ἐπερίμενα νὰ ἐπιστρέψῃ. Ὡς πρὸς τὸν Νικολὶ Μαρίνος τὸν ὑποκριτὴν και οἰηματίαν, τὸν ὁποῖον ὁ Βοεβόδας Ἄρτης τὸν εἶχε φυλακίσει και ξεγυμνώσῃ, ὅμως οὗτος κατάρθωσε και διέφυγεν εἰς τὰ Γιάννινα, ὅπου τὸν εὗρηκα κατὰ τὴν ἀφίξίν μου εἰς τὸ σπίτι τοῦ Ἀναστασίου Πάνου προξένου τοῦ Βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ἀλλὰ εἰς ἀθλίαν κατάστασιν και τοιαύτην ὥστε μετ' ὀλίγας ἡμέρας μερικοὶ Ἕλληνες Χριστιανοὶ τῷ συνέλεξαν μερικά χρήματα ὡς ἐλεημοσύνην και τῷ ἔδωσαν και ἕνα παλτὸ και ἕνα ζευγάρι σιτιβάλια και τὸν συνέστησαν εἰς ἕνα καρβάνι ποὺ κατηυθύνετο εἰς Θεσσαλονίκην. Δὲν εὗρηκα συνεπῶς καμμίαν προστασίαν ἀπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Πασᾶν

* Ἦσαν νομάδες χωρὶς μόνιμον διαμονήν

* Δαμίαν

οὔτε ἀπὸ ἄλλους Ὀθωμανοίς, ὅπως διέδιδεν, μόνον ἐπῆρε συστατικὰ γράμματα ἀπὸ τούς προξένους τῆς Γαλλίας καὶ Νεαπόλεως καὶ φαίνεται πῶς σκέπτεται νὰ πηγαίνει εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὡς πρὸς τὴν συγκέντρωσιν ὀνδρῶν πού εἶχον κάμει οἱ δύο ἀναφερθέντες Πασάδες, τώρα ἀπέλυσαν μέγα μέρος, ὁ δὲ Ἰσμαὴλ πασᾶς ἔχει μόνον 1000 ἄτομα πού εἶνε ἢ συνήθης φρουρῶν. Κατὰ τὴν προσεχῆ ἀνοιξιν λέγουν ὅτι θὰ ξαναμαζεύσῃ τοὺς ἀπολυθέντας καὶ θὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Μαργαριτίου ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν τελειωτικὴν ἐξόντωσιν τῶν στασιαστῶν.

Ὁ Βοεβόδας ἐνοχλεῖ διαρκῶς τοὺς Ἑνετοὺς ὑπηκόους, τόσον διὰ τὴν δολοφονίαν ἐκείνων τῶν Ἀλβανῶν, ὅσον καὶ διὰ τὸν φόνον τοῦ καρaboκῦρη Νικολὸ Μπουτζάνα, ἐπισυμβάντα εἰς Πάργαν, ὅπως καὶ διὰ τὸ ζήτημα ἐνὸς κάποιου Νικολὸ Ψωμᾶ Ἀρδαβάνι, ὁ ὁποῖος ἠγόρασε λάδι καὶ σταφίδα εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ ὕστερα δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν τὴν ἐξαγωγήν καὶ χθὲς ὁ Βοεβόδας συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε δύο ὑπηκόους ἐκ Κεφαλληνίας. Δὲν ὠφέλησαν εἰς τίποτε αἱ διαμαρτυρίαι μου διὰ τὴν βιαιάν αὐτὴν συμπεριφορὰν του κατὰ τὴν παράβασιν τοῦ δικαίου τῶν Ἑθνῶν. Μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἄλλο τι παρὰ λόγια καὶ χαρτιά, ἐνῶ αὐτὸς καπνίζει ἔτσι μὲ τὰ χέρια του καὶ θέλει ἵνα οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι ὑπήκοοι πληρώσουν τὰς ἀμαρτίας ἄλλων. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ γνωστὴ εἰς τὸν Ἐξοχώτατον Βαῖλον ἢ βιαία συμπεριφορὰ τοῦ Βοεβόδα τούτου. Δὲν ἐφείσθη οὔτε τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ προξένου Φιλίππου Τριάντογλη τὸν ὁποῖον ἐφυλάκισε καὶ τοῦ ἀγῆρσεν 150 πιάστρες. Ἀνηκούστους βίας διαπραττεῖ ὁ Βοεβόδας. Ὁ πρόξενος Τριάντογλης ἔφυγε καὶ μετέβη εἰς τὰ Γιάννινα ἵνα διαμαρτυρηθῇ κατὰ τοῦ Βοεβόδα εἰς τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶν ἂν δὲν εὔρη ἐκεῖ τὸ δίκαιόν του, σκέπτεται νὰ πηγαίῃ εἰς τὴν Κων/πολιν. Σκόπιμον θὰ ἦτο νὰ ἀπηγόρευεν ἢ Ὑμετ. Ἐξοχότης εἰς ὑληκίους Βενετοὺς νὰ ἐρχονται εἰς Ἄρταν. Διότι ἐλάχιστον ἐμπόριον δι-εξάγεται τώρα ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις. Καὶ νὰ ἀπαγορευθῇ ἡ ἔλευσις των ἐν-ταῦθα ἕως ἔτου φύγῃ ὁ κακοῦργος καὶ ἀπάνθρωπος Βοεβόδας. Εἶναι ἐπίσης ἀνάγκη νὰ προβῇ εἰς τὰ ἀρμόζοντα διαβήματα ἢ Α. Ε. ὁ Γενικὸς προβλεπτής πρὸς τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶν τῶν Γιαννίνων καὶ εἰς τὴν Ὑψηλὴν Ὀθωμανικὴν πύλην....

Πρέβεζα 15 Νοεμβρίου 1759. Ὁ ὑποπρόξενος Ντὲ Λούνα γράφει:

«... Ἐγὼ δεκτὸς μὲ ὄλας τὰς τιμὰς εἰς τὰ Γιάννινα παρὰ τοῦ Ἰσμαὴλ πασᾶ καὶ ἐνῶ τῷ ἐπέδιδον τὰς ἐπιστολάς τῆς Α.Ε. τοῦ Γενικοῦ προβλεπτοῦ μὲ ἠρώτησεν ἀμέσως πῶς εἶναι εἰς τὴν ὑγείαν του ὁ Ἐξοχώτατος Γενεράλης. Ἐγὼ τῷ ἀπήντησα ὅτι εἶναι καλὰ καὶ ὅτι διαβιβάζει εἰλικρινεῖς χαιρετισμοὺς καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μάθῃ ποῦ διαμένει τώρα ἢ Α.Ε. ἵνα στείλῃ ὁ Γενικὸς προβλεπτής τὸν Δραγομάνον του ἵνα τῷ παρυσιάσῃ τοὺς ἐγκαρδίους του χαιρετισμούς, καὶ ὅτι ἡ πρόθεσις του εἶναι νὰ διάγῃ εἰς φιλικὴν ἀρμονίαν μὲ τὸν ἐξοχώτατον καὶ τόσον ἔξακουστὸν Βεζύρη. Ὅταν ἤκουσε τὰ ἀνωτέρω μοὶ ἀπήντησεν: ἄφεριμ, ἄφεριμ.

Καὶ ἐνῶ ἐδιάβαζε σιγὰ σιγὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Γενικοῦ προβλεπτοῦ μὲ ἠρώτησεν πόσος καιρὸς εἶναι ὅπου ἔστειλεν ὁ Γενικὸς τὰ δύο ἄτομα εἰς τὸν Μουσελίμην τοῦ Βραχωρίου, περὶ τῶν ὁποίων κάμνει λόγον εἰς τὴν ἐπιστολήν. Τῷ ἀπήντησα ὅτι ἐπειδὴ εὐρίσκομαι εἰς τὴν Ἄρταν, δὲν ἠμπόρεσα ἀκόμη νὰ τὸ μάθω. Μὲ ἠρώτησεν ἔπειτα πόσος καιρὸς εἶναι πού συνελήφθη ἐκείνη ἢ βάρκα. Τῷ ἀπήντησα: μετὰ τὴν διάβασιν τῆς Ὑμετ. Ἐξοχότητος ἀπὸ τὸ Βραχώρι εἰς Ἄρταν καὶ μάλιστα ὅτι ἦλθεν ἀπεσταλμένος εἰς τὰ Γιάννινα ἵνα τῷ ἐγχειρίσῃ ἄλλην ἐπιστολήν τοῦ Κυρίου μου Τζε-νεράλη καὶ μὴ εἶδὼν αὐτὰ εἰς τὰ Γιάννινα, ἀπέστειλε τὸ γράμμα εἰς τὸ Ἀργυροκάστρον.

Συνεχίζεται

ΚΩΣΤΑ Δ. ΤΣΕΤΗ

ΚΑΛΠΑΖΕΙ ΜΙΑ ΘΥΕΛΛΑ

‘Ο χρόνος διέβρωσε αθόρυβα
τήν αίσθησή μας!
Ποῦναι ἡ παιδική μας ρέμβη,
πού ξεδίπλωνε τὰ πανιά τῶν καϊκιῶν,
καθὼς περίμεναν στὸ λιμάνι οὐρῖο ἄνεμο;
Ποῦναι ὁ κῆπος μας
μὲ τὸ φεγγάρι κρεμασμένο στὴν ἀκακία,
πού κρύψαμε στὶς λόχμες του
μιὰ λέξη, πού δὲν εἶπαμε
στὴν μικρή μας ἀγάπη,
πεῦχε στὰ μάτια τῆς ψυχᾶς ἀστεριῶν;
‘Ο χρόνος ξεκρέμασε τὸ γιασεμί
ἀπ’ τὸ παιδικό μας παράθυρο!
Τώρα, πού τῶν τεφρῶν βουνῶν τὸ ἄγχος
κόμπος ἀνεβαίνει
ὡς τὶς τρίλλιες τῶν πουλιῶν,
τώρα, πού μιὰ θαθεῖα ἀγωνία
σημάδεψε τὸ πρόσωπο τῆς μέρας
καὶ ράγισε τὸ γέλιο τῆς θάλασσας,
μέσα μας καλπάζει μιὰ θύελλα,
πού μᾶς ἐρημώνει σὰν θάνατος.

ΛΕΝΑΣ ΠΑΠΠΑ

ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ

‘Ο οὐρανός
πελώριο μαῖρο δέντρο
πλημμυρισμένο ἀστέρινα φύλλα
πού θροῖζουν τὴν αἰώνια στίλβη τους.

Κι ἡ Σελήνη
μεγάλο, μοναχικό πουλί,
πού μὴ βρίσκοντας κλαδί γὰ καθήση,
ζυγιάζεται ἀβέβαια
ἀνάμεσα
στὴ νύχτα καὶ τὸν κόσμο,
μὲ σιωπηλὰ ἀσημένια μάτια.

ΣΤ' ΑΚΡΟΤΟΠΑ ΤΟΥ ΘΡΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ἵσθησι, τραυματιζόμενοι στὸ «ἔξσκοινη στῆρι» τοῦ δρόμου, ἕνα ἠλιόπυρο πρωινό, παρέα τῆς ὥρας, ξεκινήσαμε γιὰ τὴ Σκούπα.

Εἶναι τὸ κρεμασμένο χωριὸ στὶς πλαγιὰς τοῦ Ξηροβουνιοῦ, ποὺ στηρίζεται, ὄχι καὶ τόσο γερά, στὸ γιάλο τοῦ Ἀρχιθου.

Δεκαπενταύγουστος! Μιὰ ἐκκληροῦλα ποὺ ἠρωϊκὰ ἀντιστάθηκε στὶς ἐπιθέσεις τοῦ χρόνου, γιορτάζει. Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, τὸ γιορτολόγιό της.

Ἡλιοψημένες καὶ παρ' αἰαίρα ζαρωμένες ὄψεις χριστιανῶν οἱ προσκυνητές, ἐτοιμοὶ νὰ περάσουν στὸ ρόλο τοῦ μεσημεριάτικου πανηγυριστῆ.

Μὰς τράβηξε τὴν προσοχή, ποὺ ἀμέσως μεταβλήθηκε σὲ θαυμασμό, τὸ ξυλόγλυπτο εἰκονοστάσι της. Ἡ περιέργεια μᾶς ὤδησε πρὸς τὸν παπὰ καὶ τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ βροῦμε τὴν ἀρχὴ τῆς ὑπέροχης τέχνης τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ξυλόγλυπτικοῦ αὐτοῦ θαύματος. Κανένας δὲν μᾶς ἱκανοποίησε. Ἡ μόνη πληροφορία ποὺ πήραμε ἦταν ὅτι εἶναι... παλιό. Ἡ κατασκευὴ του ἀνάγεται στὰ χριστιανικὰ σκλαβωμένα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Οἱ ἔρουνες μᾶς δὲν σταμάτησαν στοὺς παραπάνω. Ἴσως καὶ σ' αὐτοὺς γιὰ πρώτη φορὰ ξύπνησε ἡ περιέργεια καὶ ἀναδέυτηκε ἡ προσοχή τους γιὰ τὸ θησαυρὸ ποὺ κατέχουν.

Διπλαρώνομε μὲ ὅλη τὴν ἐπιτηδευμένη εὐγένεια καὶ τὸν θαυμασμό τὸν Γιώτη Κατσανά. Ὁγδόντα ἕξι χρονῶν ζωῆ. Ἀσκέβρωτος καὶ λαλίπτατος περσιαντολόγος, γύριζε τὸν λόγο ἐκεῖ ποὺ ἡ μνήμη καὶ ὁ ἀκατέργαστος κομπασμὸς του ἤθελε.

Στοὺς Λυτράιους πρὸ παντός. Πῶς ἔκαμαν μὲ τὸν Νάνσικα καὶ Τζαρή τὴ δυναμιτικὴ ἀπόπειρα ἀνατίναξης τοῦ σεραγιοῦ ταν. Πῶς αὐτοὶ—οἱ Λυτράιοι—ἐπεδίδονταν σὲ ἀκατονόμαστα ὄργια ἀτιμίας. Πῶς ὁ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς σφάχτηκε μὲ ξυρόφι στὸν Ἀη—Θανάση. Μιὰ μάχη μὲ τοὺς Τούρκους, γιὰ μιὰ καλόγηρα, ποὺ πουλοῦσε κρατὶ καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ θὰ προσπαθήσουμε νὰ κατατάξουμε.

Ὁ Γιώτη—Κατσανάς, μᾶς εἶπαν, ὅτι λέει πολλὰ ψέματα. Ἐμεῖς ὁμως διαλέξαμε τὰ.. ψέματα καὶ τὰ συγκρίναμε μὲ τίς... ἀλήθειες τῶν ἄλλων καὶ τὰ βρήκαμε πιστευτά. Ἄλλως τε ἀπ' τὸν πολυλογὰ κατὶ βγαίνει, ἐνῶ ἀπ' τοὺς κρατημένους, τίποτε δὲν βγάζεις, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ.. Ἀχὰ καὶ τὸ.. ντς.. καὶ τὸ ἐκνευριστικὸ καταφαρικὸ καὶ ἀρνητικὸ κούνημα τοῦ κεφαλιοῦ.

Καὶ πρῶτα γιὰ τὸ τέμπλο, ποὺ ἀπ' ὅλα τὰ τεκμήρια τοῦ θρύλου καὶ τῆς ἱστορίας—ἔχει ἀρκετὰ τὸ χωριὸ αὐτὸ—μᾶς ἀναστάτωσε ἡ λεπτότητα τῆς τέχνης καὶ τὸ ἀπαράμιλλο τῆς κατεργασίας. Πότε ἀκριβῶς κατασκευάστηκε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ. Ὁ τεχνίτης ὀνομάζονταν Μάργαρης καὶ κατοῦνταν ἀπὸ τὴν Πράμαντα. Τὸ 1840 βρισκόνταν κάποιος ἀπόδημος, ἴσως λέγονταν Τζαρή τὸ χρηματοδότησε ὑπάρχει πράγματι, ὅπως σ' ὅλη τὴν Ἠπειρὸ, ἡ συνέχεια τῆς ἀνέγερσης Κοινοφελῶν ἔργων. Σήμερα ὁ Σκουπιώτης μετανάστης Γούσιος, χρηματοδότησε μέχρις ἀποπερατώσεως, ἕνα ἀπὸ τὰ τρία διδασκῆρια τοῦ χωριοῦ. Τιμὴ καὶ δόξα στὰ Ἠπειρώτικα βλαστάρια τῆς ἔξηντει-

ας.

Ὁ καλλιτεχνικὸς αὐτὸς θησαυρὸς τοῦ εἰκονοστασίου φαντάζει σὰν μοναδικὸ στόλισμα τῆς ἐκκλησιᾶς τῆς Σκούπας. Εἶναι τὰ ἀπόμειρα αὐτὰ ἱστορικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ κειμήλια, ποῦ μέιναν φωτεινὲς λαμπάδες στὰ σκοτάδια τῆς σκλαβιάς καὶ φάροι στὰ κατοπινὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς ἡμέρας.

Ἡ Σκούπα ἀριθμεῖ σαράντα ἔξι χρόνων ἐλεύθερη ζωὴ. Τὸ ὄνομά της τὸ πήρε ἀπὸ τυχαῖο περιστατικὸ ἴσως, λογοκοπία τῆς ὥρας, ἢ ἀπὸ κάποιον γεγονὸς δραματικὸν ποῦ ἀνάγεται στὴν ἥρωικὴ ἀντίσταση τῶν κατοίκων στὰ χρόνια τῆς Τούρκικης σκλαβιάς. Στὴ συνέχεια θὰ τὸ ἀναφέρουμε.

Πρῶτα λεγόταν «Κοτετσὰ» ἀπὸ τὸ Ρουμάνικο «κοτέτσι», ποῦ σημαίνει ῥογιθῶνας. Φαίνεται οἱ κάτοικοι θ' ἀσχολοῦνταν περισσότερο μὲ τὴν ῥογιθοτροφία. Πολλὰ τοπωνύμια τῆς περιφέρειας ἔχουν στὶς ὀνομασίες των Ρουμάνικες λεξικὲς ρίζες. Ὅπως ἡ Μπρένιστα. «Πρένιστα» στὴ Ρουμάνικη γλῶσσα σημαίνει τυροκομεῖο. Τὸ κτηνοτροφικὸ αὐτὸ χωριὸ θὰ εἶχε τυροκομεῖα παλαιότερα. Ἀκόμα λέμε τὴ μυζήθρα, πρέντζα.

Λίγο πῶ βορεία ἀπ' τὸ χωριὸ ὑπάρχουν ἐρειπωμένα θημέλια μοναστηριοῦ. Λέγονταν «Ἀη—Νικόλας. Εἶχε καλόγηρους καὶ τῶν δύο φύλων.

Μιά καλόγηρα πουλοῖσε στὸ δρόμο κρασί γιὰ λογαριασμὸ τοῦ μοναστηριοῦ. Τοῦρκοι Τσοχανταραῖοι περαστικοί, ἔπιαν ὅλο τὸ κρασί τῆς καλογρηᾶς. Μεθυσμένοι τὴν ἐβίασαν ὅλοι καὶ τὴν ἄβιασαν ἀναίσθητη ἢ τὴ σκότωσαν. Οἱ καλόγηροι ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἥρωικῶν κατοίκων ἔπιασαν μπροστὰ ἐνέδρα στὴν τοποθεσία ποῦ λέγεται καὶ σήμερα «Καρτέρι». Σκοτώνουν ὅλους τοὺς Τοῦρκους ἐκδικούμενοι τὴ χυδαῖα πράξη τους. Οἱ Τοῦρκοι μὲ τὴ σειρὰ τους μαθαίνοντας στὴ Ραψίστα τὰ διατρέξαντα, ἐπέρχονται μὲ διαθέσεις ἐκδικήσεως καὶ ἐρημώσεως τοῦ χωριοῦ. Ὅλοι οἱ κάτοικοι, ἀφοῦ πῆραν μαζύ τους ὅλα τους τὰ ὑπάρχοντα φεύγουν γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν μανία τῶν Τούρκικων μπουλουκιῶν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν βρήκαν τίποτε στὸ χωριὸ. Τὸ

«σκούπησαν» οἱ κάτοικοι. Ἀπ' ἐκεῖ ἔμεινε τὸ ὄνομα «Σκούπα».

Οἱ Λυτραῖοι. Ἑλληνες κοτσαμπάσηδες ἀπὸ τὴν Πράμαντα ἀγόρασαν τὸ χωριὸ ἀπὸ τὸν Μπέη. Ἐγκαταστάθηκαν στὸ ἄνω μέρος τοῦ χωριοῦ. Ὁ πρῶτος Λύτρας ἦταν καλὸς ἄνθρωπος. Ἐφτείασε μὲ ἔξοδά του τὸν Ἀη—Θανάση, ποῦ βρίσκεται σήμερα ἐκεῖ. Τὰ παιδιὰ του ὅμως ἐπεδόθησαν σὲ πρόστυχες πράξεις καὶ σὲ σκληρὲς βαναυσότητες. Οἱ κάτοικοι ὑπόφεραν πολὺ.

Δημιουργήθηκε ἀντίσταση ἀπ' τοὺς Τζαρήν, Λιαπάτην, Νάτσιαν καὶ Κατσανάν. Οἱ δύο τελευταῖοι ζοῦν ἀκόμα. Κατόρθωσαν αὐτοὶ καὶ ἐπανεφέραν τὸ ἠθικὸ τῶν κατοίκων. Ἀκόμα περιώρισαν στὸ «Κοτσέκι» τους τοὺς Λυτραῖους. Καὶ τελευταῖα προσπάθησαν νὰ τοὺς ἀνατινάξουν μὲ δυναμίτιδα.

Ἐνας ἀπ' τοὺς Λυτραῖους, ποῦ ἦ Ἑλληνικὴ του συνειδηση ἄρχισε νὰ τὸν τυραννῆ, ἀναγκάζεται ν' αὐτοκτονήσει γιὰ ἐξιλέωση μέσα στὴν ἐκκλησία. Οἱ ἄλλοι πούλησαν τὸ χωριὸ 1800 λίρες στοὺς κατοίκους του καὶ ἔφυγαν.

Εἶναι μεγάλη ἱστορία αὐτὴ, ποῦ δὲν χωρεῖ στὰ στενὰ ὄρια τοῦ παρόντος. Ἀξιοσημείωτη ὅμως, γιατί δείχνει τὴν αἰώνια πάλη τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐναντίον τῶν ἀγάδων καὶ κοτσαμπάσηδων.

Ἐπάρχουν ἀκόμα ἐρείπια τοῦ «κονακιοῦ» τῶν Λυτραίων καὶ καλντερίμι ποῦ περπατοῦσαν ὡς τὴν ἐκκλησία, νὰ μὴν λασπώνονται τὰ τσαρούχια τους. Συχαμερὰ κατάλοιπα τῆς κοτσαμπασίδικης τυραννίας, ποῦ κανένας λόγος δὲν ὑπάρχει νὰ μένουν.

Ἄς μᾶς συγχωρηθῇ τὸ πρωθύστερο. Ἀνάμεσα Νησιόστας καὶ Σκούπας ὑπάρχει βαθειὰ χαράδρα σφηνωμένη στὸ Ξεροβούνη. «Χάβος» τ' ὄνομά της. Κατὰ εὐφωνίαν τοῦ Χάους.

Ὅττε ἄλλη λέξη μπορεῖ ν' ἀποδώσει τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀγρίας φύσης, ποῦ οἱ μετέωροι βράχοι τοῦ ἐνὸς χείλους στὴν προσπάθεια νὰ σμίξουν μὲ τοὺς ἀπέναντι, σκιάζουν τὰ βαθύσκια πλατάνια καὶ αὐτὰ μὲ τὴ σειρὰ τους, Ἀμαδρυάδες καὶ Ὀρεά-

δες στὸν πυθμένα τῆς ἀβύσσου, ἡμερώ-
νουν τὸ τραγὸ καὶ κακοτρόχαλο «Κακο-
λάγκαδο». Ἐκεῖ νοιώθης τὴ μικρότητα καὶ
σαβανώνεις τὴν ἑλπίδα.

Ἐδῶ ἡ πανελλήνια φτωχὴ θρυλικὴ ἀ-
δερφὴ μαρμάρωσε, γιατί ἡ περιέργεια καὶ
ὁ ἀδερφικὸς πόνος τὴν ἀνάγκασε νὰ γυρί-
σει τὰ μάτια της, νὰ ἰδεῖ τὴν καταποντι-
ζόμενὴ πλοῦσια ἀδερφή, πού τὴν ὑποχρέω-
νε νὰ ξεπλένει τὰ χέρια της μετὰ τὸ ζύμω-
μα, γιὰ νὰ μὴν φτειάσει «κουρκούτι» μὲ
τὰ προζύμια πού ἔμειναν στὰ χέρια της
καὶ ταΐζει τὰ παιδιὰ της.

Σκληρὴ τιμωρία πού ἐπέβαλε ὁ λαὸς
μας στὴν ἄπονη καὶ ἀνέλεη ὑπεροψία τοῦ
πλούτου. Καὶ αἰώνια συνέχεια τιμωρίας
τῆς ἀνυπακοῆς τῆς γυναίκας τοῦ Ἄωτ
στὶς θεϊκὲς προσταγές. Ἀκόμα ἐξήγηση
τῆς ὑπερφυσικῆς καὶ ἀκατάληπτης γιὰ τὸν
τότε ἄνθρωπο, πάλης τῶν φυσικῶν στοι-
χείων, τῆς κατολισθήσεως καὶ γεωλογικῆς
μεταμόρφωσης.

Στὸ νότιο ὕψωμα τῆς χαράδρας ἀπλώ-
νονταν ἴσως, τὸ Ἀθήναιον, μία ἀπὸ τὶς
μεγαλύτερες Ἀθαμανικὲς πολιτείες. Ὑ-
πάρχει φυσικὴ ὀχύρωση καὶ ἴχνη πελασ-
γικῶν τειχῶν. Κατάσπαρτη ἡ ἐπιφάνεια
ἀπὸ ὑπολείμματα πηλίνων σκευῶν καὶ
σκευῶν.

Ἡ χριστιανικὴ Ἀγία Παρασκευὴ ἔξωσε
τὴν εἰδωλολατρικὴ Ἀθηνά. Ὑστερα ἀπὸ
κατοπινὴ κατολίσθησις ἔφυγε κι' αὐτὴ μα-
ζὺ μὲ τοὺς κατοίκους ἀπ' ἐκεῖ ἐναέρια κι

ἐγκατεστάθηκε ὀριστικὰ στὴ σημερινὴ της
θέση, στὴ Νησιόστα. Ἄπ' ἐκεῖ κυνήγησε
τὸ Δράκο καὶ στὸ Χανόπουλο τὸν ἀποτε-
λεῖωσε, περιστρέφοντας τὰ γεννητικὰ του
ὄργανα, ἀπολυτρώνοντας τὸν ἄνθρωπο
ἀπὸ τὴν ἀπαίσια εἰμαρμένη του.

Αἰώνιος θρύλος, μακροαῖωνη ἀλυσίδα
τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, πού πάλαψε καὶ νι-
κηφόρα ἀντίκρουσε τὴ χαραυγὴ τῆς Λύ-
τρωσῆς της. Ἐνα πῆλινο πιθάρι, εὔρημα
τοῦ ἀλετριοῦ, μένει ἀκόμα ἐκεῖ προσιτὰ
σὲ μιὰ μάντρα.

Δὲν μπορῶ νὰ τελειώσω, χωρὶς ν' ἀνα-
φερθῶ στὴν ἐργατικότητα τῆ σημερινῆ
τῶν Σκουπιωτῶν. Μὲ πενιχρὰ μέσα ἀνοί-
χτηκε ἀμαξιτὸς δρόμος, θεμελιώθηκε δι-
δακτῆριο, δεντροφυτεύτηκε ἡ πλατεῖα καὶ
χτίστηκε Ἡρώο καὶ ξενώνας στὸ χωριό.

Σὰν λάφυρο τῆς πανηγυρικῆς... ἐκστρα-
τείας μας μεταφέρω τὸ δημοτικὸ ἀνέκδοτο
τραγοῦδι τῶν Τσαρακλαίων. Στὸ σκοπὸ
καὶ σὲ μερικὰ λόγια τοῦ Νταβέλη, μᾶς τὸ
παράδωσε ὁ ἀγέραςτος Προεσβύτης Γιώτης
Κατοσανάς.

Γιώργη Τσαρακλῆς

«Μᾶς πῆρε ἡ μέρα κι αὐγὴ—χρυσέ μου
Γιώργη Τσαρακλῆ Μᾶς πῆρε καὶ τὸ μεση-
μέρι—Γεωνίδα καὶ Λεβέντη Τὰ ποῦ θὰ
λημεριάσουμε—Γιώργη μου θὰ μᾶς πιά-
σουνε. Μὲς τὶς Λυκοῦρες τὴν κορφὴ—
φέρνει ἡ Φροσύνη τὸ ψωμί. Γιὰ μ' κατὰ
τὸ Βουργαρέλι—περιβόλια καὶ ἀμπέλι.

ΜΑΡΙΑΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥ

ΧΙΝΟΠΩΡΙΑΤΙΚΟ

Χορτάστε μάτια λαίμαργα, χορτάστε ἀνατριχίλα
πού τὴ σκορπάνε ἀπλόχερα τὰ κίτρινα τὰ φύλλα.

Χορτάστε αὐγὲς καὶ δειλινά, χορτάστε ἄλικα κρῖνα
π' ἀργοδιαβαίνουν πλάι σας, πεθαίνοντας καὶ κείνα.

Χορτάστε! ὁ λάκκος καρτερεῖ ν' ἀρπάξη τὴ χαρὰ σας
νὰν τὴ σφραγίσῃ στὰ εαθιά, μαζὶ μὲ τὴν καρδιά σας.

ΑΤΥΧΟ ΔΙΣΘΗΜΑ

ΣΤΗΝ Ι. Ζ.

Θάρθει μιὰ μέρα νὰ πονέσης σὰν τὸν δικό μου πόνο και θὰ πείς
 ποῦ θὰ βρεῖς τρίστρατα νὰ τὸν σκορπίσεις
 νὰ ξαλαφρώσει ἡ ψυχὴ σου νὰ μοῦ νειώσει
 τὴ φλόγα τῆς καρδιάς μου ποῦ δὲν σβείς.

Στὴ μοναξιά σου σὲ ὀρκίζω στόχασέ με
 σ' ἕνα θλιμένο τοῦ Φθινοπώρου δειλινὸ
 ποῦ ἀνοίγα τὴν πόρτα τῆς καρδιάς μου
 και σ' ἄφηνα νὰ βασιλέψεις μέσ' τὸν ἀργὸ τῆς τὸν παλμό.

Δὲν τὴν ἀνοιξες, δὲν πῆρες τὰ κλειδιά τῆς γιὰ νὰ μπεις
 τὴν ἄφησες σὰν πρῶτα σφαλισμένη
 και πῆρες τ' ἀσπλαχνο κλειδί τῆς ἀρνησιᾶς σου
 και διπλοκλείδωσες τὰ φύλλα τῆς χωρίς

τὰ δάκρυά τῆς νὰ σφογγίσης τὰ καυτὰ
 και μοῦπες σοῦφταιξα συγχώρησι δὲν δίνεις
 και μοίρασες... μιὰ πίκρα νὰ μᾶς μένει
 στὰ ἀνθιστα τὰ χρόνια τὰ στερνά.

Ἵπόδικος μπροστά σου στέκω
 μὲ τὴν ἐλπίδα μου καμμιὰ φορὰ
 τὴν πίκρα ποῦχουμε μεράσει
 νὰ γίνει γιὰ τοὺς δύο μας... ἡ χαρὰ.

ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΜΑΕΣΤΡΟΥ
 ΜΗΤΣΟΥ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Ἄργοδιαβαίνουν οἱ καιροὶ
 κι' ἡ θύμησι μακραίνει
 κάποιου μορφὴ ποῦ χάθηκε
 τὸ λογισμὸ βαραίνει
 και κλαίει ἡ ψυχὴ...

Κλαίει τὸ χαμό σου σταυραητὲ
 γλυκόγαλο ἀηδόνι
 ποῦ ἀπ' τ' Ὀλύμπου τίς κορφές
 πορτοκαλλιάς οἱ κλώνοι
 γίναν χρυσόβεργο κλουβί

Κι' ἀνθοβολουσαν οἱ καῦμοι
 Χειμῶνες—Καλοκαίρια
 ἀπ' τῆς ψυχῆς σου τοὺς ἀνθοὺς
 ποῦ ἀνέμιζαν τὰ χέρια,
 Μαέστρο στίς καρδιές μας.

Γλυκοφεγγαν εἰ συνεφιές
 κι' οἱ ὥρες ὁμοφαιναν
 στῆς μελωδίας τὰ βουνά,
 ποῦ πάντα σοῦ πικραίναν...
 Μὰ σὺ... πάνω ἀπ' τ' ἀνθρώπινα...

Κι' ἡ μοῖρα ὅταν σ' ἀρπαξέ
 μὲ βρόχι, και σοῦ σταύρωσε τὰ χέρια
 τὰ δουρκωμένα μάτια μας
 μιὰ μουσικὴ δλέπαν αἰθέρια.
 στὰ χεῖλη σου ν' ἀνθῆ.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗΣ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΔΑΝΑΗΣ ΠΑΝΤΟΥ

(Μαθητορίας ΣΤ'. Τάξεως Γυμν. Θηλ. "Αρτης)

Ἡ χειμωνιάτικη νύχτα διάβαινε ἀργά, μὲ μιὰ δλύμπια γαλήνη, τυλιγμένη σιτὸν ἀστροῦφασμένο μανθῦα τῆς. Τὸ χιόνι τῆς προηγ. υμῆνης εἶχε κρυσταλλιάσει ἀπὸ τὴ φοβερῆ παγωνιά καὶ πάνω σιτὸ λεπτό του στρώμα λαμποκοποῦσαν οἱ ἀχτίδες τοῦ λειψοῦ φεγγαριοῦ. Σιτὰ ζεστὰ τοὺς σπιτία οἱ εὐτυχιόμενοι ἄνθρωποι χαιρόνταν τὴν Χριστογεννηιάτικη ἀτμόσφαιρα.

Ὁ Κωσιτῆς Μαντέρης δὲν ἀνῆκε σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία. Εἶχε μάλιστα δυὸ-τρεῖς μέρες πῶδε φτάσει σιτὸ ὄριο τῆς ἐσχάτης ἀπελπισίας πὸν ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος χάνει τὸν ἔλεγχον τοῦ ἑαυτοῦ του.

Πρὶν ἓνα μῆνα τὸν εἶχαν ἀπολύσει ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο μὲ μιὰ ἀσήμαντη ἀποζημίωση μὲ τὴ δικαιολογία πὸς τὸ προσωπικὸ ἔπρεπε νὰ ἐλατιωθῆ, γιὰτὶ εἶχαν ἀράγη ἀπὸ εἰδικευμένους ἐργάτες. Τὸ ἰσχυρὸ κομπόδεμα δὲν ἄργησε νὰ ἐξαντληθῆ. Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφταναν αὐτὰ ἤθεε ἡ ἀφορίστεια του Λάκη. «Ὁστρακιά» ἀποφάνθηκε μὲ κῦρος ὁ βαρύγδουπος γαιρός. Κι' ἔγραψε μιὰ κατεβατὴ συνταγὴ γιὰ φάρμακα. Μὰ τὰ λίγα πὸν κατάφερε νὰ δανεισθῆ δὲν ἔφτασαν. Κι' ἡ ἰκεσία δὲν ἄνοιγε πιά τίς κλειδομανταλωμένες πόρτες. Ἡ

λάμπα τοῦ πετρελαίου κάπνιζε. Σιτὸς πεσμένους τοίχους ζωντάνευαν ἐφιαλτικὰς σκιές, κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὰς ὁ πατέρας νόμιζε πὸς ἔβλεπε—γεμάτος ἀνίσχυρη μαγία—τὸ σκοτεινὸ ἐχθρὸ νὰ ζιγώνει σιτὸ κρεββάτι τοῦ παιδιοῦ του.

Μεγάλοι λεκέδες ὑγρασίας πρασίνιζαν σιτὸ τοιμεντένιο γυμνὸ πάτωμα τοῦ ὑπογείου. Μηχανικὰ ἀνασκάλεψε τὴν καρβονόσκηνη σιτὸ σκουριασμένο μαγκάλι μὰ δὲ σπίδισε τίποτα σιτὴν κρύα στάχτη. Ἐνας κομμένος στεναγμὸς τὸν ἔκανε νὰ στρέψη σιτὸ κρεββάτι τὰ κοκκινισμένα του μάτια. Τὸ μικρὸ προσωπάκι δλοπόρφυρο φλογίζονταν ἀπὸ τὸν πυρετὸ καὶ τὸ σωμένο κορμάκι πάλευε μὲ πῆσμα νὰ κρατήσῃ τὴ φλόγα τῆς ζωῆς πὸν τρεμόσβυνε. Ἐσφιξε μὲ τὰ χέρια τοὺς κροτάφους του σὰν νὰθελε νὰ πᾶψη ν' ἀκούῃ τὴ σφυριχτὴ ἀνάσα καὶ τὰ κομμένα λόγια τοῦ παραμιλητοῦ πὸν κομματίαζαν τὴ σιωπὴ τοῦ δωματίου. Ἐχωσε τὰ δάκτυλα σιτὰ μαλλιά του μὲ μιὰ σπασμωδικὴ κίνηση λές καὶ κάθε νεῦρο εἶχε ξάφνου ἀποκτήσει δικὴ του ζωὴ. Κατέβασε τὰ χέρια μόνο δταν ὁ ὀξὺς πόνος τὸν ἔκανε νὰ νιώσῃ πὸς τὰ τραβοῦσε μὲ λύσσα νιώθοντας σ' αὐτὸ ὁ-

δυνηρή ἀνακούφιση:

«Χριστέ μου πὺν σὸν ἀπόψε ἄφησες τὸ μεγαλεῖο τοῦ οὐρανοῦ σου γιὰ νὰ γιαιτρῆ-ψης τὴ μιζέρια τῆς γῆς.

Ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ σήμερον τὰ χορτασμένα παχύδερμα καὶ τὰ πεινασμένα σκυλιά. Κι' ἐγὼ εἶμαι ἓνα ἀπ' αὐτὰ τὰ δουτυχισμένα σκυλιά πὺν δὲν χορταίνουσι οὔτε τὸ ψωμί πὺν δούλιψαν τόσα χρόνια. Κι' ἀπόψε... Αὐριο ξεμερώνουσι Χριστιοῦγεννα οἱ ἄνθρωποι θὰ γιορτάσουσι τὸν ἐρχομὸν Σου σὺν τῆς ἐκκλησιῆς καὶ μετὰ θὰ καθήσουσι στὰ καλοστρωμμένα τους τραπέζια, μέσα στὰ ζεστά τους σπῖτια, νὰ φαροῦν. Γιατὶ ἐγὼ νὰ μὴ μπορῶ ν' ἀπολαύσω αὐτὴ τὴ χαρὰ; Ὁ Πλυτῆς πῆρε τὸ ψωμί τοῦ παιδιοῦ μου, κι' ὁμοίως, θὰ ἀκούσῃ εὐχῆς στ' ὄνομά Σου, θὰ πῆ τίς δικές του. Ποιὸς ξέρει τί ἀκριβὰ δῶρα θὰ πάρῃ καὶ θὰ δώσῃ. Ἐμὲ ἢ πίστη μου στέγγωσι τὶς ἀτέλειωτες μέρες πὺν τριγυρίζῃ στὰ χαμένα γιὰ δουλειά. Κῦττα πὺς περοῦνμε ἀπόψε. Τὸ παιδί μου θὰ πεθάνῃ κι' ἐγὼ θὰ τὸ περιμένω νὰ πεθάνῃ κυττάζοντάς το, τὸ ριῶνθεις αὐτό; Κι' ὅστερα τὸ καλλίτερό πὺν θ'ἄχω νὰ κάνω εἶναι γὰρ βουτήξω στὴ θάλασσα. Δὲν ἀντέχω τόση ἀδικία Χριστέ μου, ἂν ἤμουν μόνος ἴσως τὴν ἀντέχω, μὰ τώρα τί φταίει τὸ παιδί μου; Μὲ βράση ποιά δικαιοσύνη πεθαίνει ἀβόητο; Ἐ, ὄχι. Γιὰ μένα ἢ καλωσύνη κι' ἢ δικαιοσύνη εἶναι πολυτέλεια. Πὺν νὰ τίς ἀνταποδώσω; Νὰ, ἀπόψε θὰ κλέψω καὶ μπορεῖς νὰ τὸ γράψῃς ἀπὸ τώρα στὰ βιβλία σου. Θὰ σπᾶσω μιὰ βιτρίνα... δὲν ξέρω..., θὰ μὲ πιάσουν... Ἄς μὲ πιάσουν... Μόνον θ'ἄθελα μαζί μ' ἐμένα νάπιαναν καὶ τὸν Πλυτῆ κι' ἐκεῖνον τὸν Παναγιωτῆ πὺν μὸσκέλισε σήμερον τὴν πόρτα κατὰμουτρα ἐσχώνοντας δι' ἐγὼ κάποτε... Ἄς εἶναι... Ἰσως ἔτσι συγκινήθουσι γιὰ τὸ παιδί οἱ κυρίες κανερός φιλανθρωπικοῦ σωματείου... Τί μοῦ μένει ἄλλο; Νὰ τὸ βλέπω ἔτσι μὲ τὰ φρυγγμένα χελιάκια του, πὺν μὲ παρακαλοῦν χωρὶς λόγια; Ἐσεῖς, θὰ τὸν καταδικάζατε πολὺ ἀδυστήρᾳ».

Ὁ ὁρῶμος τοῦτες τὶς αὐγινὲς ὥρες ἤταν ἔρημος. Τὰ κίτρινα φῶτα ἀκίνητοῦσαν στὴν παγωμένη κρούστα τοῦ χιονιοῦ. Ὁ Κωστῆς ἀκούγε τὰ βήματά του ν' ἀν-

τηχοῦν, ἀκούγε τὴν καρδιά του μαζί μὲ τὰ βήματά του. Ἡ φωτεινὴ ἀνταύγεια μιᾶς ρεκλάμας στραφτάλιζε στὴν ἄσφαλτο. «Τὰ δῶρα σας ἀπ' τοῦ Ἀντωνιάδη... Τὰ προτιμᾷ κι' ὁ Ἀη Βασίλης». Καὶ ψηλὰ στὴν κορμίζα τῆς στέγης, ἓνας χιονισμένος Ἀη—Βασίλης κύτταξε μὲ ἀνίδεα, εὐτυχισμένα μάτια τὴν ἀθλιότητα τῆς γῆς. Τὰ μυνίγγια του χτυποῦσαν καὶ φλογίζονταν λὲς κι' ὄλος ὁ πυρετός τοῦ παιδιοῦ του ἔκαινε τὸ δικό του αἷμα. Κύτταξε τὴν ἄσπρη πρόσοψη ἐνὸς σπιτιοῦ μὲ θολὰ, μεθυσμένα μάτια. Κι' ἐνῆνε ἓνα σκοτεινὸ μῖσος νὰ παγῶνῃ τὴν καρδιά του, μῖσος γι' αὐτὴ τὴ γυναῖκα πὺν κοροῦστικε ἀσβεστῶνοντας καὶ πλένοντας καὶ τώρα μποροῦσε νὰ κοιμᾶται ἤσυχᾳ κοντὰ στὰ παιδιὰ της. Ἐπειτα εἶδε τίς μικρὲς σιλουέτες πὺν ἔστριβαν τὴ γωνιά καὶ ἐρχόταν πρὸς τὸ μέρος του. Μὲ μιὰ παραξένη διαύγεια θυμήθηκε δι' τὰ παιδιὰ τραγουδοῦσαν τὰ κόλαντα τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων κι' ὁ μικρός του Δάκης εἶχε πάει πέρουσι.

Βιάστηκε νὰ προσπεράσῃ τοὺς λιλλιπούτειους τραγουδιστές. Μὰ ὁ μεγαλύτερος ἔρα ἐντεκάχρονο ἀγοράκι κοντοστάθηκε πλάι του καὶ τὸν τράβηξε ἐλαφρὰ ἀπὸ τὸ μαρτίκι.

—Κύρ Κωστῆ, πὺν πᾶτε τέτοια ὥρα; Τί κάνεις ὁ Δάκης; Κύτταξε τὸ παιδί καὶ τὸ γνώρισε. Ἦταν φίλι τοῦ Δάκη καὶ κάμποσες φρεῖς μοιράστηκε μαζί του μιὰ μικρὴ λιχνυδιά.

—Ἐχω κάποια δουλειά. Εἶπε ἀόριστα, κυττώντας ἄλλοῦ. Ἐπειτα συνάντησε τὴ ματιὰ τοῦ παιδιοῦ πύδῃν καθαρία σὸν καθρέφτης καὶ τὸν οωτοῦσε.

Συμπλήρωσε μὲν ἐπασμένη φωνή:

—Ὁ Δάκης μὲ εἶναι πολὺ ἄρωστος κι' ἀπόψε δὲν ἔχει... Σταμάτησε σὸν γὰ ντράπηκε πὺν πῆγε νὰ μιλήσῃ σ' ἓνα παιδί. Μὰ τὴν ὑπέροχη διαίσθηση ἔχει ἢ παιδιὰτικὴ καρδιά!

Διάβασε μέσ' στὰ θολὰ μάτια, στὴ σκαμμένη ὄψη, τὴ ρημαγμένη ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴν ἀνέχεια, διάβασε σὲ κάθε ρυτίδα! Κυττάχτηκαν ἔτσι κάμποσα δευτερολεπτα ὁ ἄντρας καὶ τὸ παιδί. Ἐπειτα τὸ βλέμμα του πῆγε στὸ τρίγωνο πὺν κρατοῦσε

κι' ἔλαμψε ἀπὸ ἄξαρτη ἀποφασιστικότη-
τα. Στις ἐλάχιστες στιγμὲς πὺν μεσολάβη-
σαν ἐνῶ ὁ Κωστῆς ἔκανε ἕνα βῆμα νὰ
φύγη τὸν κράτους

—Σταθῆτε. Ὁ Λάκης εἶναι ἄρρωστος
καὶ δὲν πῆγε στὰ κάλλαντα. Κι' ὁ Χριστὸς
δὲν θέλει ἀπόψε νὰ εἶναι λυπημένος. Ἐ-
μεῖς μαζέψαμε κάμποσα καὶ θὰ μαζέψου-
με κι' ἄλλα... Μὰ ὁ Λάκης...

Ἐνῶ μιλοῦσε εἶχε πάρει ἀπὸ τὸ χέρι
τοῦ πλαινοῦ του τὸ κουτὶ μὲ τὶς εἰσπρά-
ξεις. Τὰ νομίσματα ἄφησαν ἕνα κουνου-
σιὸ ἦχο. Ὁ Κωστῆς ἔκανε μιὰ ἀδύνατη
χειρονομία διαμαρτυρίας. "Ὅλα αὐτὰ τοῦ
φαινόταν ἴσοσ ἀπίδανα! "Ἐνοιωθε μιὰ
παράξενη αἰσθήση σὰν νᾶταν θεατῆς τοῦ
ἑαυτοῦ του. "Ὡστόσο τὸ παιδί ἄνοιξε τὸ
κουτὶ κι' ἔροξε γρήγορα στὶς τσέπες του
μικρὰ καὶ μεγάλα νομίσματα. Ὁ Κωστῆς
στεκόταν ἀσάλευτος σὰν πετρωμένος.

—Ἡέστε στὸ Λάκη πὺς τὸν Ἀη—Βα-
σίλη θᾶναι μιὰ χαρὰ! Θὰ πάμε μαζὶ στὰ
κάλλαντα. Θὰ γυρίσουμε ὄλες τὶς γειτονι-
ές. Θᾶχουμε καὶ μιὰ ὁμορφὴ ἐκκλησία
ἀπὸ χρωματιστὸ χαρτόνι. Αὔριο θᾶρθω
νὰ τὸν δῶ.

—Κι' ἐγώ, κι' ἐγώ! Πετάχτηκαν τὰ μι-
κρὰ μὲ τὶς ψιλές τους φωνές.

—Καὶ θὰ τοῦ κάνουμε μιὰ ἐκπληξη.
Ἀὲν σᾶς τῆ λέμε ἀπὸ τώρα γιατί ἂν τῆ μά-
θῃ. Τὶ ἐκπληξὴ θᾶναι! "Ἐτοι παιδιά;
Περαστικά του κῆρ Κωστῆ.

Ἡ παιδικὴ φωνὴ ἀντήχησε λίγο πνιγμέ-
νῃ ἀπὸ συγκίνηση μὰ καὶ συσιολή. Τὸ
μικρὸ ἀγόρι ντρεπόταν τὸν ἄντρα πὺν εἶ-
χε εὐεργετήσει. Ὁ Κωστῆς κατὰπιε μὲ
δυσκολία τὸν κόμπο πὺν τοῦφραζε τὸ λαι-
μό.

—Εὐχαριστῶ Δημητράκη! Παιδιά μου
εἶστε ἀγγελοὶ! Κι' ἐγώ...

"Ἀλλὰ τ' ἀγόρια εἶχαν κιάλα ἀπομα-
κρονθῆ.

Ἀὲν θᾶξίζε ἀλήθεια, νὰ γίγη ἕνας πα-
ράδεισος, γι' αὐτὰ μονάχα;

Ὁ Κωστῆς σὰν νὰ συνῆλθε ἀπὸ βύθος
πῆρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ἀὲν ἤθελε
νὰ κλάψη ἀλλὰ βλο τὸ παγόφραγμα πὺν
ἔζωνε τὴν καρδιά του εἶχε λυώσει σὲ δά-
κρυα. Σκέφτηκε νὰ μετοίση τὰ λεφτὰ κά-
τω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἠλεκτρικοῦ φαναριοῦ.

"Ἦταν ὠσοτὲς ἐβδὸμῆντα δραχμὲς. "Ἐσφι-
ξε μιὰ φούχτα ἀπὸ τὰ κρού κέοματα πῦν
ἀμέσως ζεστάθηκαν. Μιὰ ὀδοντογῆ τρυφε-
ρότητα πλημιούριζε τὴν καρδιά του, μιὰ
ὑπέροχη ζεστασιά. "Υπάρχει λοιπὸν ἀγά-
πη στὸν κόσμο. Κι' ἔρχεται ἀθόρυβα, ὀ-
ταν ὄλες οἱ πόρτες ἔχουν κλειστῆ. Φέρονε
μαζὶ τῆς τὴν ἐλπίδα μὲ τὸ αἰῶνιο χαμόγε-
λό της. "Ἐρχεται νὰ σὲ κἀνῃ κι' ἐσένα νὰ
ξαναγαλήσης τοὺς ἀνθρώπους.

Κατέβηκε τὰ τέσσερα σκαλοπάτια κι' ἄ-
νοιξε τὴν πόρτα. Ἡ λάμπα κἀπνιζε καὶ
τὸ γυαλὶ εἶχε μαυρίσει. Πλησίωσε τὸ σαν-
δένιο κρεβάτι τρέμοντας ἀπὸ ταραχῆ.
"Ἐνας στεναγμὸς ξέφυγε ἀπὸ τὸ στήθος
του.

Τὸ παιδί κοιμώταν ἦρομα. Μὲ τὶς ἄ-
κρες ἀπὸ τὰ δάχτυλα ἀλαφροκάδεψε τὸ μέ-
τωπό του καὶ τ' ἀδύνατα μάγουλα. Ἦταν
χλιαρὰ καὶ ἰδρωμένα. Ὁ ἐπίμονος πυρε-
τὸς εἶχε ἀρχίσει νὰ ὑποχωρῆ. "Ἐπῆσε στὰ
γόνατα κι' οἱ λυγμοὶ ἦρθαν ν' ἀνακουφι-
σουν τὴν καρδιά του. Ἀγκάλιασε τὰ πό-
δια τοῦ παιδιοῦ του, ἀπολά, γιὰ νὰ μὴν
τὸ ἀνησυχῆ:

«Μικρὸ μου αὔριο θᾶχης νὰ φᾶς κἀτι
καλό. Κι' ἔσπερα, ἔχει ὁ Θεός. Ἀὲν εἶναι
δυνατὸν νὰ σ' ἀφήσῃ. "Ἀποῦ ἔστειλε τοὺς
ἀγγέλους του νὰ σ' ἐλέησουν ἀπόψε πὺν γεν-
νιέται ὁ γιός του. Αὐτὸ σημαίνει πὺς μ'
ἔχει συγχωρήσει... Γιατὶ ξέρει τὴν καρδιά
τοῦ πατέρο. Ἀὲ μ' ἄφως νὰ γίνω κακός.
Φροντίζει γιὰ μᾶς ὅπως φροντίζει γιὰ ὀ-
λους καὶ γιὰ τὰ πουλάκια τ' οὐρανοῦ ...
Ἦταν παιδάκια σὰν κι' ἐσένα... Φίλοι
σου. Κι' ἦρθαν κοντὰ μου μὲ τὴν κλωσῶ-
νῃ καὶ τὴν ἀγάπη τους... Μὲ τῆ φρεσκά-
δα τῆς καρδιάς τους. "Ἰσως γι' αὐτὰ μό-
νο ἀξίζει ν' ἀγαπᾶς τὸν κόσμο. Ἀξίζει νὰ
πιστεύῃς ἀκόμα στῆ δύναμη τῆς κλωσῶ-
νῃ. Καὶ νὰ περιμένῃς τὴ στιγμή πὺν οἱ
ἀνθρώποι θὰ γίνον παιδιά...»

Στὸ δωμάτιο ἀκουγόταν ἡ ρυθμικὴ ἀ-
ναπνοὴ τοῦ κοιμισμένου παιδιοῦ. Στὰ
βουνά, πέρα στὴν Ἀνατολή, ἡ καινούργια
Μέρα πὺν ξημέρωε, χάραζε στὰ σκοτά-
δια μιὰ λεπτὴ γοαμὴ ἀπὸ φῶς...

ΔΑΝΑΗ ΠΑΝΤΟΥ

Μαθήτρια ΣΤ' τάξεως Γυμνασίου
Θηλέων Ἀρτης

Η ΒΡΑΒΕΥΣΗ ΤΗΣ Ε.Η.Μ.

Πολύ δίκαια η 'Ακαδημία 'Αθηνῶν ἐβράβευσε τὴν 'Εταιρία 'Ηπειρωτικῶν Μελετῶν, γιὰ τὴ μέγιστη σήμερον δράση της. Αὐτὸ δὲν τὸ λέμε σὰν 'Ηπειρώτες, ἀλλὰ σὰν ἀντικειμενικοὶ κριταί. Γιατί εἶναι ἀλήθεια πῶς δὲν ὑπάρχει σ' ἕλη τὴν 'Ἑλλάδα δεύτερο οὐματεῖο ποῦ μέσα σὲ τόσο λίγῳ χρόνῳ τὰ πέτυχε τόσα πολλά. Τὶ τὰ πρωτουναφίρουμε; Τὴν ἀνάσπιση τῆς Δωδώνης καὶ τὴν ἀποκατάστασή της σὲ πανελλήνιο πνευματικὸ κέντρο, τὴν ἀποπεράτωσι μετὰ τὰ Γιάννινα ἐνὸς ἀριστοτεχνικοῦ ὑπαίθριου θεάτρου κα' ἐνὸς μοναδικοῦ ἀε γραφικότητι περιπτέρου, τὶς ἐκδόσεις σπανίων βιβλίων 'Ηπειρωτικοῦ ἐνδιαφέροντος, τὶς πρωιότυπες πολιτιστικὰς ἐκδηλώσεις, τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν πνευματικὴν προώθησι τῆς 'Ηπείρου, γιὰ τὴν ἴδρση τρίτου Παρμίῶν στὰ Γιάννινα, γιὰ τὴν προβολὴ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν μνημείων τῆς 'Ηπείρου μας: "Ὅλου αὐτὰ κα' ἄλλα πολλὰ εἶναι τὰ ἔργα τῆς Ε.Η.Μ., μέσα σὲ λίγα χρόνια. "Ἄλλοτε, οἱ ἐπιτεύξεις αὐτὲς ἦσαν μιὰ ἀπραγματοποίητη φιλοδοξία. Τώρα ποῦ τὶς βλέπουμε ὀλοκληρωμένες, καταλαβαίνουμε τὸ μέγεθος τῆς προσφορᾶς τῆς Ε.Η.Μ. πρὸς τὴν 'Ηπειρο. Καὶ ἐξορουμε πόσα δ-φείλει ἡ 'Ηπειρος στὸν δημοιογικὸ κα' ἀκούραστο πρόεδρο τῆς Ε.Η.Μ. κ. Κωρῆνο Φρόντζο, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἐμπνευση τῆς ἰδρύσεως τῆς 'Ἐταιρίας καὶ ὁ ὁποῖος ἀσταμάτητα καὶ μὲ τὴν ἴδια πάντα θέρη ἀπὸ τότε μέχρι σήμερον δουλεύει γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τῆς 'Ἐταιρίας.

Ὁ «Σκουφᾶς» συγχαίρει θεομὰ τὴν Ε.Η.Μ. καὶ τὸν κ. Φρόντζο καὶ εὐχεται νὰ συνεχίσουν μὲ τὴν ἴδια ὄρεξη τὴ δράση τους γιὰ τὸ καλὸ τῆς 'Ηπείρου.

Ο ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ "ΣΚΟΥΦΑΣ",

Ἀξίζει κάθε ἔπειτον ἡ πρωτοβουλία τοῦ Γυμνασίου τοῦ Ἄ' Γυμνασίου "Ἀργεῶν κ. Ζευγῶλη, γιὰ τὴν καθιέρωση εἰρησίου λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν τῶν δύο τελευταίων τάξεων τῶν Γυμνασίων τῆς πόλης μας. Τὴν πρωτοβουλία αὐτή, ποῦ τὴν ἐγκολοῦνθηκε ἀμέσως ὁ μουσικοφιλολογικὸς μας σύλλογος «Σκουφᾶς» κα' ἀνέλαβαν νὰ τὴν συντρέξουν οικονομικὰ ὁ Σεβασμιώτατος Ἄρχιεπ. κ. Ἰγνατίος καὶ ὁ κ. Δήμιτρος Ἀρταίων, τὴν χειρῶν ἄρκετους καὶ ὄλοι οἱ συμπολίτες μας, γιατί εἶναι μιὰ πρωτοβουλία ποῦ θὰ βοηθήσει τὰ νέα ταλέντα νὰ βροῦν τὸ δρόμο τους, ἀλλὰ καὶ θ' ἀποσπάσει ἀρκετοὺς νέους ἀπὸ ψυχοφθόρες ἀπασχολήσεις καὶ θὰ τοὺς στρέφει πρὸς τὴν εὐγενική ἄμιλλα τῶν πνευματικῶν τῶν ἀγωνισμάτων. "Ἄν φέτος πῆσαν μέρος στὸν διαγωνισμὸ μόνον δύο μαθηταί, πιστεύουμε πῶς τοῦ χρόνου θὰ μετᾶσθουν πολλοὶ περισσότεροι καὶ πῶς τὰ ἔμμεσα ἀποτελέσματα τῆς ὄραίας αὐτῆς πρωτοβουλίας δὲν θ' ἀργήσουν νὰ φανοῦν.

Ο ΦΩΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ

'Ἐπανερχόμαστε στὸ θέμα. Γιατί σὲ τὸ χρονικὸ διάστημα ποῦ διῆρθε ἀπὸ τὸ προηγουμένον φύλλο μας μέχρι σήμερον, φαίνεται πῶς τίποτε τὸ σοβαρὸ δὲν πέτυχε ὁ Δῆμος. Καὶ βλέπουμε οἱ ἔργασίες νὰ προχωροῦν—ἔστω μὲ βραδύ ρυθμὸ

λόγω τοῦ χειμῶνος—γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς περιφερειακῆς ὁδοῦ, χωρὶς παράλληλα νὰ γίνεται καμμιά σοβαρὴ ἐνέργεια γιὰ τὸν συγχροισμὸν ἢ λεκτροφοτισμὸ τῆς. Πολὺ φοβούμεσθε, πῶς σ' αὐτὸν τὸν κατὰ τὰ ἄλλα εὐρωπαϊκὸ δρόμο, θὰ τοποθετηθοῦν ἀκαλαίσθητες ἐναέριες γραμμὲς καὶ φοβερῆς μαυρῆς ἐξέλιξης κολῶνες, ἀντὶ γιὰ τὸ πόνεια καλωδίωση καὶ τοιμεντινοὺς στύλους. Καὶ τὸ χειρότερο θάνατ' ἔν—ἔπως ὑποπινοῦμαστε—μονάχου στὴν Ἄρτα παρατηρηθῆτ' αὐτὸ, ἐνῶ οἱ γειτονικὲς πόλεις, ἀκόμα κα' ἡ Φιλιππιάδα καὶ ἡ Ἀμφιλοχία, θὰ ἔχουν ὑπόγειες καλωδιώσεις. Οἱ κ. κ. βουλευταὶ μας καὶ ὁ κ. Δήμαρχος, ἄσφαλως δὲν θὰ ὑπερηφανεῖνται γι' αὐτὸ. "Ἄς φροντίσουν λοιπὸν ἐγκαίρως.

ΕΝΑΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Μὲ τὴν κατασκευὴ τοῦ περιφερειακοῦ θὰ γεννηθῆτ' ἕνας κίνδυνος. Νὰ ξεκοπῆτ' ἡ πόλη μας καὶ νὰ μὴν ἔχει πιά καμμιά ἐπικοινωνία μὲ τὸν ἐθνικὸ δρόμο. Γι' αὐτὸ πρέπει οἱ ἀρμόδιες ὑπηρεσίαι—καὶ ὁ Δῆμος φυσικὰ— νὰ φροντίσουν ὥστε νὰ κατασκευασθοῦν ἐγκαίρως δύο—τρεις δρόμοι συνδέσεως τῆς πόλης μὲ τὸν ἐθνικὸ δρόμο. Βεβαίως—ἔπως γνωρίζουμε—ὁ κ. Δήμαρχος κατέβαλε πρὸς τὴν κατεῦνηση αὐτὴ ἀρκετὲς προστάσεις. Δὲν ἀρκοῦν όμως οἱ προστάσεις αὐτὲς. Χρειάζονται συνεχεῖς ὀχλήσεις, μέχρις ὅτου οἱ ὑποσχέσεις ποῦ ἀποσπίασθηκαν μπουρὶ στὸ δρόμο τῆς πραγματοποιήσεως.

ΤΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Στις 13 Γενάρη τὸ ἀπόγευμα, στήν αὐθουσα τοῦ μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς», ἔγινε ἡ γιορτὴ τῆς ἀπανομῆς τῶν βραβείων καὶ ἐπαίτων σὺν μαθητῶν καὶ σὺν μαθητρίαις ποὺ διακρίθηκαν σὺν μὴ θητικῷ λογοτεχνικῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1962.

Μετὰ ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Προέδρου τοῦ «Σκουφᾶ» καὶ οὐνόμησι δὴμιλία τοῦ γυμνασιάρχου κ. Γεωργίου Ζευγώλη, ποὺ εἶχε καὶ τὴν πρωτοβουλία γιὰ τὴν καθιέρωση τοῦ διαγωνισμοῦ, οἱ βραβευθέντες καὶ ἐπαινεθέντες ἀνεγνώσαν τὰ κείμενά τους καὶ χειροκροτήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς.

Τὸ Αὐ βραβεῖο πῆρε ὁ μαθητὴς τῆς ΣΓ' τάξης τοῦ Αὐτο Γυμνασίου Ἰορδάνου Λεονίδου Γοιτάλης. Τὸ Βο βραβεῖο πῆρε ἡ μαθήτρια Δανάη Πάντου, τῆς ΣΤ' τάξης Γυμνασίου Θηλέων. Τὸ Γο βραβεῖο πῆρε ὁ μαθητὴς τῆς Ε' τάξης τοῦ Α' Γυμνασίου Ἀργεῶν Χαρίλαος Μαυρομάτης. Τὸν ἐπαίνουσι πῆραν οἱ μαθηταὶ Κοσμάς Σιδωξίος καὶ Γιῶργος Εὐταξίας.

Στοὺς βραβευθέντες καὶ ἐπαινεθέντες δόθηκαν ἀναμνηστικοὶ τίτλοι τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶ», καθὼς καὶ χρηματικὰ ποσὰ τῶν 1500, 1250 καὶ 1000 δρχ. στοὺς τρεῖς βραβευθέντες.

Τῆ γιορτῇ ἐτίμησαν μὲ τὴν παρουσία τους ὁ σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ἀργεῶν κ. Ἰγνατίος, ὁ κ. Δήμαρχος Ἀργεῶν, ἕκ πρόσωπο τῶν ἀρχῶν καθὼς καὶ ὁ Γενικός Ἐπιθεωρητὴς Μῆσης Ἐκπαιδευτικῶν Ἡπειρῶν κ. Σκουφάκης ὁ ὁποῖος ἔκλεισε τὴ γιορτὴν μὲ ὀλιγόλεπτη δὴμιλία.

Τῆ γιορτῇ παρακολούθησαν ὁ καθηγητὴς καὶ διδασκαλικὸς κόσμος τῆς πόλεως μας, πολλοὶ συμπολίτες καθὼς καὶ μαθηταὶ καὶ μαθητρίαις τῶν μεγαλυτέρων τάξεων.

Ἡ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ

Κατὰ μῆκος τοῦ νέου περιφερειακοῦ δρόμου δημιουργοῦνται χώροι ποὺ εἶναι κατάλληλοι νὰ διαμορφωθοῦν σὲ κήπους ἢ μικρὰ ἄλση καὶ ποὺ ἀνήκουν σὸ δημοσίῳ, σὸν Δῆμο ἢ σὲ ἰδιώτες.

Πιστεύουμε δις τόσο τὸ Ἑλληνικὸ ἤθροσι, ὅσο καὶ ὁ Δῆμος Ἀργεῶν, θὰ ἐνδιαφεροῦν γι' αὐτὴ τὴν διαμόρφωση, προβαίνοντας ἐν ἀνάγκη καὶ σὲς ἀπορῶντες—ἀσημαντες ἄλλοστε—ἀπαλοτριψίσεις. Ἐτοῖς ὁ περιφερειακὸς μὲς δρόμος θὰ ἀμορφῆναι καὶ ὁ ξένος θὰ σχηματίζει πολὺ καλὴ ἰδία γιὰ τὴν πόλη μας. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ γίνον ἐγκαίρως, πρὶν δοῦν νὰ τοποθετοῦνται στοὺς χώρους αὐτοὺς παράγκες καὶ κοτέτσια.

ΤΟ ΝΗΜΕΙΟ ΤΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ

Μὲ τὴ διάνοιξη τοῦ περιφερειακοῦ καὶ τοὺς ἐβραχισμοὺς ποὺ ἔγιναν μπροστὰ ἀπὸ τὸ Μνημεῖο τῶν πεσόντων, τὸ Μνημεῖο αὐτὸ βγαίνει πᾶ

στὰ δρόμο Λόφω δμως τῆς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς, θὰ εἶναι δύσκολη ἡ προσπέλαση πρὸς αὐτὸ.

Ἐχόμενος τὴ γνώμη πὼς πρέπει, μόλις ὁ περιφερειακὸς πάρε τὴν ὀριστικὴν τοῦ διαμορφωσῆς σὸ σημείο αὐτὸ, ὁ δῆμος Ἀργεῶν νὰ ἐγκρίνει ἕνα κοινὸ γιὰ τὴν κατασκευὴ πέτρινων σκαλοπατιῶν γιὰ τὴν ἄνοδο σὸν Μνημεῖο καὶ τὴν τοποθέτηση καναπέδων στὴ μικρὴ πλατεῖα τοῦ Μνημεῖο. Ἐτοῖς ὁ ὅλος χώρος θὰ εὐπρεπισθῆ καὶ θὰ γίνε ἐπύροσιος στοὺς περιπατητᾶς.

ΤΟ ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΜΑΤΣΟΥΚΑ

Τὸ «Λαογραφικὸ Βραβεῖο Θεμ. Ματσούκα» ἀπονεμήθηκε γιὰ τὸ 1962 σὸν κ. Σπυριδῶνα Κοιτογιάννη, καθηγητὴ τῆς Θεολογίας στὴν Ἐμπορικὴ Σχολὴ Κερκύρας, γιὰ τὴ μελέτη του «Ὁ γάμος σὸ Κομπότι». Τὴ μελέτη αὐτὴ, θὰ δημοσιευθοῦσε σὲ ἐπόμενα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ μας. Ἐπίσης σὸ ἀμέσως ἐπόμενο τεύχος θὰ δημοσιευθῆ ἡ προκτῆ ρυξη γιὰ τὸ ἴδιο βραβεῖο τοῦ 1963.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΛΕΛΛΗΣ

Ἐνας ἀπὸ τοὺς πῶ ἐξέχοντες ἀρινοὺς χάθηκε τὶς τελευταῖες μέρες: Ὁ Χρῆστος Καλέλλης. Τὸν λέμε ἐξέχοντα, ὄχι μονάχα γιὰτὶ ἀνέβηκε στὴν κορυφὴ τῆς δικαστικῆς ἱεραρχίας, ὄχι μονάχα γιὰτὶ ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ ὄλους σὰ σοφὸς νομομαθῆς καὶ ἀλάθητος ἐρμηνευτὴς τοῦ δικαίου, ἀλλὰ κυρίως γιὰτὶ διακρίθηκε γιὰ τὸ ἦθος του καὶ γιὰ τὴν ἀνθρωπιά του, γιὰτὶ ἀρνήθηκε κάθε συμβιβασμὸ μὲ τοὺς ἐκαστοὺς ἰσχυροὺς καὶ συνέταξε τὸν ἑαυτὸ του μὲ τοὺς ὀλίγους ποὺ στὴ ζωῇ των ἔωρισαν νὰ φυλάγουν Θεμετοπύλες.

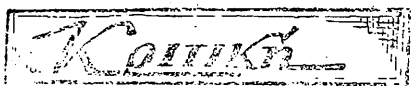
Ὁ Χρ. Καλέλλης ἀγαποῦσε τὴν Ἀργεῖα καὶ τὸν σύλλογόν τῆς «Σκουφᾶς», εἶχε δὲ ἐπαπειλημένως ἐκδηλώσει τὴν ἐπιθυμία του ν' ἀφῆσει τὴν πλοῦσια βιβλιοθήκη του καὶ μέρος τῆς περιουσίας του σὸν «Σκουφᾶ», γιὰ νὰ τὸν τονώσει καὶ νὰ τὸν συντηρεῖ στὴν ἐπιτυχέστερη ἐκπλήρωση τῶν σκοπῶν του. Ἀτυχῶς ὁ ξαφνικὸς θάνατος δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πραγματοποιήσει τὴν ἐπιθυμία του αὐτὴ. Ἐτοῖς χάθηκε ἀπὸ τὴν Ἀργεῖα ἕνα σημαντικό μέρος τῆς περιουσίας τοῦ Χρ. Καλέλλης, χωρὶς νὰ τὸ ἀπολαύσουν τοὺλάχιστον οἱ σὺν γενεῖς του, καὶ μὲ τὸ ὅποιο θὰ μπορούσε νὰ δημορρογηθῆ στὴν ὑπὸ κατασκευὴν Πνευματικὴ μας Στέγη ἕνα τμήμα ποὺ νὰ φέρε τὸ ὄνομά του.

Τὸ περιοδικὸ μας, τὸ ὅποιο ὁ Χρ. Καλέλλης παρακολουθοῦσε μὲ ἐνδιαφέρον, λυπάται βαθύτατα γιὰ τὸν χαμὸ τοῦ ἐλεκτοῦ ἐπιστήμονα καὶ συμπατριῶτη.

ΤΑ ΕΦΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ «ΕΜΠΡΟΣ»,

Ἐτὶς τοπικὴ ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα «Ἐμπρὸς» μπηκε σὸν ἔβδομο χρόνον ἀπὸ τῆς ἐκδοσεως τῆς. Μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς αὐτὸ εἶναι ἄθλος, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη δις σὸν τόπο μας εὐκόλα βγαῖνον καὶ εὐκόλα κλείνον ποικιλῶντες ἐφημερίδες. Τὸ περιοδικὸ μας εὐχεται σὸ «Ἐμπρὸς» νὰ μακροζῶησιν καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ μάχεται γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου μας.

“ΔΟΚΙΜΙΟ ΠΕΡΙ ΑΡΤΗΣ,,

Κείμενο: ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ
Συμπληρώσεις: ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

Μιά αθόρυβη πνευματική δράση καρποφόρησε στον τοπικό μας χώρο, σάν ένα στάχυ που μέστωσε έν μέσω ζιζανίων. Έτσι μοιάζει ή επίσημη πνευματική προβολή του Γ. Τσοούτσινου, αν σκεφθεύμε τις συνθήκες νοοτροπίας τής εποχής μας και τις αντιλήψεις του λαού μας, πώς κάθε πνευματική δημιουργία, είναι χρόνος χιμένοις. Γνωρίζοντας τήν αποστολή του σάν πνευματικός άνθρωπος ο Γ. Τσ. αγνόησε αυτές τις άστετες αντιλήψεις και εργάστηκε σοβαρά, για νά προσφέρει κάτι πολύτιμο στον τόπο μας.

Τό «Δοκίμιο» τού άλλου Μητροπολίτου Άρτης Σεραφείμ Ξενοπούλου είχε δώσει στην τοπική μας ιστορία σχήμα έλλειπτικό. Δέν έκάλυπτε όλο τον χώρο των ιστορικών γεγονότων. Ήτο άς πούμε ένα βιβλίο που τού λείπανε ένδιάμεσες σελίδες. Ένα ψηφιδωτό με σκόρπιες έλλείψεις ψηφίδων. Τό ζήτημα αυτό ήτο μιá σοβαρή έκκρεμότητα, που έπρεπε δίχως άλλο νά τακτοποιηθή. Ήτο για τόν Γ. Τσ. ένα θέμα άγχώδες, πάντα υπό συζήτηση και έρευνα, που σάν τώ χρόνψ ή Άρτινολατρεία του και ή στενή του επαφή με τά θέματα τής τοπικής μας ιστορίας τού έδημιούργησαν ένα είδος πνευματικής εϋθύνης και ένα επίτακτικό χρέος νά επέμβη. Ο Γ. Τσ. άνέσυρε στην επικαιρότητα από τήν άχλύ τής άδιαφορίας και τις προσχώσεις τού χρόνου τó «Δοκίμιο περί Άρτης», σχεδόν άγνωστο στο σύνολο τού λαού μας, αν εξαίρεθη ένα μικρός κύκλος Άρτινων διανοουμένων. Διέσωσε κατ' άρχήν ένα άνεκτίμητο κείμενο ιστορικών περιστατικών. Τό ιστοριοδικό χέρι τού Γ. Τσ. μοιάζει έν προκειμένψ με τήν σκαπάνη τού Αρχαιολόγου. Έστερα, με τήν πρόσθεση νέων ιστορικών στοιχείων, τήν παράθεση έμπεριστατωμένων σχολίων, τήν μετάπλαση σέ πολλά σημεία τής πρώτης ύλης και τήν ταξινόμηση των άτάκτως έχόντων, με έξοχη συνθετική ικανότητα,

συμπλήρωσε σέ μεγάλη έκταση τó «Δοκίμιο περί Άρτης».

Ο Γ. Τσ. δέν έγγραφε καθυπό ιστορία, αλλά εργάστηκε θετικά χάριν τής ιστορίας. Έξωράισε τó Δοκίμιο με τόση πληρότητα, όση άντεχε ή παλιά δομή του. Έτσι τó Δοκίμιο δέν είναι πιá σπάνιο είδος, αλλά κείμενο με τήν τοπική μας ιστορία σέ πλατύτερες διαστάσεις, δοσμένο ευρύτατα στην κοινή χρήση. Ο Γ. Τσ. αποτελεί προέκταση τού Σεραφείμ Ξενοπούλου. Και οι δύο τους άνθρωποι πνευματικοί σέ διαφορετικές εποχές, συναντώνται στο Δοκίμιο, προσφέροντας έτσι στον τόπο μας αξιόλογη ύπηρεσία.

Δείγματα λοιπόν τής σοβαρής εργασίας τού Γ. Τσ. πάνω στο Δοκίμιο, είναι ή πλούσια και δυσεύρετη βιβλιογραφία που συνοδεύει κάθε κεφάλαιο τού βιβλίου, καθώς και οι διορθώσεις των σφαλμάτων τού κειμένου, σέ χρονολογίες και στην σειρά των διαφόρων γεγονότων. Έπισημαίνω ιδιαίτερα τήν βιβλιογραφία σχετικά με τή θέση τής Άμβρακίας, τήν ετυμολογία τής λέξεως «Άρτα», τήν έθνολογική σύνθεση τού πληθυσμού, τά μνημεία τής περιοχής κλπ. Άκόμη, τις ένδιαφέρουσες άγνωστες πληροφορίες για τήν προϊστορική εποχή τής περιφέρειάς μας και τή σύνομη ιστορία τής Άμβρακίας μέχρι τής καταλήψεώς της υπό των Ρωμαίων. Έτέλος σπουδαίο συμπλήρωμα τού Δοκίμιου αποτελεί ή Έκκλησιαστική ιστορία τής Άρτης με ένδιαφέρουσες λεπτομέρειες για τήν έθνική δράση τής Έκκλησίας τού Δεσποτάτου.

Ο Γ. Τσ. με τήν εργασία του έδωσε δείγματα εξαίρετης γραφής. Τό «Δοκίμιο» με τήν νέα του μορφή αποτελεί για τήν Άρτα άνεκτίμητο γραπτό μνημείο και για τόν Γ. Τσ. μιá κατόκτηση. Η τοπική μας ιστορία έχει ακόμη πτυχές στις όποιες πρέπει νά χυθή φώς. Έχει και έξοχα θέματα για έπεξεργασία. Θα τολμούσα νά προτείνω μερικά, όπως, ή Μυθολογική και Προϊστορική Άμβρακία, ή άπόπειρα τού Δεσποτάτου για μιá Έλληνική Άναγέννηση, οι Άρτινοι διδάσκαλοι στο πνευματικό προβάδισμα τού Έθνους. Έπαφίεμαι στις πνευματικές άνησυχίες τού Γιάννη Τσοούτσινου.

ΚΩΣΤΑΣ Δ. ΤΣΕΤΗΣ

Ποιητικές Εκδόσεις

Από την 1η Σεπτέμβρη 1962 μέχρι τέλους Γενάρου 1963 άξιζει να σημειωθούν οι έξι έκδηλώσεις:

—Στις 22 Σεπτέμβρη ώργανώθηκαν από τον Σύλλογο «Πύρρο» της πόλης μας τὰ 4^η Πύρρεια —έπιδειξεις κλασικού άθλητισμού— με συμμετοχή τών άθλητικών συλλόγων 'Ιωαννίνων— Πρεβέζης— Άρτης. Στους νικητάς δόθηκαν κύπελλα, πού φιλότιμα πρόσφεραν διάφοροι άρτινί.

—Στις 19 'Οκτώβρη ανέλαβε καθήκοντα ο νέος άρχιμουσικός του «Σκουφά» κ. Κούνας.

—Στις 4 Νοέμβρη ώργανώθηκε από τον Σύλλογο «Σκουφά» γιορτή για την επέτειο της 28ης 'Οκτωβρίου. 'Η γιορτή δόθηκε στο κιν/θέατρο «'Ορφεύς». Κύριος όμιλητής ήταν ο Γυμνασιάρχης κ. Γεώργ Ζενγώλης, τόν όποιο έπαισιώσαν με άπαγγελίες μαθητή και μαθήτριας.

—Στις 10 Νοέμβρη δόθηκε από τον Σύλλογο Κλασικού 'Αθλητισμού «Πύρρο» χορός στο κέντρο «Άμβρακικό».

—Στις 11 Νοέμβρη ώργανώθηκε από τον Σύλλογο «Σκουφά» διάλεξη με όμιλητρια την λογοτέχνη ού κ. 'Ρομηνία Φωτιάδου και θέμα: «Πηγή Ζωής», πού ήταν ένας ύμνος για τή μητέρα.

—Τις 2 Δεκέμβρη δόθηκε από τον Σύλλογο «Σκουφά» χορευτικό τέτο στην «Ξενία».

—Στις 26 Δεκέμβρη τού πρωά άνοιξε στις αίθουσες του Αου Δημοτικού Σχολείου η ζωγραφική έκθεση του συμπαιριώτῃ μας έρασιτέχνη ζωγράφου κ. Άγγελου Στεργίου. Έβρουμήνια τέσσερες πίνακες ήταν τού έργο μιάς διετίας του καλλιτέχνη (52 λάδια, 6 άκουαρέλλες, 7 τέμπερα, 3 μελάνες, 4 πασιέλ, 1 κάρβουνο και 1 μολύβι). 'Η έκθεση κράτησε ώς τις 4 Γενάρη και έσημειώσε λαμπρή έπιτυχία.

—Στις 26 Δεκέμβρη τού άπόγευμα δόθηκε από τού Σώμα 'Ελληνίδων 'Οδηγών παιδικός χορός στην «Ξενία».

—Στις 26 Δεκέμβρη τού βράδυ δόθηκε από τον Σύλλογο «Σκουφά» χορός στο κέντρο «Άμβρακικό».

—Τήν 1η Γενάρη δόθηκε από τον Σύλλογο Φοιτητών Άρτης χορός στο κέντρο «Άμβρακικό».

—Στις 12 Γενάρη ήλθε στην Άρτα ο Πρόεδρος της ΕΗΜελειτών κ. Κ. Φρόντζος και συνεργάστηκε με τού Δ. Σ. τού «Σκουφά» για τήν προώθηση πολλών ζητημάτων πού αντιμετώπιζει ο «Σκουφάς». 'Ο κ. Φρόντζος ύποσχέθηκε να φροντίσει για τήν οικονομική ένισχυση τού «Σκουφά», ώστε να μπορέσει να φτιάξει τήν Πνευματική του Στέγη, τήν ένισχυση τού «Σκουφά» για τήν κατασκευή τήν Άρτα ενός θεατρικού θεάτρου, τήν ένισχυση τού περιοδικού μας, καθώς και τήν με δαπάνη της ΕΗΜ δωρεά στην Άρτα της προτομής τού ήρωα της επανάστασης Καραϊσάκη. Με τόν κ. Φρόντζο ήλθε στην Άρτα και ο Σεβασμιώτατος 'Ιωαννίνων κ. Σεραφείμ, ο όποιος με ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρακολούθησε τις σχετικές συζητήσεις και ύποσχέθηκε να βοηθήσει τόν «Σκουφά».

—Στις 15 Γενάρη, κατά τήν κατασκευή τού

δαπέδου τού Μουσείου πού χτίζεται στην κήπο της Παρηγορητίσας, βοήθησαν οι βάσεις μιάς έλληνιστικής οικίας, ένα μωσαϊκό με πέτρες ποταμού κλπ. Οι έργασίες για τήν αποπεράτωση τού Μουσείου σταμάτησαν και συνεχίζονται πλέον εκσκαφικές έργασίες.

—Στις 22 Γενάρη τού βράδυ δόθηκε η Αη Συναυλία της Φιλαρμονικής τού Συλλόγου «Σκουφά», ύπό τή διεύθυνση τού άρχιμουσικού κ. Κούνα, στην αίθουσα «'Ορφεύς». 'Η συναυλία έσημειώσε έξαιρετική έπιτυχία και ο άρχιμουσικός και οι εκτελεστές χειροκροτήθηκαν θερμά.

Εκδόσεις

ΒΙΒΛΙΑ

'Εξομολογητική Μητροπολίτου Κου Έμμα τουλή Τόμος Αος 'Αθήναι 1957.

Κομμοκόρης ο έξ. Άρβάνων Έρασ. Α. Βρανούση Έταιρεία 'Ηπειρ. Μελετών 'Ιωάννινα 1962.

'Ωραία σκέψεις: Ε. Ζερμπήη. Τό δημόσιον δίκαιον έν Σάμφ κατά τήν Τουρκοκρατίαν Άλ. Σεβαστάκη Θεσσαλονίκη 1959.

Βιβλιοκρισία (1957—1958). Άνθρωποι. Διηγήματα. Έρ. Φωτιάδου. 'Αθήναι.

Οι ναυαγοί Τάχη Δόξα Μυθιστόρημα Ταξίδια χωρίς ήλιο Τ. Δόξα Διηγήματα Τάχη Δόξας. Μελέτη Χρ. Κουλοέρη 'Αθήναι 1956

'Από τ' άγραφα Γ. Στάθη 'Ιερώνς 'Αμερική 1957

'Οδύν και Φώς Β. Κραφίτη 'Αθήναι 1962

'Ανοιχιάτικη μελωδία > Γιάννινα 1960

'Ηπειρώτες λυρικοί > > 1958

'Η προδομένη αντίστασις Χρ. Καραγιάννη Θεοκ. η 1962

'Ο Δημοσθένης Ν. Κασμάκου 'Αθήναι 1960

'Ασκήσεις λόγου Δ. Γιακού «Λυρική Κύπρος» 1962

Πλατωνικά έρευνα Κ. Βασιλάκη 'Αθήναι 1956

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Νέα Έστία τεύχη 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852 'Αθήναι 1962.

'Ηπειρωτ. Έστία τεύχη 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124 'Ιωάννινα.

'Ενδοχώρα τεύχος 17, 18, 19.

Ευήμερία τεύχη 57, 58, 59, 60 'Αθήναι

'Επιθεώρησις τέχνης Πειραιική Πατριική

Δελτίον Άγροτικής Τραπέζης Βιομηχανική 'Επιθεώρησις

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Λευκαδίτικα, Έμπρός, Νέα Έποχή, Φώς, 'Ηχώ της Άρτης, Άφύπνησις.